www.arhivaexilului.ro

www.arhivaexilului.ro

ACEST NUMĂR
este închinat
MEMORIEI LUI
MIRCEA ELIADE

www.arhivaexilului.ro

redacția : ETHOS c/o Virgil Ierunca - Boîte Postale 255 Paris 19 - France

ETHOS

redactori : † ioan cușa și virgil ierunca

Mihai URSACHI
Triptic pascal
Mircea ELIADE
Amintiri (II.) - fragmente
Christinel
Horia STAMATU
Colind 1983
Rodica IULIAN
Missa ite est
Virgil IERUNCA
Daniel Boc
Alexandru LUNGU
Litania literei
Nicu CARANICA
Chemarea floarei
Marin TARANGUL
Heidegger : „Ființă și timp"
Dorin TUDORAN
Învățăturile cuiva către el însuși
Stela VINIȚCHI
Vine un anotimp
Mihai PUPĂZAN
Îndepărtare
CRONICA
BIBLIOGRAFIE

1986
PARIS

www.arhivaexilului.ro

MIHAI URSACHI

TRIPTIC PASCAL

I.

...și pre Iisus blândul, l-a dat să se răstignească.

(Marcu, XV, 15)

"Netulburare de veci în tăriile Tale...

În sinea-Mi adâncă tronez întru Tine,
cătându-Mă însu-Mi cunosc chipul Tău
pe tronul iubirii
Și'n fiece clipă ființa-Mi în Tine se varsă,
și pururea plin sunt de Tine întocmai cum locul
e plin totdeauna cu loc.

Iar ochiul Tău arde în sufletul Meu.

...Părinte, primește și astăzi cântări și ofrandă
și cupa aceasta din parte-Mi...

Netulburare de veci în tăriile Tale."

II.

Eli, Eli, lamma sabacthani?

(Marcu, XV, 34)

Noapte de veci pentru cel răstignit în el însuși...

Căci la picioarele sale nu au să plângă
aducătoare de mir,
și niciun apostol nu-i va vesti mântuirea...
În pânză eternă pre dânsul nu-l înfășoară
și niment n'au ars pentru el mirodenii
și smirnă.

Părintele său își întoarce privirea în nouri
când el, dându-și sufletul, roagă iertare...
O, sângele său picurând în țărâna fierbinte
nu naște altare de purpură și nu se preface'n
orgii de garoafe aprinse... Iar cele trei lacrimi
nu s'au făcut mărgărint.

Noapte de veci pentru cel răstignit în el însuși.

III.

Et sepultus resurrexit; certum est, quia impossibile est.

(Tertulianus, De carne Christi, *5)*

Și Celor din mormânturi viață dăruindu-le...

Deasupra mormântului vișinul crengile dalbe își ninge,
albinele roiuri-puzderii au îmbulzit primăvara,
veniți miriade, acesta e trupul cel veșnic și dulcele sânge,
osàna, osàna în glorie, Maica-Fecioara!

Desleagă cătușele morții, rușinea, mânia,
blestemul becisnic și teama, de gândul cel rău ne sloboade,
milostivește poporul român, mântuiește Rusia,
în numele Fiului Tău, care de-a dreapta Îți șade.

O, duh al luminii, pogoară viață
asupra acelui ce-s mort subt becisnice sorți...
Flori dalbe de vișin, o Doamne, e primăvara, e dimineață,
Christos a înviat din morți.

Și celor din mormânturi viață dăruindu-le.

1970-1980

www.arhivaexilului.ro

MIRCEA ELIADE

AMINTIRI (II.)

— fragmente —

Christinel

Printre Românii care se aflau la Paris, și cu care m'am împrietenit, era și fostul corespondent al ziarului *Universul,* Mihai Niculescu. Pregătea pe-atunci o teză de doctorat despre Jean Giraudoux. Într'o după amiază de toamnă târzie, în 1947, invitat de Giza la cafea, a venit însoțit de o prietenă, pe care voia de mult s'o cunoaștem, Sibylle Cottescu. Era o tânără brună, frumoasă, cu pletele negre căzându-i pe umeri. M'au impresionat dela început gesturile ei lente, seninătatea și siguranța cu care te privea în ochi. Vorbea curent românește, dar cu un pronunțat accent franțuzesc. Știam dela Mihai Niculescu că locuia la Paris dela vârsta de 6 ani și își făcuse studiile într'un Colegiu catolic, unde era acum profesoară de latină. Aflasem, deasemenea, că Sibylle era cumnata lui Ionel Perlea, care fusese angajat la Scala pentru întreaga stagiune de iarnă.

Ne-am întâlnit de mai multe ori și i-am cunoscut câteva prietene, profesoare, ca și ea, la același *Collège Sainte-Thérèse.* Sibylle avea un mic apartament la Bois-Colombes, închiriat încă din timpul războiului. Acolo și-a invitat prietenii pentru revelion; dar, în plină criză de vagotonie, nu m'am putut duce. Prima vizită la Bois-Colombes am făcut-o în primăvara 1948. Nu-mi amintesc aproape nimic de acel dejun; îmi amintesc, însă, că atunci am cunoscut-o pe Christinel. Spre deosebire de surorile ei, Christinel era blondă și avea ochi albaștri; dar, ca și Sibylle, își lăsa părul pe umeri. Prima imagine nu mi s'a șters deatunci din minte: râdea, copilărește, și totuși turburător de feminin, descoperindu-și toți dinții, înclinând puțin capul.

Știam că sosise de curând din Italia, unde petrecuse mai bine de un an cu Lisette și Ionel Perlea. Nu bănuiam atunci, ascultând-o vorbindu-mi despre Napoli, Santa Margherita sau Roma, că amândoi ne pregăteam să ne împlinim destinul. Mă interesau doar întâmplările, anecdotica: se îmbarcase la Constanța pe vaporul românesc *Transilvania,* ajunsese la Napoli și plecase imediat spre Milano; împreună cu Ionel și Lisette au petrecut o parte din iarnă la Santa Margherita și Milano apoi au coborît la Roma și, în sfârșit la Napoli, unde Ionel dirija o serie de spectacole la teatrul "San Carlo". La Napoli a regăsit-o pe Nina Batalli, tânăra pictoriță

cu care mă împrietenisem în 1938. Aflând, mai târziu, că pleacă la Paris, Nina Batalli îi vorbise de mine. Dar Christinel cunoștea *Maitreyi* și alte romane de succes; mă considera un autor consacrat, deci de o "anumită vârstă". Când am întrebat-o cât de bătrân își închipuia că aș putea fi, a râs, ușor intimidată, dar nu mi-a răspuns. Am râs și eu, fără să înțeleg bine de ce.

Foarte probabil, se afla acolo și mama celor trei fete, Maria Șendrea, Mamy, cum îi spuneau prietenele lui Sibylle și cum i-am spus și eu destul de curând. Nu cred că am întâlnit de-atunci o altă femeie frumoasă care să rămână atât de tânără și de seducătoare la vârsta de bunică. În amintirea mea, nu s'a mai schimbat de-atunci: părul i-a rămas tot atât de alb și sclipitor, și aceeași a rămas figura ei nobilă, blândă, și ochii adânci, și privirile la răstimpuri melancolice, deși niciodată întunecate de tristețe. Pentru toți cei care o întâlneau, Mamy evoca frumusețea pricipeselor din alte veacuri. (Și, 20 de ani mai târziu Petru Comarnescu nu uita să ne amintească, de multe ori inoportun, că Șendreștii descind din familia lui Ștefan cel Mare.) N'am apucat să-mi revăd mama, care s'a stins în 1976, la nouăzeci de ani; dar, cât a trăit, Mamy i-a ținut locul...

Puțin timp în urmă am cunoscut pe Lisette (parcă și mai frumoasă decât surorile ai) și pe Ionel Perlea, purtând încă barbișonul cu care se întorsese din lagărul dela Mariafahr, în Austria. Voi avea multe de spus, despre amândoi, în paginile ce urmează. M'am apropiat repede de Lisette; mi-a plăcut dela început spontaneitatea și bunătatea ei, optimismul cu care își imagina viitorul. M'a impresionat, deasemenea, dragostea Lisettei pentru surori, devotamentul care le proteja, nevoia de a petrece cât mai mult timp alături de Mamy, de Christinel, de Sibylle.

Ionel Perlea era, cel puțin la început, mai rezervat; îi plăcea să te asculte, dar nu se lăsa antrenat în discuții care nu-l interesau direct. Ne-am împrietenit mai târziu, și pe măsură ce-l înțelegeam (și îi ghiceam adevărata lui viață, izolat, cum era, în universul geniului său muzical), creștea și admirația mea. De Paști, Ionel și-a invitat familia și câțiva prieteni la un restaurant românesc, deschis de curând în rue St-Jacques. După munca intensă din ultimul an, și succesele obținute pretutindeni în Italia, își îngăduia o scurtă vacanță la Paris, (dar nu-i plăcea să spună: "în sânul familiei").

În acea noapte de Paști, prelungită până la 2 dimineața, am descoperit cât de fascinantă, și veselă, și fragedă poate fi Christinel când se lasă antrenată într'o "atmosferă festivă". Nu-mi închipuiam că această angelică blondă cu ochi albaștri și pletele alunecându-i pe umeri ca la o adolescentă, poate râde în hohote și, mai ales, cânta cu atâta voie bună și humor. O priveam și o ascultam fermecat, dar nu-mi dădeam seama ce se întâmplă cu mine, nu știam că eram ursiți unul altuia...

Am reîntâlnit-o după vreo două săptămâni, la serbarea organizată de asociația "Mihail Eminescu" la *Sociétés Savantes*. Pălăria pe care i-o făcu-

www.arhivaexilului.ro

se Giza era luminată de un mic buchet de violete. Am ghicit că i-ar fi plăcut să rămânem împreună, dar mă așteptau prietenii și colegii. N'am revăzut-o prea curând; eram confiscat de nenumărate vizite și întâlniri. Mi-a telefonat într'o după-amiază ca să-mi spună că citește *Techniques du Yoga*. Cartea o interesează dar, mi-a mărturisit timid, termenii tehnici și vocabularul sanskrit îi încetinează lectura... Nu-mi puteam închipui atunci că, după câțiva ani, îmi va dactilografia manuscrisele monografiilor *Le Chamanisme* și *Le Yoga*, și va stăpâni perfect terminologia multor limbi orientale...

*
* *

Toamna aceea a fost lungă și, în amintirea mea, neasemuit de frumoasă. Postul pe care-l ocupam provizoriu la UNESCO era destul de bine retribuit; puteam, deci, să-mi invit prietenii la restaurant și la spectacole. Reușeam să-mi împlinesc programul zilnic în două, trei ore; în restul timpului citeam manuscrise pentru *Luceafărul*, revizuiam corectura în pagină la *Traité* și-i pregăteam Indexul. Doar serile mă regăseam pe deplin. Simțeam că încep o viață nouă; chiar Parisul mi se părea *nou*, așa cum îl descopeream în lungile plimbări cu Christinel. Locuia atunci, împreună cu o prietenă, într'un apartament din rue de Ségur, destul de aproape de rue Vaneau. Proprietăreasa, bătrâna și distinsa Melle Blanche de La Rivière, le sub-închiriase două camere.

Ne întâlneam aproape în fiecare seară și cinam împreună; uneori invitam pe Sibylle sau pe Herescu, și descopeream cafenelele și spectacolele din Montparnasse. Dar ne plăcea mai ales să rătăcim numai noi doi, pe străzile dintre École Militaire și Sèvres-Babylone. Cunoșteam fiecare bancă, fiecare *bureau de tabac*, fiecare felinar. Și totuși, într'o noapte, ne-am rătăcit deabinelea; n'am izbutit să ajungem în rue de Ségur decât foarte târziu, spre dimineață...

Uneori mă întrebam prin ce miracol regăsisem naivitatea și entuziasmul adolescenței fără ca să mă strivească sentimentul ridicolului. Într'adevăr, mă purtam ca un licean îndrăgostit. Dar simțeam că e vorba și de altceva, că lamentabila banalitate a comportamentului adolescentin ascunde, foarte probabil, fazele unui proces de totală reînoire. Simțeam că alături de Christinel redescopăr o vitalitate și o dimensiune spirituală pe care le adumbriseră "Istoria" ultimilor ani.

Reamintindu-mi, uneori, în camera mea dela Hôtel de Suède, anumite gesturi sau expresii aparent ridicole, ridicam din umeri, zâmbind. Nu mă lăsam păcălit de aparențe. Înțelesesem de mult misterioasa și, aparent ridicola manifestare a sacrului în obiecte sau acte profane. Mi se părea că această dialectică a hierofaniilor constituie în același timp, *deși îl*

camuflează, modelul exemplar al oricărei existențe umane. Ar fi fost și tragic, și comic, să nu ghicesc ce mi se întâmplă, să nu presimt că, prin Christinel, mă voi putea regăsi, întreg...

Îi plăcea să mă asculte povestind crâmpeie din viața mea. Odată, întrebându-mă la ce lucrez, îi vorbisem, oarecum în glumă, despre inițierile și extazele șamanilor. Zâmbea, încercând să-și ascundă melancolia. M'am prefăcut surprins și am întrebat-o: — Nu ți se pare interesant? — Ba da. Tot ce faci este interesant; tot ce-ai scris despre filozofia indiană, despre Istoria religiilor, e pasionat. Asta face parte din vocația ta... Dar, adăogă după o pauză, și literatura face parte din vocația ta. — Pentru cine să scriu?, am întrerupt-o. Eu nu pot scrie literatură decât în românește. În limba în care visez... — Scrie pentru cei câțiva Români care te prețuiesc. Zâmbi, apoi adăogă repede: — Scrie, bunăoară, pentru mine...

Ne-am privit în ochi, surprinși amândoi de ce ni se întâmplase. (Dar, câteva clipe în urmă, m'am întrebat de mai multe ori: ce se întâmplase?). Trebuia, totuși, să spun ceva. — N'am mai scris literatură de vreo trei, patru ani, și tot ce scrisesem în ultimul timp e ratat... — Asta nu înseamnă nimic, m'a întrerupt. Dacă este într'adevăr limba în care visezi, nu se poate ca, odată, mai târziu... — Este și limba în care pot mărturisi unei femei că o iubesc...

Am ghicit că roșise, dar m'a privit cu un zâmbet ironic. — Poate că exagerezi, șopti. (Evident, își amintise de tinerețea mea în India.)

Știam amândoi că suntem îndrăgostiți unul de altul, dar eu nu-i mărturisisem nimic; ca și cum aș fi vrut să prelungesc o beatitudine nemaiîntâlnită, o vrajă din care nu voiam să mă trezesc. Și totuși, într'o seară, după ce ne-am suit în taxiul pe care-l oprisem, i-am spus: — Aș vrea să știi că eu am fost fericit în căsătorie.

Figura întreagă i s'a luminat, și m'a privit lung, zâmbind. Am crezut, câteva clipe, că vrea să adaoge ceva; dar continua să tacă, privindu-mă într'un chip ciudat, așa cum nu o mai văzusem până atunci. (Știam că fusese căsătorită, și se despărțise și de la doilea soț, dar divorțul nu era încă transcris.) Apoi am vorbit de altceva.

Dar "semnele" (cum le-am numit mai târziu) se repetau. Invitat odată la cină în rue de Ségur, am ales, cu o neobișnuită atenție, o pară, am curățat-o și am oferit prima jumătate lui Christinel. Cum nimeni nu s'a lăsăt ispitit de cealaltă jumătate, am oprit-o pentru mine. Atunci Melle de la Rivière ne-a citat, oarecum în treacăt, dar cu humor, o credință tradițională; anume, că cel care împarte o pară curățată de el, e ursit să împartă restul vieții cu femeia căreia i-o oferise... Pentrucă simțeam că trebuie să adaog și eu ceva, am mărturisit că întotdeauna am admirat înțelepciunea și tradițiile populare...

*

* *

www.arhivaexilului.ro

În ultimele săptămâni ale anului am fost tot timpul împreună. Nu ne sfiam să înaintăm îmbrățișați pe străzi, oprindu-ne la răstimpuri, uneori chiar în dreptul felinarelor, ca să ne sărutăm îndelung, asemenea perechilor foarte tinere, care descoperiseră în acei ani spontaneitatea și inocența voluptății. De fapt, nu ne mai dam seama unde ne aflăm, nici dacă mai are sens să ne ascundem. Eram amândoi siguri că toți din jurul nostru — începând cu Mamy — ghiciseră mai de mult adevărul. În ceea ce mă privește, nu socoteam că ar trebui să fiu mai explicit, încercând să limpezesc o situație care mi se părea transparentă.

Hotărîsem să celebrăm revelionul cu întreaga familie, în casa dnei Foll, mama celei mai bune prietene a Sibyllei, Jacqueline Desjardin. În afară de două tinere colege, Sibylle invitase pe Herescu, Emil Cioran, Lucian Bădescu și Mihai Niculescu. Știam că Christinel era răcită, dar nu puteam crede că va renunța la petrecere. Când a apărut, într'o uluitoare rochie de seară care-i lăsa umerii goi, și am prins-o în brațe, sărutând-o, prietenește, pe amândoi obrajii, m'am speriat: trupul îi dogorea nefiresc de fierbinte. Mi-a explicat, râzând, că luându-și temperatura, câteva ceasuri mai înainte, descoperise că are 40° de grade — și, ca să nu izbucnească în plâns, a ascuns termometrul. M'a implorat să nu mai vorbim de febră, nici de imprudența pe care o făcuse. — Lângă tine, nu mi-e frică!, a șoptit. Dacă ai să știi cum să mă aperi, nu mi se poate întâmpla nimic!...

Am apărat-o păstrând-o tot timpul alături de mine. Uneori, uitam că mă aflu la o petrecere, împreună cu atâția prieteni; nu o priveam decât pe ea, nu-i vorbeam decât ei. Din fericire, și în pofida febrei, Christinel a reușit să ne entuziasmeze pe toți cu cântecele și râsul ei, cu farsele pe care le improviza, prefăcându-se, bunăoară, că golește paharul de șampanie mai repede decât oricare altul dintre noi. Până la urmă a izbutit să însenineze chiar pe Mamy și pe Lisette, făcându-le să creadă că febra a scăzut simțitor.

Am încheiat petrecerea la 8 dimineața — și nu ne-am mai despărțit de-atunci. Când, la 9 Ianuarie Christinel s'a mutat singură într'un hotel de lângă École Militaire, am rămas la ea; a fost logodna noastră. Nu ne gândeam la nimic altceva; eram fericiți că, în sfârșit, puteam fi cât mai mult timp împreună. Nu încercam să ne închipuim ce ne va aduce viitorul. (Din diferite motive transcrierea divorțului întârzia, dar până la urmă, Christinel a reușit să-l obțină. Și, așa cum ne făgăduisem, ne-am căsătorit civil la 9 Ianuarie 1950, exact la un an dela logodna noastră, și în aceiași seară am celebrat și cununia religioasă.)

Treptat, am început să presimt sensul în care avea să mi se schimbe viața: îmi continuam programul de lucru (în primul rând, studiile de orientalistică și istoria religiilor), dar nu mai acceptam să mă las confiscat de o asemenea activitate exclusiv științifică; mă atrăgeau tot mai mult dimensiunile profunde, enigmatice, ale ultimelor experiențe; simțeam că, într'un

chip misterios, ele îmi erau ursite și urmăreau un anumit scop pe care nu-l puteam încă înțelege.

Îmi continuam, deci, programul. La 15 Ianuarie am ținut, la Musée Guimet, o conferință despre tantrism. Erau de față, între alții, Puech, Masson-Oursel și tibetanistul Jacques Bacot. Toți trei m'au îndemnat să reiau subiectul într'o monografie specială (1). Câteva zile în urmă am făcut serviciul de presă la *Traité d'Histoire des Religions.* Îmi dădeam seama de interesul și valoarea acestei cărți. Aprecierea entuziastă a lui Dumézil, ca și, mai târziu, scrisorile primite dela atâția savanți pe care îi admiram, precum și primele recenzii, deosebit de favorabile, mi-au confirmat încrederea în destinul cărții. *Traité* s'a epuizat, a fost repede retipărit și, câteva luni după apariție, editura Einaudi angajase deja traducerea italiană. (Dar nici eu, nici Gustave Payot, nu bănuiam, atunci, succesul de public și de critică, nici numărul limbilor în care va fi tradusă cartea.) La sfârșitul lui Mai a apărut *Le Mythe de l'Éternel Retour.* Este, probabil, scrierea mea care a fost cel mai mult discutată, în deosebi de către filozofi și, în Statele Unite, și de teologi. (Am citit cu emoție cartea postală a lui Benedetto Croce; venerabilul filozof a dezvoltat mai târziu unele observații pe care mi le făcuse într'un articol din *Quaderni della Critica (2)*).

În acea primăvară l-am cunoscut pe Rafaelle Pettazzoni. Se oprise la Paris ca să mă întâlnească; spera, deasemenea, să-l pot convinge pe Gustave Payot să traducă lucrarea lui din 1924, *La religione greca,* revizuită și cu bibliografia adusă la zi. În Gare de Lyon, recunoscându-l de departe — mărunt, de o severă eleganță, zâmbind adesea încurcat (căci era surd, și de multe ori, neînțelegând ce i se spusese, nu știa ce să răspundă) — mi-am adus aminte de mansarda mea din strada Melodiei, unde citisem *I Misteri,* și de camera din Ripon Street, recitind, târziu, nopțile, *La religione greca...* A fost una din marile mele satisfacții că am contribuit la apariția acestei cărți în traducere franceză. De-atunci aveam să-l revăd pe Pettazzoni de mai multe ori; la Roma, invitat de el să conferențiez despre șamanism la Congresul dela Amsterdam și, ultima oară, în toamna 1958, la Tokyo, puține luni înainte de a se stinge.

*

* *

Christinel se instalase, din Februarie, în apartamentul Sibyllei dela Bois-Colombes. Ne întâlneam de câte ori puteam. Ca deobicei, îi plăcea să mă asculte vorbindu-i despre lucrările pe care le pregăteam și, mai ales, despre planurile de viitor. Răsfoise cu emoție exemplarul din *Das Mädchen Maitreyi* pe care îl primisem dela *Nymphenbürger Verlag,* și a bătut din palme copilărește, și totodată exaltată, când i-am spus că Brice Parain era încântat de roman și-l reținuse pentru Gallimard.

www.arhivaexilului.ro

— Sper să aibă succesul pe care l-a avut în țară... Atunci vor putea fi traduse și alte romane, începând cu *Nuntă în Cer...* Și sfârșind cu romanul pe care ai să-l scrii, a adăogat repede.

Am întrerupt-o cu oarecare timiditate. — Trebuie să termin mai întâi *Le chamanisme...* — Nu e nimic, m'a încurajat zâmbind ironic. O să așteptăm...

Mă întorceam dela Bois-Colombes înainte de amiază, și dacă nu aveam întâlniri, mă închideam în camera mea la Hôtel de Suède și lucram până seara, când venea Christinel și cinam într'un restaurant de cartier. Lisette și Ionel închiriaseră o vilă la Capri, pentru întreaga familie; eram toți invitați să petrecem împreună o parte din vară. În a doua jumătate a lui Mai a plecat și Christinel, rămânând ca Sibylle și cu mine să venim după două luni. Speram ca până atunci să pun la punct primele capitole din *Le Chamanisme.* Am reluat programul celor 12-14 ore de lucru pe zi. Petreceam aproape toate după-amiezile la Musée de L'Homme, verificând și completând documentația etnologică, — iar nopțile, până spre dimineață, scriam. Încheiasem mai de mult capitolul despre simbolismul costumului șamanic; comentariul atât de favorabil al lui Georges Dumézil, care-l corectase cu admirabila lui meticulozitate, îmi înzecise pofta de lucru. Scriam cu pasiune, aproape fascinat de semnificațiile, atât de interesante, pe care le descopeream în ceea ce numisem "les techniques archaïques de l'extase".

O după amiază la Abbaye de Royaumont — unde fusesem invitat ca să ascult ultimul concert din seria *Semaines musicales internationales* — m'a trezit din această euforie. Am notat în *Jurnal* emoția cu care, în acea zi de 26 Iunie, am privit, dela fereastra autocarului, câmpiile bătute cu maci; mi-au adus aminte de peisajele copilăriei mele, de câmpul și cerul românesc. Și, deodată, am simțit cum mă cuprinde magia miezului de vară. Nici admirabilul concert de Poulenc n'a putut rupe această vrajă. La întoarcere, noaptea, în același autocar, am început să filmez mental un nou roman. Dar nu-i "vedeam", cu oarecare precizie, decât începutul și sfârșitul. Am început să scriu chiar de a doua zi. Îi găsisem titlul: *Noaptea de Sânziene* — și știam deja că acțiunea se va desfășura doisprezece ani. Am încercat să continui *Le Chamanisme,* consacrându-i după-amiezile și serile, și lucrând nopțile la roman. Dar a trebuit să renunț repede la acest proiect optimist.

Recitind cele 300 de pagini din *Apocalips,* romanul pe care îl începusem la Lisabona și pe care îl întrerupsesem în 1944, mi s'a părut că pot "salva" un personaj, Vădastra, și o bună parte din episoadele în care el juca rolul principal. Nu știu dacă a fost o greșală, dar integrarea lui Vădastra în ansamblul *Nopții de Sânziene,* mi-a dat mult de lucru. Cum redactarea s'a prelungit aproape cinci ani (e drept, nu-i puteam consacra decât câteva luni pe an), voi reveni de mai multe ori asupra acestui roman-fluviu. Evident, acțiunea, scenariile și personajele *Nopții de Sânziene* au suferit, în acești cinci ani, nenumărate transformări. Dar tema centrală a rămas

aceeaşi, aşa cum o "văzusem" în autocarul cu care mă întorsesem dela Royaumont: certitudinea personajului principal, Ştefan Viziru, că ritmurile cosmice şi evenimentele istorice camuflează semnificaţii profunde, de ordin spiritual; şi, mai ales, speranţa lui că dragostea poate constitui o ruptură de nivel, revelând o nouă dimensiune existenţială; cu alte cuvinte, experienţa libertăţii absolute. Trebue să adaog, însă, că, foarte curând, Ştefan Viziru se va trezi obsedat de o speranţă paradoxală, şi anume: posibilitatea de a se recunoaşte îndrăgostit, în acelaş timp, de două femei (3). În concepţia lui Ştefan o asemenea experienţă, aparent irealizabilă, ar fi echivalat, pe un alt plan, cu experienţele sfinţilor.

Aşa cum mă aşteptam, Christinel a fost fericită aflând de roman. Se întâmplase întocmai cum îmi prezisese ea. În ceea ce mă priveşte, simţeam că voi putea scrie mai bine îndată ce vom fi din nou împreună. Prima sută de pagini, scrise în odaia mea de hotel, nu mi se păreau întotdeauna reuşite — aşa că am întrerupt romanul. Dealtfel, aveam de redactat un articol pentru *Critique* şi câteva recenzii pentru *Revue d'Histoire des Religions;* în plus, obţinerea unui *titre de voyage* dela Prefectura Poliţiei, şi a vizei italiene, cerea destul timp.

La 14 Iulie am plecat, cu Sibylle, Jacqueline şi Oani (băieţelul lui Lisette şi Ionel Perlea), iar după două zile am ajuns la Capri. Dela Genova, unde m'au întâmpinat oleandrii tinereţii mele, am trăit într'o euforie continuă. Mi se părea că regăsisem direcţia şi dimensiunile *adevăratei* mele existenţe; că, de-acum înainte, destinul îmi va îngădui să mă consacru exclusiv vocaţiei pe care o ghicisem încă din adolescenţă: să descifrez, printr'o cât mai riguroasă analiză, semnificaţiile fenomenelor religioase şi, de câte ori o vor permite documentele, să încerc a le reconstitui istoria, fără a refula totuşi, aşa cum o făceam de câţiva ani, activitatea imaginaţiei literare.

În primele două săptămâni am locuit, Christinel şi cu mine, într'o anexă a Vilei Monacone, chiar în dreptul faimoaselor stânci Faraglione. Apoi, până la 1 Septembrie, când am plecat la Roma, am fost găzduiţi de Nina Batalli în Villa Ruggiero pe care o închiriase de curând. Scriam cu furie şi pe unde apucam: la umbra unui pin ombelifer, sau rezemat de o stâncă, sau, odată instalaţi la Villa Ruggiero, într'un colţ al terasei. Dar, mai ales, ne plimbam, numai noi doi, pe potecile sălbăticite pe care le ghiceam printre pietre.

Vara aceea, când totul mi se părea că devine din nou posibil, a rămas în amintirea noastră ca un dar de pe alt tărâm. Am revenit de-atunci de câteva ori la Capri, dar chiar după ce scăpasem de sărăcie, n'am mai îndrăznit să ne petrecem vacanţa în ceea ce fusese, odată, "insula noastră"...

În acele nouă zile petrecute la Roma, găzduiţi la o prietenă, Gina Massari, l-am cunoscut personal pe Ernesto de Martino care, după *Techniques du Yoga,* angajase şi traducerea italiană a *Tratatului de Istoria Religiilor.* De Martino se despărţise de prima lui soţie, fiica lui V. Macchioro

www.arhivaexilului.ro

(pe care o cunoscusem la Napoli, în 1927) şi se recăsătorise cu o tânără pe care o întâlnise în sudul Italiei în timpul cercetărilor lui pe teren. Elev preferat al lui Macchioro, discipol al lui Benedetto Croce (care îi publicase prima lui carte despre istorie şi etnologie), Ernesto de Martino era înscris de câţiva ani în partidul comunist, şi se bucura de un bine meritat prestigiu printre intelectualii de extrema stângă. În colecţia pe care o dirija la Einaudi publicase de curând *Il pensiero magico,* în care încercase să ducă mai departe "istoricismul" lui Croce în interpretarea mentalităţii arhaice. În concepţia lui de Martino, "Natura" însăşi, nu numai existeţa umană, era "culturalmente condizionata". Cu alte cuvinte, fenomenele de tip magic sau şamanic (bilocaţia, evocarea spiritelor, posesiunea, etc.), *ireale* pentru un occidental care trăieşte în Universul lui Newton şi al urmaşilor săi, fenomenele acestea erau *reale* şi *"naturale"* pentru "primitivii" trăind într'o lume dominată de gândirea magică. "Natura", fiind şi ea "culturalmente condizionata", îngăduia unei societăţi arhaice evocarea *reală* a morţilor, în timp ce spiritismul practicat în societăţile occidentale era doar o iluzie sau o farsă. Benedetto Croce criticase această încercare de a "istoriciza" Natura, amintind că Istoria este creaţia exclusivă a spiritului (4).

Dela Ernesto de Martino am aflat că în urma apariţiei cărţii *Techniche dello Yoga,* Einaudi primise câteva denunţuri, probabil din partea Legaţiei, privind activitatea mea "fascistă" dinainte de război. Dar răspunsul lui de Martino a fost clar şi simplu: relativ la colecţia pe care o dirijează, nu admite argumente de ordin neştiinţific. Obiecţiile pe care mi le-a adus câteva luni în urmă, în prefaţa traducerii italiene a *Tratatului de Istoria Religiilor,* priveau exclusiv metoda utilizată în cercetarea faptelor religioase — pe care de Martino o numea "fenomenologie" (pentru mine era mai de grabă o morfologie) şi căreia îi opunea istoricismul crocian. Dar denunţurile primite de Einaudi, deşi n-au avut rezultatul aşteptat de cei care le făcuseră, mi-au amintit, oportun, că imprudenţele şi erorile săvârşite în tinereţe constituie o serie de *malentendu*-uri care mă vor urmări toată viaţa.

Mai târziu însă, mi-am dat seama că nu aveam dreptul să mă plâng. Datorită acestor *malentendu*-uri mă aflam în Occident, liber să-mi continui lucrul în istoria religiilor, orientalistică şi filozofia culturii. Dacă n-ar fi existat Nae Ionescu (sau mai precis, dacă Profesorul, în opoziţia lui tot mai radicală faţă de regele Carol, nu s'ar fi apropiat de Germania hitleristă), aşi fi rămas în ţară, probabil profesor la Universitate, până prin 1946-47; apoi aşi fi împărtăşit soarta multor altora din generaţia mea. (Dar uneori îmi spuneam că soarta aceasta a fost doar amânată. De ce mă preocupa, încă, după atâţia ani, "enigma morţii colective?")

*

* *

La 11 Septembrie m-am întors, singur, la Paris, iar între 14 și 19 Septembrie am participat la Congresul de Psihologie religioasă dela Royaumont. Comunicarea mea (mi se sugerase să vorbesc despre "Images religieuses — images naturelles") a avut destul succes, și discuția s'a prelungit mai mult de două ceasuri. Reîntors la Paris, am recitit cele 370 de pagini ale romanului; în afară de fragmentele, destul de numeroase, desprinse din Apocalips, textul m-a decepționat. M'am apucat pe loc, cu furie, să revizuiesc manuscrisul, reducând drastic episoadele în legătură cu personajele vechiului roman, și refăcând, uneori în întregime, câteva capitole.

Dar, uneori, veștile și întâlnirile mă depărtau de orizontul *Nopții de Sânziene*. La 3 Octombrie a venit să mă vadă R.P. Jean Bruno, directorul revistei *Études Carmélitaines*, ca să mă invite la Congresul despre "Chasteté et expérience mystique", din Septembrie 1950. Două zile în urmă am primit scrisoarea dnei Olga Frœbe-Kapteyin, cerându-mi să conferențiez în cadrul *Eranos*-ului din August 1950. Invitația m'a bucurat și m'a măgulit. Citisem încă din țară primele *Eranos Jahrbücher*, și mă cucerise ideia acestui tip de Symposion pluri disciplinar., la care participaseră deja, în afară de C.G. Jung, savanți pe care-i admiram mult: Paul Pelliot, Jean Przlusky, Louis Massignon, H. Zimmer, Ch. Puech, Gershom Scholem și alții.

Henry Corbin, care conferențiase pentru prima oară în acel an, m'a invitat în micul lor apartament din rue de l'Odéon și, împreună cu Stella, am stat de vorbă despre întâlnirile și discuțiile dela Ascona. Stella izbutea, cu discreție, să-i comunice toate nuanțele și amănuntele pe care le suprima surditatea, chiar când purta aparatul. Henry mi-a vorbit cu pricepere și admirație despre *Traité d'Histoire des Religions* și *Le Mythe de l'Éternel Retour*. Mi-a propus deasemenea să reluăm împreună revista *Zalmoxis*, publicând-o sub auspiciile Institutului de Iranologie pe care îl conducea la Teheran. Dacă n'aș fi fost angajat în atâtea proiecte, aș fi primit cu bucurie. Dar am amânat reapariția revistei pentru mai târziu.

Către sfârșitul lui Octombrie se făcuse atât de frig încât nu puteam scrie decât încălzindu-mi mâinile pe o sticlă cu apă fierbinte. Cu mare efort puneam la punct textul corectat al romanului. Eram nerăbdător să-l citească Christinel, care se reîntorsese de curând din Italia. Când a teminat cele 370 de pagini dactilografiate, m-a cuprins în brațe, emoționată. Această reacție a primului cititor (și Christinel a rămas de-atunci primul cititor al tuturor scrierilor mele literare), mi-a daj curaj. Însfârșit, îmi spuneam, am reușit să "salvez romanul!" (Nu bănuiam, atunci, dificultățile care aveau să mă întâmpine mai târziu.) Am continuat să scriu, măcar 2-3 ceasuri pe zi, deși mă ispiteau alte proiecte. De curând sosise dela Lund, și se instalase la Hôtel de Suède, profesorul Stig Wikander, ale cărui erudiție, inteligență și originalitate le admiram încă dela primele lui lucrări. Evident, petreceam mult timp împreună, discutând mai ales istoria religiilor indo-europene pe care, în ultimii zece ani o reînoise, atât de strălucit, Georges Dumézil. Cum era de așteptat, asemenea discuții, la care se adăogau și alte

www.arhivaexilului.ro

preocupări, mă detașau de *Noaptea de Sânziene*. În Noembrie am reluat redactarea unui capitol din *Le Chamanisme*, întrerupt cu patru luni în urmă. Am ghicit că abandonarea romanului o dezamăgise pe Christinel. Dar, pe de altă parte, își dădea seama că e vorba de o lucrare importantă pentru mine, și încerca să mă ajute după puteri. (Atunci a învățat Christinel dactilografia, și a început să dactilografieze capitolele din *Le Chamanisme* pe măsură ce le transcriam.)

Prin Denis de Rougemont, le *Mouvement Européen* mă invitase la Conferința culturală care avea loc la Lausanne, între 8 și 13 Decembrie. Posesor al unui simplul "Titre de Voyage", la frontiera franco-elvețiană am fost invitat, singurul din vagonul nostru, să cobor cu valiza în mână și, într'un birou al gării, am fost pechezițonat cu destulă rigoare. Dând cu ochii de *Traité d'Histoire des Religions* și *Le Mythe de l'Éternel Retour*, și aflând ce-am fost înainte de a deveni apatrid, inspectorul și-a cerut scuze, adăogând totuși că vina este în bună parte a mea: de ce stă scris în titre de voyage: "sans profession"? De ce n-am precizat că sunt "homme de lettres"? Evident, i-am dat dreptate. (Puține luni în urmă am devenit membru al Asociației scriitorilor francezi.)

Revedeam Lausanne după 23 de ani, și primele ceasuri le-am petrecut plimbându-mă în jurul Lacului. L-am cunoscut pe Denis de Rougemont, apoi, în dimineața următoare, pe Salvador de Madariaga, pe Stephen Spender , pe Etienne Gilson; aproape singurii, dealtfel, care meritau să fie cunoscuți. Majoritatea participanților aveau alte preocupări; în primul rând, să obțină un loc în cele câteva "Comisii" în curs de constituire. Sperasem cu încăpățânare în *Le Mouvement Européen*, în posibilitățile de a "europeniza" culturile (dacă nu, deocamdată, chiar instituțiile politice), scoțând în evidență solidaritatea diferitelor tradiții spirituale europene. Dar nu credeam în virtuțile birocrației, în creativitatea "Comisiilor". Mi-am făcut totuși datoria. Ca să reconfirm tendința de a depăși fricțiunile româno-maghiare, i-am propus profesorului Andreas Alföldi să citesc eu, în ședința finală, textul pe care îl redactase: un apel patetic pentru salvgardarea elitelor intelectuale de dincolo de Cortina de Fier.

*

* *

La 9 Ianuarie 1950, după căsătoria civilă, și pentrucă biserica română era încă închisă, slujba religioasă — celebrată de doi preoți, unul ortodox, celalt greco-catolic — a avut loc în apartamentul, somptuos și vetust, al unei prietene a familiei, în rue Mignard. Martorul meu a fost Nicolae Herescu, nași Sibylle și Emil Cioran, iar printre invitați, Georges Dumézil și H.-Ch. Puech cu soțiile, și Stig Wikander. Cu câteva zile mai înainte

închiriasem, la Hôtel de Suède, odăița alăturată, comunicând direct cu camera Nr. 18 în care locuiam din 1946. Astfel că aveam acum un mic "apartament"; cum însă nu ni se îngăduia să pregătim decât ceaiuri și cafele, luam mesele la un restaurant ieftin, dar curat, din cartier. Aparent, nimic nu se schimbase. Și totuși așa cum o simțisem cu un an mai înainte, începusem o viață nouă.

*
* *

1) Georges Bataille îmi sugerase mai de mult același lucru, asigurându-mă că Éditions de Minuit va tipări cartea cât se poate de repede.

2) Într'o serie de articole din seria *Nuevo Glosario*, Eugenio d'Ors a discutat *Le Mythe de l'Éternel Retour* cu entuziasm. Primul articol avea titlul: "Se trata de un libro muy importante..." Eugenio d'Ors aprecia mai ales faptul că pusesem în lumină structura platoniciană a ontologiilor arhaice tradiționale ("populare").

3) Pavel Anicet, unul din personajele principale ale romanului *Întoarcerea din Rai*, sfârșește prin a se sinucide tocmai pentrucă n-a îndrăznit să aleagă între cele două femei pe care le iubea.

4) Observații similare am schițat și eu într'un articol din *Critique*.

www.arhivaexilului.ro

HORIA STAMATU

COLIND 1983

I.

Când vântul bătu la răscrucea pustie
nici firul de praf n'a mai rămas
și dintr'o curățenie lucie
s'au ridicat umbrele albe
care tot ar fi vrut să fie mai mult
să fie pâine pentru gurile
deschise cât peștera de sub munte
să scoată din rădăcini
dureri așa de mari
că nici nu se mai simt
să scrie cu un nou alfabet
pe tabula rasa
lăsată de vântul năpraznic
neauzite umbrele albe nu se vedeau
dar toate lucrurile
s'au întors la locul lor

II.

Când au venit umbrele negre
s'au spăimântat de atâtea aripi
care făceau pod între cer și pământ
și aruncând ca semănătorii
semințele negre de mac
au făcut o liniște care nici ea
nu s'auzea pe sine însăși

III.

Vântul ce-a bătut fusese al prafului
ciuma ce-a bântuit visul necuratului
oasele ce s'au strivit
în clocotul de sub pământ
n'au fost decât visul
acelora pe care i-au purtat

Dar visul s'a risipit
odată cu fumul jertfelor
și toată lumea înghețată
a fost pusă pe cămile
ce-au trecut deșertul să ducă înapoi
neînceputului aurul neînceput

Decembrie 1983

www.arhivaexilului.ro

MISSA ITE EST

Ni se cuvinte tuturor o liturghie
Bătea clopotul în dungă
Sunau pașii mei pe pod

La ce morți să mă duc?
Ceata din care cobor
Se scufundă în cripta soarelui
Ajungă-i și nu o ajunge
O cruce-închinată pe aer

Mi se cuvine-o liturghie
Gemea —
Un regat pentru o lumânare
Plângea
Regele pe calul de piatră

Noaptea se sfâșia la plânsul lui
Galbene centime filante
zornăiră pe pod

Mărunțișul ăsta pentre o lumânare
Aprinsă
Lângă piciorul de cal
al Verdelui Galant

VIRGIL IERUNCA

DANIEL BOC

Un poet ca puțini alții: Daniel Boc. Poet exilat în sensul deplinătății cuvântului, deoarece a consumat în timp — și sub vremi — dublul chip al exilului: exilul *interior,* ca premergător celui *exterior.* Într'adevăr, Daniel Boc este printre puținii — dacă nu singurul — care n'a publicat în țară, nici măcar în perioada de liberalizare (atâta cât a fost). Aproape toate poemele sale din "Neume" — volum apărut în 1984 la Paris — sunt scrise între 1964 și 1969, adică exact în momentul în care poezia își revine în fire, îngăduită de un regim care lasă impresia că vrea să iasă din realismul socialist. Faptul că Daniel Boc n'a acceptat o contemporaneitate cu Nichita Stănescu sau Marin Sorescu — pentru a numi doar doi dintre descătușătorii poeziei — e insolit și deschide capitolul unei etici a rezistenței estetice. Gestul lui Daniel Boc — refuz sincronic? orgoliu vizionar? — cinstește în orice caz nu numai poezia ci și garantul ei ontologic, — tăcerea.

Amânarea *începutului* are însă la Daniel Boc și explicații neconjuncturale. "Neume" ne duce dintru început cu gândul la "facerea" poemului, după gândul și crezul lui René Char, care conferă acestui *început* o inițiativă sfâșiată de limite: "A face un poem — afirmă René Char — înseamnă a lua posesie de un dincolo nupțial ce se află de bună seamă în această viață, foarte legat de ea și totuși în vecinătate cu urnele morții." De unde *așteptarea* începutului, proectul adăstat, depășirea *nerăbdării* (poate — o știm dela Kafka — poate că nu există decât un păcat capital: nerăbdarea). Daniel Boc a așteptat, a învățat să aștepte, omenind astfel *nenumitul,* conștient de riscul spusului. Mai ales că există adevăruri (poetice) ce nu pot fi rostire decât dintr'un anumit "loc", "adevăratul loc" invocat de Yves Bonnefoy ("angoasa adevăratului loc este jurământul poeziei").

Acum și *aici,* poetul român își începe — mallarméan — Cartea. Într'o notă-postfață Daniel Boc ține să ne avertizeze că "scrierea prezentă s-a dorit o construcție polifonică: două-trei ziceri cu dezvoltările, variațiile, suprapunerile, reluările lor. Fiecare neumă trebuie iscodită prin alăturarea și în strictă dependență de cele din juru-i; chiar dacă unele par a se emancipa, raportarea lor la întreg e hotărîtoare".

Polifonie, deci. Dealtfel există și un tipar-ecou ce se vrea "muzical" în economia cărții. Numai că muzica poemelor lui Daniel Boc — în ciuda unei referințe a sa la Enescu — e dezintegrată, fracturată de un nou registru: poetul ni se înfățișează în "atonalitatea" specifică poeziei moderne cu tot ce presupune ea: nomadismul sensului, pulverizarea cântului, infirmarea

www.arhivaexilului.ro

re-prezentării pentru instaurarea singurei prezențe plauzibile: facticitatea lumii și a istoriei, surprinse prin limbaj, existența ca propunere interogativă, cu articulațiile ei transcendentale (zei și mituri) sau cu accente transcendente învăluite în absență ca într'un giulgiu al nimicului.

Unde se situează Daniel Boc în acest spațiu de *contradicții* și *urme?* Cu siguranță în "neutru" — pentru a ne folosi de acest concept dificil, poate cel mai vaporos din retorica discursului contemporan, un fel de substitut al ființei, năruită în eșec — într'un eșec însă relativ fiindcă oscilează între neant și Dumnezeu. Treptele "neutrale" sunt trepte încropite de nemăsură, de exacerbarea unui orizont niciodată așezat, în spațiul căruia cuvântul nu se cuprinde pe sine, fraza se desfrazează, în care ocolul devine oracular, iar metafora, simulacru. Pe pragul insecurității și deposesiunii, poemul își caută un *centru* în care nu poate ajunge din pricina periferiei macerate de finitudine și indicibil ("Zădărîtele centre"). Nu toate "neumele" sunt "neutre" însă "neutrul" le învăluie ca într'un blestem deviat, le împinge în arbitrariul *crizei.* Există în toată poezia lui Daniel Boc o nostalgie a *unului,* o voință de *urcuș* — religios chiar — dar și nostalgia și voința eșuează, poate tocmai din cauza *dorinței* prea aprinse de absolut a poetului. Arta poetică a lui Daniel Boc este concentrată — credem — în acestă "Cuminecare", poem-cheie care anunță și conturează grandoarea — poetică — a acestui eșec:

Nicio putere-n noi. Schimbarea nopții
într-o altă față, o nouă
amăgire scufundarea
ochiului negru, dauritul orb,
parcă de ieri în dinți strepeziciunea
acestei limbi ce singur mi-am
mușcat-o să nu uit.
Și altceva ce poate fi poetul decît
cuvîntul survolînd corect
focul pustiilor lacustre...
Nicio putere n-am. Scîrțîie poarta,
unii se duc și alții vin și
plînge Unul pentru toți ce rîd.
Încă zîmbesc sub ploaia
lui în pielea goală, atîția gospodari
să minunez: "Bună Vestire!"
Dar ce spun eu? dar
cît liberatoarea dogmă, vremea
cireșilor, cît solitara...
Nicio putere. Ne împrumutăm

"Cuminecarea" e imposibilă pentrucă "plânge Unul", pentrucă poetul însuşi îşi muşcă limba să nu uite — dificultatea anamnezei — ca să nu mai vorbim de "ceilalţi" care "rîd", într'o deriziune desăvârşită. Într'o lume *căzută*, în care doar monotonia eratică persistă repetitiv ("unii se duc şi unii vin"), "cuminecarea" rămâne o utopie umilită.

Poetul îndură din greu — când fulgerat de luciditate, când uimit somnambulic — această desacralizare a "locului", această ieşire din fire unde o lume-pe-dos inaugurează un fel de pervertire a totului. Într'un asemenea context des-fiinţarea e firească, înstrăinarea, logică. Fiindcă ilogică, rânduiala: "aleşii smoală fierb"; "ajuns de-asupra mării, soarele/ nu a răsărit; din faptul apei izvorî/ degetul care l-a oprit dincolo"; "Apa sîmbetei curge şi duminica"; lucrurile au devenit "trenţuite zone verzi"; "se ofileşte între porţi imaginea sîngelui"; nu ratăm nici "vreo fiertură, vreo exasperare". Sub "seceratele ceruri", greaţa zeilor:

> Niciun nor, niciun nor.
> După mutarea constelaţiilor s-au
> adunat zeii cum muştele
> foarte pătrunşi de miasma uleiului rînced.

În acest ţinut de paragină, de noime devastate, "greşeşte cine-ntreabă şi cine va răspunde". Ontofania vinei e generală. Adevărul însuşi e un păcat. Şi totuşi poetul se întreabă, cutează chiar "o întrebare asupra întrebării": "Dece nu seamăn celui care sunt?" Sau resemnat în doborîre: "Cînd a răsplătit minunea?" Paradoxal, poetul interogativ care este Daniel Boc — se poate vorbi la el chiar de un ascetism interogativ — privilegiază răspunsul. Paradoxul e doar aparent, fiindcă implacabilitatea răspunsului se impune neîntârziat ca o evidenţă neagră: "proprietatea" poetului e noaptea esenţială: "A Mea Intangibilă Noapte" (AMIN!). Înţelegem acum de ce întârzie lumina ("soarele tîrziu şi nemaiaşteptat"), dece "iniţialii" o iau "către miază-noapte" dece singura mântuire stă în această grabă a migrării, în acest "drum" straniu, metaforic ca într'un peisaj traklian:

> Pînă cresc şarpelui fulgi
> ia din soare o pată o lebădă neagră
> ia din lună un cîine rîzînd
> un ecou ia din crîng pirostrii
> ironii de demult faraoni
> zburători un cocoş şi o iapă
> din vînarea de vînt un ceaun
> subsuori ochilor dulci despre
> marele ochi purtînd un toiag
> o cămaşă fără cusătură o ţîţînă
> până gură către gură sufletul nu-i
> adevărul celalt!

www.arhivaexilului.ro

E însă prea târziu. E totdeauna "pre-târziu" în poezia lui Daniel Boc. Sufletul — "nocturnul suflet", — e ciudat cum în acestă poezie "modernă" e loc şi pentru "dăinuitorul" suflet şi referinţa lui nu distonează cu economia cerebrală a enunţării poetice — sufletul deci nu ia drumul izbăvirii ci rămâne prizonier "dublului" său copleşit de pierzanii ("Suntem unici dar umbra e dedublată/ suntem de alte suflete trăiţi"). Alteritatea este aici o identitate compromisă. Cine o preface? Vidul existenţei ("sămînţa risipită în somn") — "vidul, cîine-adînc, vidul mărunt", revărsat între sânge şi eşec. Poetul "s-a poticnit iar s-a crucit/ pînă-n măduva subpămînteană/ a vidului pînă-n celalt nicăieri". Apoi, falsitatea timpului: schilod ("sfăditele zile"), coclit înainte de soroc ("clipa lăsîndu-şi udul, harul ei acid"); tot acest complot al unei temporalităţi stricate care face ca până şi "ora cu prilej" să cadă în "apocalipsuri de ogradă".

Poetul e străin sieşi, până la nenumirea numelui. Nu e vorba nici de eminesciana "poveste pe de rost", nici de absurditatea camusiană, oricând convertibilă într'o fericire inversă, ci de însingurarea fără întoarcere, iremediabilă. La început o alunecare — nietzscheană parcă — din eclipsă în prăpastie:

> Albastrul alb al ochilor ai mei în care
> lucruri din cele mai neprevăzute
> făcut-au dragoste pînă-au ivit
> albastrul pămîntiu al ochilor ai mei în care
> dintr-o boltire necuprinsă-n frunţi
> s-au scufundat cocori, vulturi cu-atîţia
> ochi — minuni şi munţi — prin
> poarta cărora se tot închipuiră,
> clipă cu clipă se şi petrecură
> un mort de tînăr, un născut cărunt,
> un hăituit (...)

Apoi înstrăinarea-constat, temperată doar de o melancolică boare a românescului "n'a fost să fie":

> (...) Prea istovit
> străinul...! ci închide ochii: vezi aşadar un drum, umbră de
> umbră-mpiedecată, cine a sămînţat şi a cules
> cine? stors mărul de lumina împreună — şi
> aplecările pe ape... Încă mai turburi chipuri dau veghea înapoi...

Şi — pe urma urmei — această sentinţă de neo-răstignire laică:

> Mi-e întuneric

E întuneric în lume, în unul-neunul, în memorie și în ochi, pe drumuri și în pagină. În eros: "ne-priință,", rugină:

Sînii ei dărăpănați picură
un lapte de rugină
o nerăbdare fără testament.
Eroare sau alibi.

Sărutul, "etern coborîtorul", e "dres". Dragostea, o "întrevisare", un regret ars, o bubă abstractă:

Cucui și dedeochi și ochi, privirea
ultimei suflări, atît ne aparține.
Aci nu mai suntem fiind desăvîrșiți
în dragostea cîndva întrevisată.

Și totuși poetul o caută, se roagă chiar întru învrednicirea ei. Pentru nimic altceva ruga nu e mai răspicată:

Rămînă-mi doar iubirea, Doamne,
îngăduie-mi, te rog, iubirea.

Nu s'ar putea spune însă că spațiul poetic al lui Daniel Boc e pus sub oblăduirea Înaltului. Dumnezeu nu e absent, însă poetului "îi este întuneric". În această înnoptare grea nu stăruie nici indiferența nici tăgada; s'ar putea, dimpotrivă, ca noaptea să se pe-treacă spornic, să însemne o vamă a "trecerii"; nu e mai puțin adevărat că în prezent privirea poetului suferă de un fel de oblicitate negativă (dar există — cine nu știe? — și teologii "negative"). Suferă, mai ales, de o vecinătate cu ambiguitățile morții. Când i se adresează — oblic — lui Dumnezeu, dar cu nostalgia oblului ("un drum legat și oblu oblu oblu"), dăinuie, semnificativ, girul vecin al morții. O primă oară clătinat între viață și moarte (în afară dacă nu suntem cumva în pragul șoaptei acelui "mourir de ne pas mourir" al Sfintei Tereza):

nu trăim și nu murim de tot (Doamne, Tu
partea moștenirii mele și a paharului meu) ci numai
pe din două, mereu la jumătate se frînge ecoul,
fulgerul rușinii față către față cîteșidoi: unica
oglindire. Și cuvîntul de apoi ca un dar

A doua oară persistă ca un frig (ar fi trebuit, poate, să fi convocat și "descumpănirea tăcerilor îngenunchiate-n frigul trecuților prooroci"), deoarece vara — cifru ascensional — e "sub pămînt":

www.arhivaexilului.ro

(...) Limbile din mine,
iarna lor încă nu a murit; numai aținiră,
s-a strîns ca o plagă fața lui Isus prin rădăcini
și nu mai e mult! Atingem fără lumină,
figură sau gînd, fără de culoare palidul minut
etern; cad stele pe urmele celor smeriți, blînde
făclii bîntuind voia prunilor...

În ultimul stadiu, moartea e însuși fundalul vieții, "aura" ei originară:

Trăiesc din moarte,
Doamne, dintr-un dans înviat
de prismatice focuri:
prea dincolo și prea aci
marea veghează pe cruce revederea
noastră! Ce să mai laud
devenind ce sunt...
...clipire sub lumina stătătoare

Marea este de fapt obstacolul "trecerii". Apa vie — sintagmă prin excelență a credinței — țâșnește (din biblica piatră, din "copacul de apă" ca la poetul catolic Jean-Claude Renard, de pildă, ca să rămânem în literatură), în orice caz n'o găsim în imensitatea orizontală, nediferențiată a mării. Marea e un tărâm cu deosebire profan (naște monștri, adăpostește sirene, etc). Când vrea să organizeze blasfemia, Lautréamont retorizează ... oceanic!

Dacă este adevărat — cum s'a spus — că rugăciunea dezrobește de limbaj, Daniel Boc e încă un "prizonier". Poemul nu se deschide rugăciunii, — există în cartea lui chiar și un psalm "oxidat" — ceea ce predomină sunt canoanele estetice ale limbajului. Religiosul nu coboară într'o existență "separată", afișată în general ca o dinamică a negativului. Sunt rare în poezia lui Daniel Boc haltele de tihnă, de împăcare; ele sunt amânate cu o pudoare crudă, fiindcă, în fond, nu i se dă nici vieții nici morții locul lor hărăzit; lipsa unui hotar firesc amână unitatea ("Și-i viața/ amînată mereu, în moartea/ fără moarte o ultimă Thule..."). Lumina răzbate totuși în această cantată neagră care pare a fi teritoriul "neumelor". Există "momente" și "schițe", cezuri-adăpost ce înlesnesc poetului un fel de răgaz răscumpărător. Așa de pildă, o paranteză, nu "literară" — poezia adevărată nu e literatură — ci "artistică". Poetul uită o clipă de "apterele vestiri" ale identității sale a-literare și crează acest "joc" — poate barbian — însă joc original ce articulează — artistic — rupturile existențiale:

Sol stat

Mijlocie. Mijlociu.
Mijlociu de val poetul
rămăşag de zile mari.

Umbra nopţii — mijlocie —
somn înalt. Şi disdezori
sfîntul spirit a zîmbit.

Mijlocie. Mijlociu.
Putrezită-n stea preclipa
verbului: ucid ştiind,

sîmburele cifrei trece
frunte-n frunte, de ospăţ.
Un apostol e absent.

Mijlocie. Mijlociu.
Alb mai alb, mărşăluind
mijlocie iarbă unde

anonim neconsimţit...
Scară dintre prizme moi
şi mileniul mijlociu

Arta — s'a şi constatat — poate tămădui printr'o "uitare"-aparte, deoarece aici artistul nu-şi mai aminteşte de "îmbulzita poveste" a poetului suferind de suferinţă.

Un alt adăpost — precar —, chemările copilăriei. Când starea "adultă" a lumii însingurează subiectul până la nenădejdea-din-urmă, fuga-fragment în copilărie apare ca liman posibil. Asemenea fragmente sunt singurele zone de seninătate regăsită, de neîntinare, de har tolerat. În economia riguroasă a poemului apare până şi conivenţa narativă — ceea ce e o dovadă de "optimism" textual ("Odată ca niciodată omul să dea un copac"; "haiduci eram cu toţii şi mere verzi furam"; "duminica, din pod ochiam lemnul viorilor de pe biserici").

Mai dezvăluitoare decât suportul narativ e totuşi linearitatea pur lirică. Din copilărie poetul alege lumina cântată a colindului. Poate şi pentru faptul că e vorba de un alt "drum" (colindătorii nu "rătăcesc" ci *vestesc* pe drumul care apropie om de om şi om de Domn). În colindător, poetul despărţit-de-sine îşi contemplă — târzior — inocenţa abătută. Colindul este reproşul bun al conştiinţei sale nefericite. Pentru aceasta îl şi investeşte cu tot ceea ce refuză (în încercuirea "distanţei" în care se află deobicei):

www.arhivaexilului.ro

nepătare, neprihănire, demers feciorelnic, sens ceresc şi străluminare lumească, temei sănătos:

veniră colindătorii
sărutînd poalele ştirii
două ori întru trei veri
de trei pe două ierni
sănătosul sănătos
dat în vestea lui Cristos!

Sau acest "Vifleim" de nebănuite învoioşiri:

Fata lumii fată goală
Sfinţii-n inime te spală
Cu mireasmă de-înnoptare
Cu zăpadă de-o mirare
Şi-ţi aştern la căpătîi
Munţilor ca să rămîi
Mai frumoasă decît luna
Care-nfloare totdeauna
Ba pe-o ţîţă, ba pe spate,

Descîntînd de sănătate
Mai gustoasă decît mărul
Care-înveselit-a cerul
Cerbilor ducînd bineţe
Stelelor dintre ostreţe —

Reîntoarcerea spre copilărie nu depăşeşte însă naufragiul semnului, semnătura amăgită. Privită evocativ, copilăria, e deja o poveste defunctă. În miezul "neumelor" disjunctivitatea sinelui lucrează necontenit la descumpănire şi vacuitate. Poetul e deja "pierdut" printre oameni, pentru vreme şi — bine înţeles — pentru istorie. De aici tăcerea, tăcerea sa în istorie.

* * *

Am văzut cum "neumele" lui Daniel Boc nu ies din perimetrii întunecaţi ai înstrăinării de sine, cum orizontul poemelor sale e închis de absenţă, cum toate apogiaturile luminii devin infigurabile.

Poet "blestemat" — nu însă în sensul romantic, ci în acela "modern", în care *deszicerea* se face ecoul cuvântului fără "subiect" — Daniel Boc — mai e nevoie să subliniem? — are relaţii "speciale" cu istoria. Şi cum ea este mai "imediată" ca oricând în spaţiul în care poetul cedează ispitei de a

se găsi (și regăsi) prin scriitură și textură, asistăm la o adevărată *comedie a poemului.* Aceasta se deschide acum mutațiilor transgresive: părăsește distanța oraculară — necesară "zicerii" despre viață și moarte, singurătate și eșec, urcuș întrerupt sau alte nostalgii (sfinte) — și coboară în discurs. Dealtfel între discurs și istorie există o verificată trăsură-de-unire: istoria îl presupune și anunță, discursul își propune s'o interpreteze. Lucrurile se complică atunci când sarcina interpretării revine poetului. Când poetul se mulțumește cu statutul — puțintel — de *retor,* el o ia în serios, o cântă și o descântă. Poetul adevărat se împotrivește istoriei prin *revoltă.* (Nu prin *revoluție* — poeții "revoluțiilor" nu fac decât să ducă retorismul până la capăt — ceea ce înseamnă, de fapt, acefalism poetic. De aceea sintagma "poet revoluționar" e un non-sens militant.)

Există într'adevăr un discurs al revoltei — necesar și nobil — care își anulează retorismul pentru a investi poemul cu puterile deflagrației "așteptate". Dela Rimbaud până la Boris Pasternak istoria poeziei justifică un asemenea discurs poetic. Există forme, figuri și gesturi diferite de a privi peste istorie. Daniel Boc a ales câteva — nu neapărat noi — însă eficiente pentru a sfida rentabilitatea dialectică a istoriei imediate. Coborîrea în "infern" e graduală. La început, poetul se închide în tăcerile și "secretul" lui. Până și poemul îi pare o concesie, un amalgam "istoric". (Îl scrie totuși, fiindcă aceasta e "drama" creației, nu poate ocoli negația negației):

> Gunoiul fumegă-ntre zări, se va închide
> cercul — poarta strîmtă; crîngul
> blîndelor urzici și trifoiuri, apăsătoarele
> relicve nedesfigurate... Va veni iar
> toamna să-mi urmeze-n somn, ochii
> să mi-i spăl cu aluat de pîine și
> să nu mai văd cele două limbi de timp
> iscodind același clopot galben pînă-n fundul
> umbrei... Sau nu va veni! Zîmbetu-i
> prea tare îndulcit n-o să mă citească,
> numai va visa pîrguita zi, chipul meu adînc
> nebănuit. Oaspetele, abstinentul într-o unică
> floare curgînd roșietic (poezie de-a fost,
> e istorie), scapără din toate alămurile

Acestă stare de zidire egotică — celălalt întârzie mereu, nici urmă de dialogism liric — e mereu supusă foșnetului din ce în ce mai identificabil al "mulțimii", un "omenet" desfigurat în monotonia lui insistentă. Poetul are revelația altei "ordini" care e în fond o "desordine" orientată, cu o cauzalitate cețoasă, dar cu o „cauză" precisă ca o "scofală":

www.arhivaexilului.ro

> Nu fațada — culcușul fiarelor.
> Numai și numai fundătura. De acolo
> pornesc rădăcinile unicei libertăți și
> istoria co-născătoare de oameni
> din oameni luînd, împrumutînd
> grăuntele pornirii către vis,
> un snop de revelații și păcate...
> Mulțime, vast deșert uman
> și omenesc...
> Din ordine nu iese
> altă ordine. Răpus
> calul și călărețul lui
> buimăcit, desordinea
> singura doagă înstare
> a îndreptăți orice pinten.
> Așa se dăruie existențele noi, curînd
> vom învăța să le și îndurăm
> pentru scopuri pentru cauze
> pentru necazuri pentru scofale
> pentru bucurii cernite,
> mai ales pentru lumini
> deocamdată nepogorîte (nepermise?).

Trezirea este din ce în ce mai zdruncinată; poetul se simte de-adreptul agresat de acest iureș care împresoară, care-i dizolvă intimitatea, îi pune sens — și încă un "sens unic" — în neliniștile lui. Acest viol inedit îi sucește nu numai existența dar îi modifică și modalitatea de a se apăra. Și aici intervine metamorfoza rostirii poetice în discursul poetic de care pomeneam. În fața ofensivei unei "urgii" hotărîte, poetul descoperă negația prioritară a revoltei. În economia acesteia, Daniel Boc des-figurează zicerea sa particulară, încredințată elipsei și disonanței, unei poeticități cenzurate de pudoare și de grație stinsă — pentru a promova o prozaicitate aproape locvace. Poetul sensului murmurat, al sub-înțelesurilor discrete, el care dezimagina până și imaginarul — spre a nu cădе în fastul cuvântării — face apel, pentru a înfrunta realul, la o adevărată polemică, la un fel de pledoarie — etică — numai și numai din împotrivire dezgust și fereală. Probabil că o "stare-de-urgență" în existență justifică până și accentele pamfletare. Daniel Boc și le îngăduie, uitându-se parcă pe sine. Versul devine decisiv și incisiv pentru a arăta "arătarea" — realitatea de zodie nouă. Nebănuită este însă asumarea mimetică a unui limbaj care deconstruiește prin analogii — de jos: în loc să satirizeze — de sus — de pe un amvon imprecator (dar abstract) poetul intră în pielea unui "derbedeu" al locului pentru a-l resfinți prin negație. (Vecinătăți — celebre — există deja: n'avem decât să ne gândim la acel "Rimbaud le voyou" cum îl vedea pe poet

Benjamin Fondane.) Sub egida acestei omonimii degradate înțelegem mai bine pre-poetica anunțată — în treacăt — de Daniel Boc într'o sintagmă revelatoare care alătură "orga și țambalul":

Țopăim sub teroarea ciclurilor luminii
agreabil surprinsă de apetitul sentimentelor
noastre, limitrofe orga și țambalul.

Așa dar, orga pentru *dincolo,* țambalul pentru *dincoace.* Tăietura nu e numai epistemologică, ci și ironic-metafizică. Virtuos al negației, poetul nu cruță nimic: nici eul, nici lumea, nici meta-istoria. Nu cruță mai ales istoria. Peisajul băștinaș e "descris" de un Breughel ce întoarce cu fața spre pereți toate pânzele lui Grigorescu:

Prinzînd curaj păturile înapoiate
năzuiesc din toate șeile să ajungă din urmă
păturile înaintate. Mereu
un senzualism troian în paradis,
o halucinare de cadre și de lenjuri,
tăieri împrejur și spintecări în două,
mesianice scăldări în vocile haitelor
și cernerea de pietre călări pe frumoase festive,
o! cum se mai hlizește locul unde
revoluția nu a fost încă terminată...
Pecît de tainic sughițam
atât desviere fecundă am cules
la scundul acoperămînt al penelor recrute!...
De astăzi stelele comunitare (aplauze,
urale) se sparg de țărm și ne sunt
rișca de unire între eroi și eroarea
erotică (rumoare în prezidiu).
Înapoi la sîni, tovarăși,
Tovarăși suflecați-vă suflarea!
(...)
Trăiți-vă fotoliul, tovarăși!
Meditația este o treabă penibilă dar importantă.

Grotescul — renăscut, obsedant, în vocea mai tuturor poeților contestatari din răsăritul comunizat — se impune și poetului român. E un grotesc revigorat de aluviunile îmbogățitoare ale unui expresionism în acțiune:

E loc pentru mai bine, spun ziarele,
abundența de privațiuni se oficializează.
Viermele din mărul gustat

www.arhivaexilului.ro

ori mărul din pîntecul viermelui
aceași teomahie; teomație
dacă vreți sau nu mai aveți încotro sau
nu aveți nimic de declarat.
(...)
Devorăm lișițe și lilieci, șoareci
de baltă și heterogene rituri fecundatoare.
Un jăratic schilod (aprins-am
bălării umede; se găsesc peste tot)

Din pervertirea generală (nu scapă nici locul, nici timpul), aceea a cuvântului e poate cea mai grea de îndurat. În acest caz până și revolta e neîncăpătoare; de aceea poetul preferă deriziunea, umorul negru cu catastazele lui calculate:

El trage în piept cuvinte.
Preacurvite. Preacurate.
Cuvinte din terezia da și nu a răsgîndirii.
Să-și dea capul după lume?
Să-și fi fost luat lumea în cap?
Soare și ger ...
Pușkin și punș ...
Promoroacă și ceapă ...
Cinstit și lăutărește ...
Cherubino la ședință,
Cherubino deputat!

Cum mesagerii cuvîntului par a fi mai ales poeții, ei sunt vizați cu precădere ca unii ce inaugurează omorul sordid al cuvântului. Funcționari ai demisiei, ei sunt strigmatizați cu un fel de vervă tristă:

ieșeau dela ședință
intrau în poezie

unul fără unul.
Ca țiganul cu scînteia

morții fără născătoare
viii fără săvîrșire

Verva devine jubilație sau apostrofă lucidă atunci când ironia se substantivează istoric. Poetul pare a fi la curent cu "isteria" (în sens clinic) a lui Lenin, de unde aceată ironică tânguială:

(...) Ce ne facem
fetelor ce-i de făcut Lenine,
triste intimități obosite
etceterale irosiri.

Ironia nu e împrumutată doar tânguielii ci și situării anomaliei radicale în care stau lucrurile, se mișcă oamenii; aparența e cernită cu un surâs întrerupt, în vreme ce "originalitatea" situației e caligrafiată când vitriolic, când amarnic, într'o insomnie rea:

Încerci zadarnic să adormi.
Lamentabilă-n vibrație
scade umbra și cade
ca o fereastră indecentă.

Sunt muște prea puține în grai
și ciori sunt prea puține pe plai...
Încă un mărfar de mofturi
(despre celelalte sentimente nu
e niciun presentiment, nicio romanță,
cum la noi la nimeni..)
strofe catastrofe strămoși
graficul informatorilor de jurnă.

Totul merge ca pe roate
doar că roatele-s pătrate.
Liorpăim bunul-simț, trebuie
deci să ne înțelegem, să nu ne spetim,
să simulăm din nou să salvăm
aparențele și apartenențele fără
să ne călcăm pe bătături, numai
pe încredere să ne călcăm...

Ironia e o "acțiune de dreptate" (dela Pascal citire!) și poetul își amintește când circumstanțial, când într'o ironie a ironiei de "barbara lui dreptate". Nu e mai puțin adevărat că pe adevăratul Daniel Boc îl aflăm în ironia imanentă, cea care transcede *locul* istoric pentru a podidi condiția omului mai adânc, natura lui, ființa însăși. Deschiderea spre etic nu putea să nu se ivească — responsabilitatea poetului față de fire și față de cuvânt ar "nedreptății" legea — însă "neumele" poetului sunt, de fapt, înrădăcinate altundeva, în acel "neutru" dintre enigme, la răspântiile aspre în care se confruntă și se înfruntă nădejdea cu nenădejdea, golul cu prea-plinul, zeii și abdicarea lor, conștiința și durerile ei. "Aderat la cuvânt o carte se suferă", afirmă la un moment *dat* Daniel Boc. E în acest vers și o mărturie și o mărturisire care se conjugă într'un avertisment *de-ne-uitat.*

O carte se suferă. Un poet se primește. Printre noi, Daniel Boc e un bine.

www.arhivaexilului.ro

ALEXANDRU LUNGU

LITANIA LITEREI

și când m'am uitat, iată că-și întinsese mâna spre mine, iar în mână avea o carte, pe care mi-a deschis-o, scrisă și pe o parte și pe alta, și anume cu plângeri, tânguiri și jelanii

iezechil (2, 9-10)

și el pentru ce a spus: am fost cuprins de teamă? pentru că urechea este chipul literei alef și alef se află în căpătâiul tuturor literelor; mai mult: de alef ține viața tuturor literelor

alef este, pe deasupra, un chip al creierului; ți aduci aminte de ea? e de-ajuns de întredeschis gura și gândul, abia înjghebat, se întinde în nesfârșit fără să atingă nici o graniță

bahir — cartea limpezimii (70)

I

în măduva unei vedenii năvălitoare
printre păduri spulberate și râuri pierdute
păsări cu grumazul zdrobit
dincolo de spaimă din aripi încă bătând
fără nici o nădejde în zbucium și batere
printre stele secate și nesfârșite izbeliști
stârvuri de vise flori detunate
dincoace de granița gândului arătându-se încă
fără priveliște și totuși atât de adânc

în năvala vedeniei
cu valuri neștiutoare prin nouri rătăcitori
de-un răstimp câtă-i lumea părând
somnul lăsatei de jind găsitei de patimi
în năvoadele lui mă cuprinde

până la uitarea însăși a celei din urmă uitări
prin glasul de lebădă trist al aducerii aminte
trecându-și securile blânde
până la tăcerea tăcerilor atât de năpraznică
și sunetu-i asurzitor
în care mă izbește de toate suspinele
ca un fulger de alinare trezia

II

peste somnul lăsatei de jind găsitei de patimi
ce urgie a ars înțelesul și semnele
ce pierzanii au jupuit de vie rostirea
și cuvântul au sfârtecat până'n oasele sacre?

intrând în trezie cu vedenia văzutului vis
port pe umeri o piele de animal târziu
o coamă de timp sugrumat umedă încă
de răsuflarea iubirii de roua strivită în piept
pășesc fața ființei fără a mă afla
prin cruzimea și ademenirea grea a pustiei
prin spulberul nimicniciei în vârtej fără noimă
pe urmele lăsate în inima nopții rănite
de încenușarea răstimpului
și scrumul în toate vânturile risipit al rostirii

frângerea peștilor oglindită în ape de piatră
lumina fără sclipire nici depărtări
piatra se făcu pulbere în care sângeră mieii
ochii rămași în vedenia năvălitoare
văzduhul se sparge de vulturi stinși în oul uitării
surde bătăi în auz zgomote fără întoarcere
focul tremură înstrăinat și n'are temei
pescarii pieiră pe funduri de ape căzând
păstorul e mort în vestire
înjunghiat pe la spate prin văi neumblate
în miezuri haine de noapte

III

o rază din moartea crestată în frunte-mi
a fost să mă ducă prin puzderii de locuri
sfințite cu lăstarii cuvintelor
a fost să mă treacă prin râpe de vremuri
asfințite în patime neroditoare

iată-mă acum lepădat în pustia cea mai pustie
aruncat din vedenia năvălitoare
în care mai puteam dormi în amintirea strigării

www.arhivaexilului.ro

iată-mă ca floarea câmpului secerat
dimpreună cu înțelesul și semnele

numele lumilor s'au stins pe pământuri
călăi fără ochi satrapi fără față
le-au șters din văzul tuturor zărilor
făptura și lucrul
fapta și cugetul
în cazne și jale cununile și le pierdură
uitându-și suflarea dăruitoare de rost

cuvintele de demult nu mai au osebire
creștetul lor retezat rădăcinile lor sugrumate
prin mine zadarnic își mai caută trunchiul
golit sunt însumi de așezarea vorbei
de când ucigașii de semne
spusa și scrisa pierzându-le
m'au jefuit de alcătuirea dintâi

caut prin întunecimile pustiite de nume
steaua cândva iubită încă priponită în minte
și n'am grai s'o ajung
alerg pasărea ascunsă într'o zariște tristă
și nu am cum s'o rostesc
pentru că și limba cea păsărească
a fost smulsă din minunile sale
aștept mieii la strunga acestei nefericiri
și'n zadar îi aștept
pentru că în țarcul de altădată al înțelesului
nu mai este nici o literă vie

IV

bântuit încă de vedenia năvălitoare
fără limanul uitării a-l mai ajunge
prin gura unei tăceri vinovate
am fugit din groapa comună
în care fusesem aruncat
dimpreună cu cărțile osândite
de nelegea celor două fiare
dimpreună cu cuvintele sfârtecate
îngropate înainte de a-și da ultima suflare
am fugit și-am trecut prin locuri și vremuri
până'n pustia cea mai adâncă

într'un loc fără țintă închis
însumi furat de semeția numelei meu
zadarnic încerc să luminez aducerea aminte
cum bătea inima cuvintelor
peste alba cetate spulberată dusă'n nisipuri
cum se încoronau litera și duhul
peste cetatea bucuriei împinsă'n ruina durerilor

văduvit de înțelesuri și semn
în încenușarea răstimpului
secătuit de rostiri și temei
gura nu-mi mai găsește suflarea cea dreaptă
nici năframa bocetului vânturată de jale
nici frunza nădejdii plutitoare pe ape

V

în tăria nopții asupra mormântului gol al cuvintelor
pe cine să strig întru vedenie izbăvitoare?

toți viii poartă cătușe la suflet căluțe la grai
de strig miază-ziua
mi se arată frângerea peștilor apa de piatră
de strig miază-noaptea
văzduhul se sparge cu miei sângerând
în zgomote fără întoarcere

ajuns în sâmburul cel din urmă al nopții
unde locul și clipa se deschid năpraznic
precum furtuna rănii cerești
îl chem pe cel ce mi-a fost parcă pe altă lume
pasăre de ziuă frate de noapte
pe cel ce a trecut prin iadul jilav
și i-au fost oasele trase pe roata aiudului
îl strig pe constant tonegaru cel răpus în vestire

unde s'a rătăcit calea regească a literei
cum să mă mai las acoperit de cuvânt?

iar el îmi răspunde ca în seara întoarcerii
într'un șuierat de cobră înduioșată:
caută stelele lui abulafia
în care sunt spălate rostul și litera

www.arhivaexilului.ro

de trupul lor pământean
abulafia de-și zice și raziel
petrecătorul în vrajă al semnelor
eu în rătăcirile mele prin îngustimile lumii
l-am însoțit până la râul sambation
în căutarea celor zece triburi
am fost lângă el sub zidurile romei
și mi-a fost dat să văd cum moare nemurirea

caută și cercetează-le în rotirea lor misterioasă
potrivite în împotrivire stelele lui abulafia

VI

se lasă de luminare fără ca noaptea să se clintească
din tăria sa de pe urmă
se crapă de îngerime nealeasă din tăcerea tăcerilor
fără să se arate încă privirea de taină

din rana cerească pe care locul și clipa
o aduc înflorită asupră-mi
pogoară nevăzutul înger nescrisul
și-mi așează pe frunte
îmi prelinge pe amintirea privirii
pe umeri nemilos mi le culcă
în piept sădindu-mi teama și bucuria
șapte stele de-ale lui abulafia
care mai de care mai meșteră
șapte stele pline din greu cu litere
asemenea norilor doldora de ploi viitoare

din snopul de raze cu resfirul înmerismat
bătând în colțuri adunările graiului
aleg steaua cea mai adâncă
strălucirea cea mai ascunsă din șapte
o fac să-mi despice
câmpiile văzului acoperite cu leșuri de semne
o duc să-mi curețe sunetul
în auzelișteș sub mâlul robiei dormind

VII

mereu mai departe-i adusul aminte
în îndurare rătăcitoare în bejenie neistovită
râul sambation are albie pe alte tărâmuri
arsul mister al trufiei învăluie colinele romei

în codrul de neclintire sălbatecă din soare apune
aruncat de vedenia năvălitoare
mă trezesc învățat de urgie și patimi
să sorb taina desvăluită
din miezul stelei celei mai meștere
litera dintâi mi se vestește
alef alfa a
matcă a semnelor
cea care stă și străluce înaintea oricărei rostiri

literă de văzduh de apă de pământ și de foc
însuflețire a celor de jos
mână roditoare ochi biruitor a celor de sus
alef alfa a
mă întâmpină ridicându-se din miezul stelei alese
și împotriva celor două fiare
ieșind din pustia cea mai pustie
pot iarăși purtat de suflarea cuvântului
întru ființă și înțelesuri

Raubach
ianuarie 1986

www.arhivaexilului.ro

NICU CARANICA

CHEMAREA FLOAREI

Vină-mi pe seara lacrimilor, floare
Pierdută. Cu polen îmbie-mă.
Imbună-mi sucul ce mă doare,
Din licăr de strălumi adie-mă.

Învăluie-mă 'n spuse de tăcere
Tu, nesleită, nesecată, necrezută!
Sărută-mi ochii orbi de râset, miere
Pierdută.

Ceva gingaș în aer dăinuie,
Chinue setea mea de zicere.
Ah, toate mila ta le tăinuie
Cu-apropiere de nezicere.

Sora mea floare, floare soră,
Orb și mut rătăcesc în tine.
Până'n tenebre, până'n aurora
M'acopăr cu șoptiri străine.

Ce-mi spui tu, nu pot înțelege:
E o blândețe fără nume.
Te bâjbâi doar cu degete betege,
Floare din altă lume.

MARIN TARANGUL

HEIDEGGER : „FIINȚĂ ȘI TIMP"

— pe marginea traducerii integrale a lui Em. Martineau —

Traducerile sunt de două feluri: de opere și de cărți. Cele de opere apar târziu, pentru că traducerea unei opere este o faptă târzie, de devotament. Asta se întâmplă de obicei după ce opera respectivă a mai fost tradusă, toată sau pe părți, pe vremea când nu era decât o cartea ca multe altele. Așa s'a întâmplat și cu „Ființă și Timp", care apare abia acum în franțuzește în versiune integrală și care este acum tradusă cu conștiința că a devenit o operă care a trecut dincolo de sezonul de succes al unei cărți. Cu ocazia apariției acestei traduceri, „Ființă și Timp" a fost declarată, fără prea mari împotriviri, cartea cea mai mare a acestui secol. E mult avânt în afirmația aceasta, cu atât mai mult cu cât însuși Heidegger a găsit în scrierile de mai târziu o voce mai simplă și mai bătrână decât cea pe care o are în cartea asta la a cărei primă ediție n'avea decât 38 de ani — pe când, pentru filosofie, vocea își găsește timbrul abia după 40 de ani. Iar a califica ceva ca fiind „cel mai mare din secolul nostru" capătă un aer de performanță sportivă, deși nu este exclus să se poată vorbi și de un sport al cărților. Ceea ce se poate însă spune, și lucrul are aproape autoritatea unei constatări, este că Heidegger face figură de maestru spiritual al acestui secol; or, o carte nu ajunge pentru așa ceva. In secolul nostru au mai fost cărți și autori care, rând pe rând și de către un public diferit, au fost proclamați, fiecare, ca cel mai mare, și asta la o vreme când „Ființă și Timp" era deja publicată. Este cazul lui Husserl, al lui Wittgenstein, al lui Scheler, cazul „model" creat de Hartman și Jaspers, ba chiar cel lansat de Keyserling, ca să nu mai vorbim de romantismul profetic al lui Spengler și Klages. Atunci, în ce ar putea consta sensul cuvântului „mare" în apreciarea care îl consideră pe Heidegger ca fiind „mai mare" între filosofii secolului nostru? Că Heidegger a avut intuiția gesturilor pe care le ascunde limba greacă, că a coborît mai adânc în destinul poeziei sau că originea sa țărănească este o putere care dă greutate lucrurilor, aceste trei: greaca, poezia și pământul, sunt oare elementele care-l ajută pe Heidegger să fie „mai mare" ca ceilalți contemporani? Dacă judecăm așa, înseamnă să judecăm prost. Dimpotrivă, trebuie spus că Heidegger este prin el însuși ceva, un destin care pleacă din el însuși, și că tocmai din pricina asta, cele trei: greaca, poezia și pământul au putut să rodească.

Dacă cineva este „mare" nu este așa sub forma adjectivului „mare", ci prin felul unic prin care poate fi în ceva, adică prin felul în care „a fi în ceva"

www.arhivaexilului.ro

este „ceva" unic. Și Heidegger deține lucrul ăsta prin felul în care și-a ațintit ochii în fața „ființei".

Cred că fiecare om are o atitudine proprie care definește felul în care stă de vorbă cu el însuși, felul în care tot ce pare să se piardă în afară se regăsește într'o coborîre înăuntru; astfel încât cel care pare cuprins de absență coboară adânc în sine, în acel interior în care nimic nu se mai pierde, pentru că există adânc înăuntru. Chipul omului devine mai ales „chip", atunci când se pierde pentru lumea dinafară ca să se întâlnească cu „chipul" lumii sale dinăuntru. Iar unui gânditor i se cere cu atât mai mult să poată mărturisi acest „chip" care restituie „portretul" absenței sale, al plecării lui „pe gânduri", într'un cuvânt, ceva care restituie gestul stabil al intimității sale. Or, ca să știi mai bine cu cine ai de a face când iei în mână o carte de Heidegger, e bine să ți-l „în-chipui" nu vorbind, ci tăcând, adică lăsându-se „purtat de gânduri". Heidegger făcea asta la căsuța lui din bârne unde apa se aducea dela fântână. Așezat în fața ei, pe o bancă cioplită în lemn, privea tăcut munții ore în șir. Ca „păstor al ființei" privirea munților însemna pentru Heidegger o coborîre în Ființă. Pentru că Heidegger n'a fost doar un filosof, filosoful fiind un simplu „specialist" în problemele filosofiei, ci a fost mai cu seamă un gânditor de gânduri care a privit mereu într'o singură direcție adulmecându-i sensul, fără să aibă nevoie să se arate „dibaci" în a încrucișa cuvinte, punând cap la cap problemele de filosofie consemnate de „specialiști". Pe studenții săi îi punea să vorbească simplu, ca să poată fi liberi în ceea ce gândesc, ca să-și aștepte gândul și nu să se grăbească în a-l numi mai înainte ca gândul să se ivească. In mare, există două feluri de gânditori : cei grăbiți și multicolori, care militează pentru a obține cât mai multe „rezultate", și ceilalți, înceți și incolori, care așteaptă un singur lucru: un gând mare, ca un „pripon" în jurul căruia se învârte liniștit și „paște" viața însăși. Heidegger era dintre cei din urmă.

Să încercăm să vedem acum care este miezul cărții „Ființă și Timp". De la bun început, Heidegger pune în joc caracterul dogmatic pe care l-a instalat până acum metafizica, de fiecare dată când a vrut să caute înțelesul cuvântului „ființă". Caracterul acesta dogmatic, zice Heidegger, „nu numai că a considerat inutilă întrebarea care trebuie pusă în legătură cu sensul ființei, dar a și autorizat în mod vădit înlăturarea acestei întrebări". Ca lucrurile să fie pe înțelesul tuturor, e bine să nu încărcăm prea mult cuvântul „ființă" și să-l lăsăm, la început, puțin în voia lui. Asta o spunem noi acum, n'o spune Heidegger. Deci vom zice că „ființă" se referă la orice cade sub raza verbului „a fi", deci tot ceea ce se numește prin cuvântul „este", care intră în toate expresiile verbului „a fi", ca semn al „ființei". Or, totul, pentrucă există, este expresie a verbului „a fi", deci a „ființei". Așa încât, peste tot nu există decât „ființă", pentru că ceea ce nu este, nu este nicăeri. Și Heidegger arată că dogma metafizicii, legată de acestă răspândire peste tot a verbului „a fi", stă în trei prejudecăți: prima, ia conceptul de „ființă" ca pe cel mai universal concept, venind înaintea tuturor celorlalte, lucru

care, zice Heidegger, nu face din acest concept lucrul cel mai clar, ci dimpotrivă, îl face și mai „obscur"; a doua prejudecată constă în a face din conceptul de „ființă" o realitate de nedefinit. Dar lucrul ăsta, zice Heidegger, nu trebuie să însemne absolut deloc că înțelesul acestui cuvânt nu ne mai pune întrebări. Iar a treia prejudecată consideră „ființă" ca pe un concept „evident", când de fapt tocmai această evidență a „ființei" trebuie să ne apară ca o „enigmă". Față de această stare de lucruri, care tratează ca de la sine înțeles tocmai ceea ce trebuie înțeles, Heidegger își dă seama că nu ajunge să găsești răspunsul care lipsește atunci când te întrebi asupra ființei, ci că trebuie să o iei dela început ca să găsești locul în care această întrebare trebuie pusă, ca o întrebare care se pune înaintea tuturor celorlalte. Mai târziu, Heidegger va păși și mai hotărît în favoarea recâștigării acelui loc de origină în care întrebările se pun mai înainte ca filosofii să fi încercat vreun răspuns, cu „predicamentele" ei specifice, și va numi această întoarcere ca pe un „salt", un mare „pas înapoi".

La 67 de ani, deci cu 20 de ani înainte să moară, Heidegger zicea că timp de 50 de ani n'a încetat să-și pună o singură întrebare: „ce este ființa?" Ceea ce însemnează că în gândirea lui Heidegger, „Ființă și Timp" se așează în prima treime, în partea cea mai fragedă în care această unică întrebare și-a găsit drumul. Constatarea aceasta ne spune, pe de o parte, că „Ființă și Timp" este o carte care trebuie judecată la lumina acestei unice întrebări și că, pe de altă parte, este vorba de o carte care nu poate fi cântărită în afara gândirii de mai târziu a lui Heidegger. Or, în ansamblul gândirii lui Heidegger, primul pas care trebuie făcut este să deosebim între aceste trei cuvinte: „Sein", „Dasein", „Seiende". Toate trei depind de verbul „a fi". Și nu este atât vorba de a traduce aceste cuvinte, cât, mai ales, *de a intra pe orbita lor.* „Sein" are echivalentul „Ființă". „Dasein" ar însemna „a fi aici", adică a fi „aici unde" se mărturisește faptul de a fi: este condiția omului ca martor „aici unde" și „acolo unde" Ființa ia ființă și este dătătoare de ființă. „Dasein" ar putea fi tradus și prin „în-ființat". Cel de al treilea, „das Seiende", este ceea ce se găsește „fiind", „ființatul" sau ceea ce ființează fără să fie „în-ființat" de Ființă, adică fiecare din lucrurile existente care se mărturisesc doar pe ele și între ele, fără să fie și martoare ale Ființei, așa cum este omul ca „Da-sein". Prin pasul înapoi care trebuie făcut dincolo de toate cuceririle metafizicii, va trebui să hotărîm ce fel de destin are gândirea atunci când face diferența între „Ființă" pe de o parte, și tot ceea ce există, cu om cu tot, pe de altă parte. Omul însă, ca „Dasein", are vocația de a descoperi Ființa ca ceva care se deosebește de tot restul, iar gândirea gândește Ființa în lumina diferenței acesteia care trebuie înțeleasă „ca diferență", ca unica diferență în care Ființa se adevereşte și se desvăluie, o diferență care nu are nimic comun cu oricare din diferențele care pot fi stabilite în cadrul lucrurilor existente. Omul, ca „Dasein", locuiește ca păstor al acestui loc unde diferența se lasă descoperită ca fiind ceva „între" Ființă și tot restul. Acest „între", în care diferența se deschide

www.arhivaexilului.ro

ca diferență, nu este o punte, o legătură, ci un loc al desvăluirii care trebuie primit ca atare, ca un loc care nu duce la Ființă, ci rămâne doar în apropierea ei ca un fel de vale, de „îndoitură" între Ființă și cele existente. Astfel, Ființa ca Ființă nu se lasă gândită nici ca un complement metafizic al tuturor lucrurilor, nici ca absolut al divinității. Ființa se desvăluie ca dătătoare de ființă fără să poată fi atinsă acolo unde stă retrasă. Greșala metafizicii a fost aceea de a situa Ființa în prelungirea principală a celor existente, și nu de a o căuta în acest „între" al diferenței sale, un „între" de nedepășit în care Ființa se lasă numai între-zărită.

In „Ființă și Timp", unde avem de a face cu o analiză care-și produce propriile ei categorii, omul pare să aibă sorții unei inițiative proprii în descoperirea Ființei. Timpul este cel care situează finitudinea omului, proectându-l ca om. Fiind mai mult decât este ca simplu existent, omul se depășește continuu, fiind din capul locului pro-ectat înspre viitor, anticipându-se ca fiind deja ceea ce va fi și trăind în prezenta zi împreună cu tot ce-i stă alături. Omul deci, iese în afara sa, depășindu-se necontenit, și trăiește, în „ex-tazele" acestei proecții, dincolo de prezența lui imediată. Prin timp, omul se află în lume cântărind-o ca lume, cu grijă față de ceea ce lumea îi pune la îndemână, îngrijorat față de lumescul care „lumește" împrejur, și, mai adânc încă, neliniștit de el însuși de nimicnicia vieții sale care se află mereu pe drumul inevitabil al morții, al acestei morți care îl așteaptă și care se cuvine fiecăruia în parte ca individ. Astfel, omul este un pre-cursor al morții; el preia istorialitatea vieții sale lumești, neliniștit de drumul spre moarte pe care îl parcurge și în care-și adâncește adevăratul său chip.

Târziu după apariția cărții „Ființă și Timp", Biswanger, psihiatru, gânditor fenomenolog și heideggerian până la un punct, încearcă să arate că mai presus decât grija de care vorbește Heidegger se află dragostea. Acest tip de reproș reprezintă un bun diagnostic pentru felul în care Heidegger a fost neînțeles: grija și neliniștea de care vorbește Heidegger nu sunt nici stări afective, nici dispoziții sufletești, ci țin de caracterul fundamental al faptului că omul se află în lume și poartă rostul lumii în el; nu dragostea întemeiază grija, ci grija întemeiază dragostea.

Dar, dacă în „Ființă și Timp" omul pare astfel constituit încât, prin destinul temporalității sale, poate provoca o descoperire a „Ființei", gândirea lui Heidegger va executa o „întoarcere" spre Ființă, acordându-i numai ei puterea de a se lăsa descoperită, ca un fel de destin în care omul nu mai are niciun amestec. Ființa își înfăptuiește singură descoperirea ei, atunci când se desvăluie înseamnă că ea se lasă desvăluită. Adevărul se găsește acum de partea Ființei, ca desvăluire a ei, și nu de partea omului care nu are puterea de a produce adevăr. Omul resimte însă că, atunci când Ființa ne este în desvăluire, nimicul își face apariția și nimicește tot; iar prin această „nimicire" a nimicului, omul are șansa să descopere că tocmai îndărătul nimicului se petrece desvăluirea Ființei: prin nimicul care cuprinde tot ce ființează, se lasă dintr-odată întrezărită Ființa ca dătătoare de

ființă. Și este într'adevăr vorba de o întrezărire, *și nu de o viziune* a Ființei: ea se lasă doar întrevăzută în „luminișul" ei, care-i împrejmuiește vederea și în care se țese ca un cuib locul retras al ascunderii ei. „Luminișul Ființei" este doar o deschizătură care ocrotește Ființa de arătarea ei în lumină. Până și limba pe care Heidegger o folosește acum este o limbă a întrezăririi, oraculară. Este ca și cum nici limba nu ar mai aparține omului, ea înfăptuindu-se totuși prin om. Gânditorul „strânge" cuvintele limbii ca pe o recoltă care pare să fi fost semănată de altcineva decât omul. „Physis" și „Logos", natura lumii și cuvântul vin și ele dinspre deschizătura Ființei. Ceea ce era gândit în perioada cărții „Ființă și Timp" ca prinzând relief prin timp, va fi gândit tot mai mult, de aici înainte, ca o revelație în act a vorbirii, a coborîrii în adâncul cuvintelor care străbat limba, ca o străbatere a gândului prin cuvântare, am zice, o în-făptuire prin a-grăirea gândului.

Treptat, și acest treptat ne spune mult de îndelunga meditație care se împlinește pe acest traseu, Heidegger, care spunea că Ființa poate fi și fără să ființeze în ceva, se corectează și ajunge să spună că Ființa nu poate exista fără să fie fiind, fără să ființeze în „das Seiende"; și asta cu toate că inițiativa aparține mereu numai Ființei. Inseamnă că Ființa este mereu legată de o dare de ființă. Numai că se dă cum vrea ea, nu cum cere cel cui i se dă. Iar noi am putea spune, parafrazându-l pe Hegel, că Ființa are „viclenia" ei și că, dacă omul nu se în-ființează în apropierea Ființei ca aceasta să i se poată descoperi, va găsi ea, Ființa, altceva din cele care ființează ca să poată în-ființa ceva, lăsându-se descoperită și fără om. Este un fel de altă origine a speciilor care se ivește sub forma unei întrebări pe care omul aproape că nici nu ajunge să și-o pună, și care iese parcă din luminișul oracular al Ființei.

www.arhivaexilului.ro

DORIN TUDORAN

ÎNVĂȚĂTURILE CUIVA CĂTRE EL ÎNSUȘI

Îmi spui ceva de niște lanțuri
bâlbâi ceva de niște cuie
și îmi arăți o putrezită cruce
pe care câțiva orbi să te suie.

Fii pentru ei luceafărul de ziuă
fii dacă e nevoie și acel de noapte
mai geluiește-o scândură chiar două
anunță că sunt așteptați de fapte.

Petrece-le de după brâu frânghia
de care să se țină pentru-a te ajunge
și când vor pune bâțâind mâna pe tine
dă-le rășina să te poată unge.

Chiar nimeni nu te-oprește să o faci
nimeni n'are de ce să se'ndoiască
de prețul făr' de preț al disperării —
condu-i, ajută-i, fă-i să făptuiască!

STELA VINIȚCHI

VINE UN ANOTIMP

Vine un anotimp al greșelii desfrunzite
sunt vârstele noastre și reci

Înainte de a spinteca pragul înainte
de a sparge'ntre dinți
baloanale de sunete înalte
baloanele de lumină fierbinți

ușile toate ca o flacără veche
s'au stins

Pe unde se intră în simțuri în ochi
pe unde în frunze
pe unde în timp?

Ne caută lucruri
lucruri străine cu pași miopi
în jur foșnind

Să ne dezgropăm sângele
sângele alb și carnea de idoli
din transparența lor de veacuri
să sorbim

Vin vin spre noi uriașele
oglinzi și numai abur
numai abur
suntem
și diminețile încet
ne risipim

www.arhivaexilului.ro

MIHAI PUPĂZAN

ÎNDEPĂRTARE

O, dulce frică a apropierilor
fără somn încercând
puțina întoarcere
(prea puține locuri ne mai sunt cunoscute
tinere Novalis)
prea puține încercări
ne mai sunt în putință
și locul e prea plin
de cuvinte
ce tulbură apele

Martie 1985

CRONICA

ETA BOERIU : „MIERE DE INTUNERIC"

În ultima culegere de versuri a Etei Boeriu, *Miere de întuneric*, cuvintele şi rostirea, nerostirea şi suferinţa cuvintelor constituie o temă esenţială. Altfel spus, cuvintele sunt acum provocate să-şi depăşească condiţia formală şi să devină conţinut. Desigur cuvintele nu încetează, în aceste versuri, să vehiculeze şi să exprime o anumită sensibilitate, dar — mai mult decât atât — cuvintele îşi relevă acum sensibilitatea proprie, în funcţie de faptul de a fi sau nu rostite, ori de modul în care sunt rostite, ori de cauzele — cunoscute sau nu — ale interdicţiei la care sunt supuse. Cuvintele ştiu că sunt menite rostirii, că sensul lor este rostirea şi deci, dacă sunt împiedecate să-şi îndeplinească menirea, dacă li se răpeşte sensul lor de a fi, ele suferă. O suferinţă cumplită, o suferinţă fatală, manifestată prin ceea ce încearcă să înlocuiască deznădăjduitor rostirea, prin scrâşnete, prin plâns, prin urlete. Mai cu seamă în poemele *Rostirea cu tot dinadinsul* şi *Căinţa*, sensibilitatea cuvintelor şi reacţia patetică la silnicia tăcerii capătă o deosebită semnificaţie, datorită dublei răsfrângeri a motivaţiei lor. În primul din aceste poeme, cauza nerostirii e obiectivă, exterioară, transcendentă: o cenzură de ordin general, fizică ori metafizică. În cel de al doilea poem, avem însă o cauză subiectivă, asumată ca vină morală de către subiectul care se şi căieşte pentru aceasta, învinuindu-se de laşitate. În ambele poeme, tortura ce o suportă cuvinte-le e teribilă: răstignite, lovite, istovite, ucise, făpturi delicate şi fragile, cuvintele pot apare în schimb şi ca o materie periculoasă, cioburi ce sângerează buzele care le poartă nerostite. După cum se vede, arsenalul acestei sensibilităţi reciproce se bazează pe cruzimile agresiunii şi penitenţei, ce intră şi în compoziţia pasiunii tragice, în sadomasochismul ei strălucitor şi tenebros totodată.

Dacă tema sa o alcătuiesc cuvintele, poezia aceasta pasională nu poate nici de cum ignora opreliştea lor, căci năzuinţa de a se rosti cu tot dinadinsul vine la Eta Boeriu şi dintr'un belşug al vocabulelor, ce e belşug de real, dintr'un prea plin sensibil, mărturisit de următoarea viziune cum nu se poate mai elocventă, a gunoiului primordial: "Asvîrle valu-în prund, ca o salivă / de zei marini, mărgeni, meduze, peşti". Nu altceva decât abundenţă de realitate ne oferă în mod paradoxal priveliştea deznădăjduită din poemul *Peisaj cu inimi şi ereţi:* "Cutreieram o vale uscătivă / cu năruind din loc în loc pereţii / de calcar dezgolindu-se gălbuie / pînă la os — şi mult mai sus ereţii / zburătăcind nepăsători, în gheare / cu inimile noastre-aproape sure, / cu inimile noastre-aproape negre, / şi noi la rîndul nostru prin pădure / cu vorbe năbuşindu-ne în gură / şi cîlţii smulşi ciulinilor din caer, / prin frunzempiedecîndu-ne de frunze, / căutînd s'ajungem un liman de aer, / şi încă răfuindu-ne cu timpul / un loc de soare-al nostru, o lucarnă, / o toamnă barem, doar atît cerşindu-i, / cînd el demult se şi făcuse iarnă". Firesţe, abundenţa de realitate nu e sugerată aici de prezenţa materială a peisajului acestuia, care se vrea pustiu, sufocant prin lipsă, ci tocmai de absenţa prin el indirect evocată, o absenţă copleşitoare, obsedantă, imposibil de acceptat, absenţa priveliştilor înflorite, În *Peisaj cu inimi şi ereţi* eu văd imaginea perechii originare alungate din paradis şi peste a cărei sfâşietoare nostalgie apasă, grea, umbra paradisului pierdut, o umbră strivitoare fiindcă prea grea de real. De remarcat că, şi în miezul acestui poem, în mijlocul pădurii încâlcite şi a cîlţilor de ciulini, rătăciţii care cerşesc limanul unui alt anotimp îşi simt *cuvintele* înnăbuşind gurile lor secătuite.

Peisaj cu inimi şi ereţi este poemul treptei celei mai de jos, a nerostirii inexprimate ca să zic aşa, poemul treptei infernale, acea treaptă unde aspiraţia zace ca şi inexistentă, căci i s'au retezat aripile. În schimb, din pustiirea absolută, din noaptea lăuntrică totală, se poate deschide poarta cerească promisă marilor pătimiri, sensibilităţii crucificate. Poezia Etei Boeriu consemnează o restituţie de acest fel, o trecere prin răsturnare de la un tărâm la celălalt, dela abolire la plenitudine, dela noapte şi genune la ceruri luminoase, trecere cunoscută nouă din practica misticilor, a poeţilor mistici ca Juan de la Cruz ori Clemens Brentano. În *Peisaj cu inimi şi ereţi* pustiirea înseamnă desacralizarea fiinţei, ruptura între făptură şi creaţia ce o explică şi o justifică; faţa divinităţii nu mai luminează lumea omului, de aceea lumea s'a făcut cenuşie şi neagră, a îngheţat şi s'a sterilizat şi într'însa aspiraţia paradisiacă pare absurdă. Dar tocmai acum şi aici se înscriu locul şi timpul marei reîntoarceri, pe care poemul *Santa Maria in Cosmedin* o semnalează: "O nuntă de glicini peste absida / străpunsă prin vitralii de lumini / se-nfăptuia sub ochii noştri; roiuri / curgeau de flori, ciorchini peste ciorchini / se-nvălmăşeau în mov cu dulci potire / la rădăcini (de supt în amintiri) / şi frunze răspunzînd prin vînt culorii / din frunzele surîse de măslini, / şi cer deasupra lor cu păsări multe / şi zumzet de polen asurzitor, / şi cu noi doi lipiţi de cer şi dale, / tulpini tremurătoare, lumînări, / petale mov de scuturat la noapte / sau poate doar, din lacrimi şi iubiri / mult mai înalt crescuţi şi mai aproape, / poate cu noi a doua oară miri".

Copleşitoarea materie vie, natura exuberantă care se revarsă asupra simţurilor extaziate, iată abundenţa realului de astă dată direct manifestându-se, nu ca umbră ci ca lumină grea, asemenea paradisului redobândit, odată cu reîntoarcerea la starea nupţială originară. Contrastul dintre cele două viziuni, dintre poemul *Peisaj cu inimi şi ereţi* şi poemul *Santa Maria in Cosmedin* este prin urmare complimentar. El revelează, făcând-o posibilă, o rostire mai înaltă, purificată şi liberă. O rostire pentru care s'a deschis poarta, încă din genuni promisă.

Poezia românească nu excelează prin religiozitate sau misticism; or, mai exact spus, nu în limitele consacrate ale tradiţiei. Probabil că asupra sufletului românesc tradiţiile culte nu au capacitatea de a-şi aplica sigiliul. Dela această regulă nu face excepţie nici poezia Etei Boeriu, în pofida faptului că ea este autoarea unor texte de rezonanţă mistică unice în literaura noastră, precum o dovedesc şi versurile următoare din poemul *Rugă celei adormite:* "Învaţă-mă lumina ta: alint / să-mi fie pentru genele-nspinate / de lacrimi şi prin ea să te presimt / de cîte ori iubirea mea te-abate / din drumul tău de stele şi de crini, / cu ierburi smălţuit şi puf de îngeri, / şi mi te-aduce iar dintre lumini / la mine-n întuneric unde sînger, // învaţă-mă-n lumina ta să ard, / să-ţi întîlnesc prin limpezimi fuiorul / şi dulce duhul mirosind a nard, / eu, fum înecăcios şi greu ca norul / de scame şi de cîlţi ce nu-mi dă pas / să mă ridic, ci pe sub el mă ţine / să ard înăbuşit, să nu dau glas, / nici rug să fiu, ci să mocnesc în mine". În aceste versuri, năzuinţa de uniune mistică se adresează unei fiinţe iubite care a murit şi care, la cereştile praguri atinse, sălăşluieşte acum într'un trup glorios, îmbălsămat de lumină. Din biografia Etei Boerie, ştim că este vorba de sora sa, în eternitate adorată. Semnificative sunt de bună seamă aluziile referitoare la neputinţa rostirii, la care cea de jos e osândită. Însă şi mai semnificative sunt fără îndoială versurile care urmează, versuri de o neobişnuită pasionalitate, căci uniunea mistică apare, cel puţin în râvna vizionară a celei ce o proclamă, doar prin intermediul materiei, doar corporal posibilă: "învaţă-mă-n lumini să te-n-tîlnesc / din ochi, de cîte ori cu ochiul veşted / de beznă, mie însămi te cerşesc / şi amintirii ce-mi svîcneşte-n creştet / şi tu întîrzii-n mine să cobori / şi din lumină să te faci tărînă / şi-a doua oară-n pieptul meu să mori / doar ca să pot, abia-ntinzînd o mînă / să te cuprind, tu nu mă laşi s-ating / cu noaptea mea azurul şi lumina, / şi ca să-mi stîmpăr dorul să-mi preling / din lacrimi pe zăpada ta rugina, // învaţă-mă pe mine, încă lut / desprins cu întunericul şi tina, / că nu pot gura-altminteri să-ţi sărut / decît cu ochii sărutînd lumina".

În această chemare a spiritului la materialitate, a eternităţii la moarte, străbat poate, în ciuda faptului că sunetul e de data aceasta dantesc, viziunile senzual angeloide ale acelui Eminescu plutonic, care, prin virtutea transformatoare a geniului său, întrezărea, cum însuşi plin de candoare spune "în corp de înger sufletul diform". Banal satiric în aparenţă, versul adolescentin de mai sus trebuie interpretat prin prizma lirismului vizionar al poetului, în care îngerii, oricît de tangibili, nu încetează a fi îngeri, adică figuri diafane, ontic distincte: astfel acest vers sugerează nu numai discrepanţa dintre termeni, disjuncţia luminii de opusul ei, a perfecţiunii de imperfecţiune, ci şi misterul coincidenţei lor fortuite. Deci exact ceea ce apropie viziunea mistică a Etei Boeriu din *Rugă celei adormite* de misticismul erotic eminescian al zonei plutonice. Aceasta este şi calea pe care ni se pot dezlega enigmele, metaforele unor titluri precum cel de *Miere de întuneric.*

ION NEGOIŢESCU

www.arhivaexilului.ro

ALICE BOTEZ: „INSULA ALBĂ"

Rar titlu mai potrivit pentru o carte ca "Insula Albă" pentru cartea Alicei Botez. Varietatea subiectelor celor opt povestiri care o alcătuiesc ar corespunde, în muzică, variațiunilor pe o temă. Sensurile povestirilor converg radiar spre "insula albă", zonă melodică asemiută și cu o oază:..."insula albă, din centrul unei scene mitice a lumilor — stranie, în deșertul de asonanțe al întregului."

Pentru a redescoperi această insulă-oază, cufundată sub mâlul amintirilor cu semnificații parazitare, ocultată de nemișcarea relicvelor memoriei, este necesară, printre altele, o recitire a lumii după alfabetul basmului. In povestirea care dă și titlul cărții, fetița parcurge pădurea animată de mumeale-ei, de păsări mirifice, zmei și feți-frumoși, pentru a poposi în cele din urmă la hanul din vale ca la un liman: drum inițiatic, dar și numărătoare inversă ajungând la Unitate. În frântura din concertul dela han, oferit de tânărul muzician Luca, se vor topi ca într'o apă clară, a începuturilor, toate ispitele poveștii, toate accidentele trăirilor.

Unitatea creației e garantată de memoria profundă. Asistăm la aceeași "numărătoare inversă", ilustrată de avatarurile confuze ale unei documentări "pe teren", în povestirea "Rosa Mundi", în care inscripția oraculară de pe un sipet incifrează repetarea "în zilele noastre" a legendei fixând matricial o dramă triunghiulară: drama nefericitei Rosamunda, a îndrăgostitului rege Henric și a reginei geloase și otrăvitoare, Eleonora. Citățm finalul povestirii:

"De atîtea ori și încă odată, povestea conoaște mai multe versiuni. Analogiile sunt totuși înșelătoare, nerecunoscînd repetiția, aceeași poveste pare, ca și prima oară, enigmatică. Dar oare repetiția, proliferarea a orice, nu este ea însăși enigmatică ?"

Repetarea, proliferarea, multiplicarea, ascultă de modelul cosmogenezei și tind spre reintegrarea în modelul inițial. În "Sfîrșit de poveste", bătrânul scriitor consacrat este încă obsesiv urmărit de mirajul cărții din copilărie, nedeschisă pe măsuța de la căpătâiul patului, lângă care mama și apoi bunica își depănau poveștile niciodată terminate. Copilul nu știa ce se află în paginile cărții, dar credea că ele cuprind încheierea poveștilor. Cum o înțelegea el ?:

"...ceeace o dată începe... trebuie să și urmeze, chiar dacă nu întotdeauna în aceeași vreme, care a fost a celei dintîi iviri, în cealaltă, care este pregătire și săvîrșire totodată deoarece urmarea și sfîrșitul sînt doar întruchipări ale începutului."

Sfârșitul, nu caută să fie moarte, ci încheiere; cu descheiere posibilă, așadar. Căci vocabula "încheiere" conține cheia. Când o va regăsi, din cartea dintâi nu mai subzistă decât câteva foi, roase, pătate, cu textul acoperit de mucegaiuri: "Nici măcar golurile dintre cuvinte nu fuseseră cruțate, interstițiile purtînd abisuri stelare, împroșcînd o materie rarefiată descriind meduze speriate, încremenite într-o risipire diformă, dar prefigurînd aspirația clarității, doar pentru cel ce a căutat-o pînă acum", scrie Alice Botez, iar eroul povestirii descoperă în aparentul dezastru al cărții identitatea dintre Carte și Univers, dintre semne și nume.

Ochiul care e în stare să vadă claritate sub pulbere și micelii e ochiul "privirii suitoare". Rostul acestei priviri este decantarea, și ceea ce apropie de esență e lacrima, transparența. Convocând în textul intitulat "Protagonistul - Retrospectivă 1" personajele unor vechi epici, autorul-narator — care se confundă aici și se echivalează cu massa personajelor intr'o dubletă ce la rândul ei așteaptă să fie instaurată prin povestire — este izbit nu de succesiunea "istorică" a destinelor, ci de simultaneitatea lor — anulând timpul, secțiunile calendarului. Durata, din lineară, devine sferică, moartea e o convenție și ficțiunea nu mai e "o felie de viață", ci o posibilă recuperare, prin întregire, prin "cosmorostire", altfel spus prin participarea ei la cuvântul — facere-a-lumii. Firesc, protagonistului, eroului unei asemenea ziceri nui poate ajunge o singură viață, și nici un singur cadru narativ...

Că la temelia unei astfel de viziuni stă o particularitate a ochiului, că sensul scrierii la Alice Botez se singularizează grație unor anume legi ale perspectivei, că la urma urmelor ne aflăm confruntați cu un teritoriu al opticei magice, se confirmă în povestirea "Copilul Albastru" desfășurată în decorurile unui circ ambulant. O fetiță privește printr'o spărtură din pânza cortului și vede în arenă "un cocoș umblînd de colo colo cu un pai în cioc." Intră la spectacol și, odată în interiorul cortului ce vede? Un cocoș, într'adevăr, dar "purtînd în cioc un stîlp lung de cîțiva metri, cît cele de telegraf". Iluzia perfectă este adevărul! explică Famoso, bătrânul circar magician și prestidigitator. Iluzoriu, deci adevărat, este și copilul albastru, venind din depărtare spre circ, atras de minunea calului alb al circarei Marina, fiica lui Famoso: "era ca și cum copil și cal s-ar fi oglindit în propriile lor epure. Sau invers, acestea s'ar fi întruchipat pentru înfățișarea dublei proecții — paralele, poate, a faptului însuși de a fi."

Nu e vorba doar de corespondențele unui sistem poetic. Ni se sugerează, mai mult, numenul și semnul său, ori întruparea ideilor-sfere ce populează "o fișie de cer albastru curat."

"Insula albă" înseamnă restituirea memoriei profunde, memorie cel mai adesea și paradoxal uitată. Memoria profundă e basm, legendă, mit, schiță cosmică întru care toate au început spre săvârșire și reîncepere. Insula albă e focar și punct de fugă. Marele protagonist la fel, urmărit, căutat, pierdut, regăsit și pierdut iarăși printre modele, copii și variante, ca și numărul de aur al ficțiunii, pentru care realul nu e decât artefact...

Dar titlul cărții ni se pare de asemenea potrivit pentru numirea artei de scriitor a Alicei Botez: artă insulară prin singurătatea ei tematică în mijlocul unui ocean îndestul poluat; artă "albă" proclamând puritatea și transparența ficțiunii, obținute grație unei reflecții care depășește aria strictă a tehnicii și modelor literare; artă de mărime universală, în virtutea însușirii unui model cosmic, artă împrumutând de la muzică tratamentul frazei, linia melodică, armonia, contrapunctul.

Insula și muzica le mai întâlnim împreună într'o evocare a interpretării simfoniei "Turangalila" de Messiaen, în "Protagonistul". Aici, "dizarmonia semnifică poate, nestăvilita curgere a timpului", iar melodia finală acoperă "ca o insulă complementaritatea dintre etern și perisabil"...

RODICA IULIAN

MIRCEA IORGULESCU: "PREZENT"

"Prezent" — poate că rareori un critic a găsit un titlu care să-i rezume mai bine etica și estetica, rolul pe care și l-a propus — și a reușit să-l joace în literatura română la un nou ceas de cumpănă al ei: Mircea Iorgulescu e într'adevăr, de mai mulți ani, *prezent* oriunde se cere apărată calitatea unei opere, demnitatea unui creator, cinstea unei bresle atât de amenințate. Că atitudinea aceasta de necesară veghe a coincis cu un incontestabil talent și cu o nu mai puțin precisă dotare critică, reprezintă una din șansele literaturii noastre: într'o critică literară și așa destul de prestigioasă, Mircea Iorgulescu se situează printre cei cu adevărat însemnați. Acela care a început să fie, cum îl prezintă atât de inspirat și imagistic Mircea Dinescu în "Suplimentul Scânteii Tineretului": un Sfântul Gheorghe luptând împotriva balaurului dogmatismului, a pus, cum spune tânărul poet, "capăt victimiadelor" sale, "îmblânzit de fatala dragoste pentru literatură". Și într'adevăr așa s'ar părea la lectura acestui volum, din care doar un singur și scurt capitol e polemic. Sperăm, în ceea ce ne privește, că Mircea Iorgulescu nu se va ține de făgăduiala pe care o face cititorilor săi, în cuvântul înainte, sau explicația din această carte, și că nu va aștepta ca "actualitatea" să devină "material de cercetare istorică" pentru a reuni în volum textele sale polemice, deoarece de polemiști ducem cu atât mai mult lipsă cu cât linia de demarcație dintre polemică și pamflet se șterge pe zi ce trece mai mult. Viața literară pe orice meridian are nevoie de polemici ca de oxigen, cu atât mai mult la noi unde tendința spre idolatrizare — sau și mai curent, — teama de a zgâria reputațiile consacrate, s'a accentuat penibil în vremea din urmă. Or, așa cum constată și Gabriel Dimisianu în articolul pe care i-l închină în "România

www.arhivaexilului.ro

Literară", Mircea Iorgulescu este "polemistul prin excelență".

Nu înseamnă în niciun fel că atunci când polemistul este absent, ca în această carte, criticul se dovedește mai puțin interesant. Reunirea unor articole (dintre care multe le citisem la apariția lor în reviste) în volum constituie chiar o fericită inițiativă, îngăduindu-ne să verificăm impresia pe care ne-o lăsa de mai mult timp lectura lor circumstanțială: aceea a unei grăitoare evoluții a criticului spre o apropiere din ce în ce mai originală de operele studiate. În același timp, originalitatea punctelor sale de vedere nu pare niciodată fructul vreunui răsfăț estetic, oglinda vreunei teorii la modă (deși scrisul lui dovedește că le cunoaște bine). Interesant ni se pare tocmai faptul că această privire aparte, (uneori chiar în contradicție cu orice convenție admisă) provine nu dintr'o voință, declarată sau nu, de excentricitate, ci dimpotrivă, dintr'o adecuare strictă la operă. Din această "adecuare", Mircea Iorgulescu își face chiar un criteriu. "Forma supremă a libertății ciritce — afirmă el — este adecuarea". Căutând și găsind sensuri inedite în opera studiată, Mircea Iorgulescu ne invită la o relectură a ei, ce-i va confirma desigur viziunea, într'atâta ea pare a se desprinde firesc din text.

Exemplare din acest punct de vedere sunt paginile despre Panait Istrati, care, sperăm că, așa cum ne-o indică Gabriel Dimisianu în articolul amintit, reprezintă preludiul unei întregi cărți. Se putea crede că odată încheiată urgența restabilirii adevărului împotriva campaniilor ucigătoare și ideologic precis orientate a căror victimă a fost Panait Istrati, odată demontată și înfierată această campanie deslănțuită de către comuniștii francezi și tovarășii lor de drum împotriva scriitorului care, printre primii, avusese curajul și patetica luciditate de a mărturisi adevărul după călătoria sa în Uniunea Sovietică, dreptatea va fi fost îndeplinită și nimic nu va mai fi de adăogat pe plan estetic, acestei "reparații" morale. Paginile lui Mircea Iorgulescu — care știe să devină patetic, nu însă și retorizant, atunci când vecinătatea de subiect o impune — paginile acestea dovedesc contrariul. Nu numai etic, dar și estetic, Panait Istrati poate să fie și trebuie citit altfel: el nu este numai un "învingător" în istoria adevărată, dar și în cea literară unde trebuie smuls din zona exotismelor oriental-povestitoare pentru a fi așezat, de ce nu? sub semnul unei problematici hamletiene. Nu numai "Cine este autorul lui Hamlet?" ar trebui recitit altfel și îndepărtat de registrul comic, dar Panait Istrati însuși poate fi alăturat frământatului prinț al Danemarcei. Și nu putem rezista ispitei de a cita câteva rânduri cel puțin din acest incitant paralelism:

"(...) Panait Istrati aparține, tipologic, unei familii blestemate: el este din stirpea lui Hamlet. Uită de sine, se lasă la voia întâmplării, se vântură prin viață și prin lume cvasi-sumnambulic, fără niciun rost, aiurit, bezmetic, este o haimana, un om fără căpătâi, un lunatic? Rostul se va vedea mai târziu — în final. În finalul tragediei. Este apoi, cum declară în atâtea rânduri, însetat de prietenie, de prieteni, are nevoie de dragoste, crede, și nu o singură dată, că și-a găsit prietenul visat, prietenul ideal, iubirea și iubita perfecte, desăvârșite? Eșuează întotdeauna, mai devreme sau mai târziu. Toți prietenii îl trădează. Sau mor. Cei care îl trădează se trădează totodată pe ei înșiși: își uită sentimentele, își deszic principiile, își calcă în picioare credințele, se metamorfozează. Asemenea prototipului său livresc Panait Istrati simte, știe că e ceva putred în lume. Și vrea ca lumea să-și recunoască putreziciunea, nu să o acopere: acesta este sensul revoltei lui. Nu descoperă el răul; răul este cunoscut, dar toți se feresc să-l recunoască, toți îl acceptă, i se supun, îl suportă în tăcere, îl întreține. Din cauza acestei tăceri complice "e ceva putred în Danemarca", nu din cauza crimei comise. "Danemarca e-o închisoare" fiindcă minciuna este aici instituționalizată, impusă și protejată, este politică regală; și toți s'au obișnuit să trăiască așa: sub lacăt, zăvorîți, ascultători. (...) Despre Istrati se va spune, cu alte cuvinte, exact ceea ce zicea regele Claudius, regele sperjur, regele fratricid și uzurpator, despre Hamlet: "Cât rău ne face omu-acesta slobod!" A fost, într'adevăr, Panait Istrati, așa cum de atâtea ori s'a scris, un inadaptat? Ar trebuie atunci să vedem și în Hamlet un inadaptat, dar ce trist și urât lucru devine, în această ipoteză, adaptabilitatea."

Celor care nu s'ar lăsa convinși de acest prea fragmentar citat, le propunem să citească întregul capitol și s'o facă poate în paralel cu paginile consacrate de Jan Kott lui Hamlet în "Shakespeare, contemporanul nostru". E același rodnic demers de actualizare, acel mod inevitabil și de neevitat de a fi "prezent" la încrucișarea unde modelele trecutului se întâlnesc cu cele ale zilei de azi și se cer re-gândite sub acest semn.

Dar paginile despre Panait Istrati nu epuizează, bine înțeles, interesul cărții lui Mircea Iorgulescu. Pe aici este drumul! indică degetul lui Maiorescu; la lumina acestei indicații pe care volbura istorică o reactualizează periodic și tragic în literatura noastră, citește Mircea Iorgulescu pe criticii ce i se par a se înscrire în linia maioresciană, și în primul rând pe Ovidiu Cotruș. Dar nu numai pe ei. În fond, "adecuarea la operă" reprezintă un criteriu la limită maiorescian împotriva oricărei "beții de cuvinte" și îmbătări cu clișeele impuse.

S'a mai remarcat darul de portretist al lui Mircea Iorgulescu Și pe bună dreptate notează Mircea Dinescu, în articolul citat:

"Portretistica sa bazată pe harul naturalistului de a reconstitului dinozaurul dintr'o unghie și un zbenghi, adică storcând dintr'un biet amănunt o semnificație majoră, e atrăgătoare și originală: și această redeșteptare a poftei de portretizare în contemporana noastră critică literară mi se pare de bun augur, conformând o mai veche bănuială a mea că autorii n'au fost înghițiți definitiv de propriile texte, unii putând fi zăriți chiar în realitate".

Un astfel de "biet amănunt" e, de pildă, cravata care-l stinghерește pe D. R. Popescu, acel sufocant "gât-legău" de care Mircea Iorgulescu își închipuie cu ce furie se dezbară, mai suflecându-și și mânecile, autorul lui "F" pentru a scrie literatura lui care — citâm - "e străină de orice convenție și desfide orice protocol". Noi am adăoga — dar Mircea Iorgulescu n'o spune — că tot așteptăm — până acum în zadar, — de la D.R. Popescu, același gest de furioasă deslegare și atunci când nu e la masa de lucru. Dacă președintele Uniunii Scriitorilor ar renunța la "cravata convenienței", la "gât-legăul" prea-supunerii politice, e mai mult decât probabil că multe s'ar schimba în viața literară românească și că președintele Uniunii Scriitorilor și-ar pune în sfârșit, în bună împăcare viața cu literatura sa, în care — scrie Mircea Iorgulescu — satul e un fel de scenă shakespeariană a istoriei.

Cum nu găsim însă nici la critic vreo aluzie, nici în atitudinea lui D. R. Popescu o premiză în acest sens, să trecem mai departe. În seria portretelor literare, excelentă ni se pare definirea lui Alexandru George ca "un bucureștean de azi", pornind de la o memorabilă ședință a Asociației Scriitorilor din capitală în care, spre uimirea tuturor, el a propus ca din noul comitet de conducere să facă parte măcar "un bucureștean". Mircea Iorgulescu convertește această uimire în înțelegere și plecând de la ea, ne propune și o nouă lectură a remarcabilului rolum "Simple întâmplări în gând și spațiu."

Când lipsește "bietul amănunt", sau întâmplarea ciudată ce se cere dezlegată, intervine formula fericită a cărei pregnanță face tot atât cât un studiu savant. Astfel de formule aflăm în capitolul Marin Sorescu, ele abundă în cel consacrat lui Octavian Paler, în care vede un "Don Quijote al nevoii de a vorbi", sau "înfățișarea austeră și anacronică a unui consul roman în acțiune". Făcând din "spovedanie un instrument al confruntării în planul etic, al ideilor", Octavian Paler — după critic — anexează de fapt romanului românesc, noi teritorii.

Ar trebuis să continuăm, deoarece rare sunt analizele cu care să nu fim de acord sau autorii astfel analizați pe care să nu-i considerăm cu totul demni de a figura pe plan estetic într'o astfel de confruntare. Mai există și excepții, din punctul nostru de vedere, dar nu la ele ne vom opri acum.

Deoarece am fi mai mult decât incompleți, am trăda titlul însuși al volumului de care ne ocupămd. "Prezent", dacă n'am insista asupra faptului că Mircea Iorgulescu este printre criticii cei mai activi întru a înlesni prezența în literatură a tinerelor talente. Capitolul cu care își încheie cartea și care este consacrat literaturii tinerilor (printre ei sunt comentați îndeosebi: Gheorghe Crăciun, Adina Kenereș, Bedros Horansangian, loan Lacustă și Cristian Teodorescu) acest capitol nu face de fapt decât să confirme o înclinație mai veche, o grijă mai timpurie de a netezi drumul debuturilor. Mai trebuie oare să amintim că Mircea Iorgulescu a publicat în 1981, antologia de proză scurtă "Arhipelag" și că înainte chiar de "Desantul" lui Crohmălniceanu a presimțit astfel ivirea unei forme literare, dacă nu total inedită la noi, cel puțin niciodată ocupând acest spațiu precumpănitor și dobândind semnificațiile estetice pe care le are acum? Și această presimțire, și această generozitate, justifică nu numai titlul cărții lui Mircea Iorgulescu, dar și pe acela al articolului lui Mircea Dinescu, "Cât prezent, atât viitor". Într'adevăr, Mircea Iorgulescu este îmbarcat odată cu tinerii săi recenzați, și alături de toți criticii atenți la amplul fenomen ce se desfășoară sub ochii noștri, pe aceeași corabie ce se îndreaptă spre un

www.arhivaexilului.ro

viitor literar pe care cu toții îl nădjduim mai puțin întunecat.

Să mai adăogăm oare că, atât filiația maioresciană, cât adecuarea la operă, cât talentul, cultura, sau siguranța de a-l ști bine îmbarcat pe această corabie care în viitor va răspunde de prezentul literaturii noastre, se văd confirmate în valoarea lor de inevitabilul atac al neo-proletcultiștilor? Semnat de data asta de cel mai inenarabil poate dintre condeierii "Săptămânii" — unde inenarabilitatea este un dat comun — pre numele lui Narcis Zărnescu, care în două articole succesive, pentru a arăta că Mircea Iorgulescu nu știe să scrie (limbajul lui e "împănat doar cu "oximoroane", pretinde el, doct și ridicol) convoacă talmeș-balmeș printre martorii acuzării — pe Spitzer, Dilthey, Gadamer, Derrida, telqueliștii, Heidegger, fără a uita pe "înțelepții medievali și pe alhimiști". Și ne rămâne să ne întrebăm, de ce numai pe ei? Doar la "Săptămâna", în rafturile redacționale, pline de "dosare", se vor mai fi găsind și dicționare. De ce să nu le epuizeze până la capăt? Tot e vorba de o înșiruire fără sens. Mai bine ar lua-o de la A la Z. Ar fi respectat astfel cel puțin alfabetul, dacă nu un minimum de cultură. Dar în fond știți de ce atâta furie? E simplu, se vede încă din titlu (e curios, pentru comentariul acesta titlurile spun totul). Primul articol din "Săptămâna" e intitulat *"Parțial* prezent". "Parțial", deoarece Mircea Iorgulescu n'a înregistrat pe "marii" scriitori ai neoproletcultismului. Cum poți lupta împotriva unui astfel de afront, dacă nu chemând în ajutor pe Heidegger, pe Derrida, pe Spitzer și pe Gadamer, fără a-i uita, Doamne ferește, pe cei care explică limpede de ce n'are talent Iorgulescu, pe alhimiști?

MONICA LOVINESCU

TEXTE ȘI DOCUMENTE

UN TEXTE INTERZIS AL LUI E. LOVINESCU ȘI O CONFUZIE DIRIJATĂ

E. Lovinescu este de mai multă vreme ținta unor atacuri sistematice din partea neodreptei românești. Și nu ne referim la injuriile lui Eugen Barbu de acum câțiva ani (care întrec cu mult pe cele din "Porunca Vremii" din anii războiului), după cum nu rămânem nici măcar o clipă la divagațiile unor neo-proletcultiști agresivi, gen Corneliu Vadim Tudor sau Artur Silvestri. (Ei n'au nimic comun cu spațiul literar deoarece slujesc unor instanțe extra-literare). Ne gândim la neo-dreapta ce se vrea academică (și nu reușește) în frunte cu, să zicem, Mihai Ungheanu. În ultima carte a acestuia "Exactitatea admirației" lui E. Lovinescu nu i se mai recunoște aproape niciun merit, în afară de acela de a avea ... stil. Critici competenți ca Gheorghe Grigurcu (în "Steaua") sau Nicolae Manolescu (în "România Literară") au desvălui acestă strategie a lui Mihai Ungheanu de a minimaliza, cu orice preț, locul pe care-l ocupă în istoria literaturii noastre E. Lovinescu. Dacă revenim azi la criticul român este însă pentru altceva. Se știe că E. Lovinescu a stingherit și stingherește și azi ideologia partidului comunist român care se pretinde independent de Moscova nu numai din cauza operei sale care pune accentul pe autonomia esteticului ci și din cauza unui text precis: e vorba de epilogul la broșura pe care criticul a publicat-o în 1941 în "Biblioteca pentru toți" Nrele 1539-1540, intitulată "P.P Carp, critic literar și literat". Acest "epilog" stă pentru mulți ca un ghimpe secret în toată opera lovinesciană, sângerând-o cu tot felul de confuzii și procese de intenții. Acest "epilog" a fost marea "pată" care în perioada realist-socialistă constituia argumentul suprem pentru excluderea criticului din așa zisă "moștenire culturală". "Epilogul" a continuat să fie, din epoca liberalizării și până azi, un pretins punct negru al operei lovinesciene. Când în 1982 Eugen Simion introduce în sfârșit în cel de al 9-lea volum din seria "Operelor" criticului textul despre P.P. Carp, cenzura veghează ca nu cumva să apară și buclucașul "epilog". Despre "epilog" se șușotește în dreapta și în stânga însă nimeni nu este autorizat să-l citeze, dar-mi-te să-l publice.

Paradoxal — și vom vedea mai încolo de ce — în loc să uzeze de influența lui pe lângă autoritățile politice și culturale pentru a-l reda tiparului, Mihai Ungheanu folosește prin aluzie și el "epilogul" pentru a lovi în autoritatea morală a lui E. Lovinescu. Tactica ponegritoare a lui Mihai Ungheanu a fost dealtfel desvăluită cu o necesară acuitate de Nicolae Manolescu, în articolul de care pomeneam adineaori: vom cita acest fragment din N. Manolescu nu numai pentru a sublinia — ceea ce, în fond nu mai e nevoie de subliniat — aversiunea nestăpânită a lui Ungheanu față de E. Lovinescu, dar și pentru un alt motiv: până și un critic de reală onestitate intelectuală ca Nicolae Manolescu cade în capcana legendei, după care "epilogul" la P.P. Carp ar însemna o distorsiune în opera lovinesciană. "Dosarul Lovinescu (întocmit de Mihai Ungheanu) — scrie Nicolae Manolescu — mai cuprinde alte file. Chiar și unele observații juste apar într'o lumină care le dezavantajează, din pricina modificării proporțiilor. Recenzând ediția Mariei Simionescu și a lui Alexandru George, mai exact doar primul volum cuprinzând *Operele* lovinesciene de început, Mihai Ungheanu profită de ocazie ca să repună pe tapet delicata problemă a broșurii despre P.P. Carp din 1941. Notele ediției n'aveau de ce se ocupa deocamdată de ea (fiind o operă târzie), iar prefața e sumară prin forța lucrurilor. Mai înțelept era să așteptăm volumul în care broșura și-ar fi găsit locul și în care, e de presupus, editorii ar fi explicat în note împrejurările scrierii ei. Graba cu care Mihai Ungheanu o aduce în discuție n'ar fi condamnabilă în sine dacă n'ar arăta din nou că nu faptele și exactitatea lor îl interesează pe critic, ci diminuarea importanței lui E. Lovinescu, găsirea de "pete", procesul de intenție morală. Aceasta rezultă absolut evident din cazul exagerat de mare pe care Mihai Ungheanu îl face din scrierea unei cărți cu caracter de "improvizație" și fără "justificarea serioasă în șirul de studii maioresciene", după chiar spusele lui însuși. Acest "moment de biografie lovinesciană inexplicabil" (expresia lui Ungheanu) nu trebuie ocolit: sunt perfect de acord. Dar de aici și până la spațiul acordat de Mihai Ungheanu broșurii, sub cuvânt că editorii au trecut-o cu vederea, când de fapt ei nici nu ajunseseră la ea, este o bună distanță. Moralitatea lui Lovinescu nu poate fi pusă în cumpănă cu evidenta, dealtfel, eroare comisă în 1941. Nu doresc niciunui critic, nici lui Mihai Ungheanu să fie țintuit astfel la stâlpul infamiei pentru cine știe ce abdicare morală de moment, ignorându-i-se opera majoră. Nu mă grăbesc să justific concesiile, tranzacțiile, dar cred că există o măsură în toate lucrurile". Ceea ce uluiește aici nu mai este faptul că Mihai Ungheanu e obsedat de "epilogul" lovinescian, acuzând pe autorii unei ediții care se ocupă de primele texte ale criticului că n'au discutat "epilogul" unei opere scrisă spre sfârșitul vieții, ci de cu totul altceva: e faptul că până și Nicolae Manolescu e convins că "epilogul" e o "eroare" ba chiar o "abdicare morală de moment" rezultat al unor "tranzacții" sau "concesii". N. Manolescu invită pe Mihai Ungheanu la cumpănă și măsură, dar nu-și ascunde nici el părerea că "epilogul" lovinescian la studiul criticului despre P.P. Carp este, în fond o "pată".

În acest context în care confuzia se instalează nu numai pe reauacredință a lui Mihai Ungheanu (ceea ce ni se pare normal) dar și în buna credință a lui Nicolae Manolescu (ceea ce e o eclipsă de luciditate) — o eclipsă cu bune sentimente, dar o eclipsă — singurul lucru ce ne rămâne de făcut este să dăm la iveală însuși textul faimosului "epilog". În felul acesta toată lumea va vedea despre ce este vorba. Mai ales că la acest text se referă toți, dar niciunul nu are voie să-l citeze. Iată-l:

„Ca încheiere și în legătură cu ultima lui formulă rostită din pragul mormântului, ce-i fixează personalitatea, vom adăoga câteva considerații în afară de cadrele hotărîte acestei cărți de interes exclusiv literar, pe care mi le impun însă și "formula" de sus și o datorie de conștiință față de P.P. Carp, a cărui atitudine politică în Consiliile de Coroană din 1914 și 1916 am dezaprobat-o în diferite împrejurări. La 1914 numai el a cerut intrarea noastră în război alături de Germania, iar la 14 August 1916 s'a împotrivit participării în război alături de aliați, cu o energie împinsă până la inumanitatea imprecației: "Mă voi ruga lui Dumnezeu ca armata română să fie bătută". Cum profețiile lui nu s'au împlinit, un văl de indignare și apoi de uitare s'a lăsat cu încetul peste amintirea marelui bărbat de stat...

În timpul agitatei noastre neutralități dintre 1914-1916, am fost prin publicistică (adunată în două volume: *Pagini de război* și *În cumpăna vremii*) lângă cei ce conduceau așa zisa politică a "instinctului național", care, până la urmă, a biruit și a dus la întregirea statului nostru. De ori câte ori am avut a mă ocupa de această problemă — și ultima dată am făcut-o în monografia mea

www.arhivaexilului.ro

de anul trecut asupra lui T. Maiorescu — am învinuit pe "Junimiști" de a fi rămas la politica inițiată de articolul lui T. Maiorescu din *Deutsche Revue*, 1 Ianuarie 1881, care a dus la încheierea alianței cu Puterile centrale din Octombrie 1883, îndreptate, în ce ne privește, împotriva Rusiei, în tendința ei de a trece peste noi la strâmtori, cheia Mării Negre. Politica aceasta a fost o necesitate de interes național până în 1914 — când forțele europene strângându-se în două mari grupuri, ni s'a deschis neașteptata perspectivă a întregirii noastre cu Transilvania și Bucovina. E politica urmată de "instinctul național" și care, după mari convulsiuni, a biruit. Încăpățânarea bătrânilor "Junimiști" de a rămânea încă pe poziția lor din 1881, când împrejurările politice se schimbaseră cu totul, am judecat-o ca o incapacitate organică, a bătrâneței de a se reîmprospăta, de a se adapta la situații noi; destinele schimbate ale țării nu puteau fi duse la liman decât de generația nouă politică capabilă de a concepe mai îndrăsneț fie și cu mari riscuri. Așa am judecat până anul trecut generația lui P.P. Carp și T. Maiorescu — dar la lumina evenimentelor de azi nu mai judec la fel și, neștiind dacă voiu mai avea prilejul de a mă exprima în public asupra acestei chestiuni, o fac sub forma de epilog al cărții de față. Un sentiment de probitate morală mă îndeamnă la aceste explicări, convins că nimeni din cei ce mă cunosc nu-și vor putea închipui, că ele au fost determinate de vreo oportunitate...

Ceea ce a dictat atitudinea lui P.P. Carp ca și a celorlalți bătrâni "Junimiști" (mai ales Moldoveni) a fost teama de Rusia, care, sub forma de panslavism și de expansiune spre strâmtori, tindea în mod fatal să treacă peste noi, înglobându-ne în conglomeratul de popoare ale uriașului ei imperiu. Încă din 1878, P.P. Carp spusese: "Să nu ne unim cu Rușii, căci cine ne garantează împotriva lor?" — și tot așa avea să spună și la 1914 și mai ales 1916. Rusia este dușmana noastră permanentă; este stânca ce ne amenință să ne strivească în fie ce clipă a existenței noatre. E inexorabila fatalitate geografică, de care trebue să ținem seama în toate împrejurările.

Se ridică atunci întrebarea: oare oamenii politici ai generației dela 1916, oare noi publiciștii acelei epoci nu cunoșteam datele istoriei și geografiei noastre pentru a putea să împingem la o alianță cu Rusia? Nu. Le cunoșteam tot așa de bine, dar le cunoștam din cărți, nu din propria noastră experiență.

Oricine a răsfoit istoria țării noastre știe că dela Petru cel Mare, adică de aproape două sute cincizeci de ani, Rusia tinde în chip natural spre cucerirea cheilor Mării Negre, și că noi, fiind vecinii cei mai apropiați, vom fi cele dintâi victime ale imperialismului ei secular... O primă jertfă am adus-o la 1812 prin pierderea Basarabiei, și de atunci înainte am fost mereu invadați și ocupați de armatele pravoslavnice, fie direct fie indirect prin amestecul consulatelor rusești; ceea ce ne-a scăpat a fost dârzenia poporului nostru și faptul de a fi înglobați în imperiul otoman, la existența căruia erau interesate mai multe puteri. Noi le-am știut toate acestea ca lucruri istorice, reci, fără a fi participat cu ceva la dânsele; nu am avut o cunoaștere sensibilă. Bătrânii "Junimiști" cei și împingeau origina până în apropierea domniilor regulamentare, și care au apucat în copilăria lor atotputernicia consulatelor rusești, și care mai târziu au "trăit" trădarea rusească ce ne-a răpit din nou, drept răsplată pentru ajutorul ce le dădusem, partea sudică a Basarabiei, cunoșteau intuitiv și sensibil ceea ce înseamnă imperialismul rusesc. Ei înțelegeau altfel, și mai profund, că fatalitatea geografică ne impune axioma: în niciun caz cu Rusia. Acestei convingeri elementare și organice îi răspundea atitudinea inexorabilă a lui P.P. Carp în consiliul de coroană din 1914 și 1916. El a fost un om de stat și a văzut situația în cadrele eterne ale interesului românismului; și nu e nicio îndoială azi că și în 1917 Rusia aliată se hotărîse să ne trădeze, apărând numai Moldova, pe care voia să o anexeze, dezinteresându-se de Muntenia, lăsată în voia soartei...

Dar, după cum spunea cronicarul, nu sunt vremile sub om ci bietul om sub vremi și, din fericire pentru noi, soarta războiului a hotărît altfel decât cum prevăzuse bătrânul om de stat: el mersese pe linia istoriei Rusiei dela Petru cel Mare încoace fără să poată prevedea și revoluția bolșevică din 1917, care a adus prăbușirea temporară a Rusiei, îngăduindu-ne să realizăm unitatea integrală a statului nostru, în dauna și a dușmanilor și a aliatului de atunci... În fața acestui rezultat, bătrânul P.P.Carp n'a putut decât să constate că țara noastră "n'are nevoie de bărbați de stat", întrucât există o providență ce ne apără. I-ar fi trebuit acestei formulări un accent de mai multă bucurie decât amărăciune, pentru ca ea să fie expresia adevărului însuși...

Experiențele istorice ale trecutului, cărora li s'a adăogat și experiența noastră privitoare la încercarea Rușilor de a ne trăda la 1917 (atenuată însă în sensibilitatea noastră prin faptul că nu s'a realizat) nu ne-a servit nici mai pe urmă... Timp de aproape un sfert de veac, am trăit nepăsători de ceea ce face vecinul din Răsărit, neținând seamă că dușmanul nostru etern e tot acolo... Abia drama din anul trecut, reanexarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, pretențiile formulate de Ruși asupra Moldovei (deocamdată) și constatarea făcută în actualul război că imperialismul bolșevic e neînchipuit mai puternic decât cel țarist, având în serviciul lui un fanatism social ce nu exista înainte și o uriașe pregătire militară ne mai cunoscută în istoria omenirii, ne-au deschis ochii — prin tragice experiențe trăite și nu învățate în cărțile de istrorie, — aducându-ne la realitate că: atâta timp cât vom avea în coastă o forță organizată de două sute de milioane de oameni, nu putem urma decât politica inaugurată în 1883, adică de a face alături de Germani o barieră împotriva expansiunii slave, fie ea bolșevică, fie ea țaristă...

Acestea aveam de spus ca încheiere, pentru eliberarea conștiinței mele de publicist, care am criticat atitudinea bătrânilor mei dascăli în preajma războiului trecut".

Acesta este textul lui E. Lovinescu atât de incriminat, text ce n'a fost retipărit din 1941 încoace. Unde e "pata" morală a lui Lovinescu împotriva căreia tună și fulgeră reprezentantul neodreptei românești Mihai Ungheanu? Unde este "eroarea" murmurată de criticul de stânga Nicolae Manolescu? E greu de conceput că E. Lovinescu vedea în Rusia dușmanul de totdeauna al țării? O fi, dar aceasta e realitatea. E. Lovinescu își exprimă convingerea cu tărie și curaj și nu ocolește nici chiar accentele patetice, lucru rar în scrisul lui pus sub semnul măsurii. De ce acest patetism? Pentrucă — simplu — îl obsedează năpasta — verificată istoric — a Rusiei. Nu aceasta a fost, în istoria noastră mereu amenințată de vecina dela Răsărit, obsesia unor mari conștiințe neliniștite: Bălcescu, Eminescu sau Iorga?

Cine uită — din inerție, interes sau lene morală — că E. Lovinescu s'a identificat todeauna cu încheieturile esențiale ale ființei românești, păcătuiește — cu frivolitate — împotriva adevărului.

VIRGIL IERUNCA

www.arhivaexilului.ro

BIBLIOGRAFIE

ADAMESTEANU Dinu, *La Basilica antica, Storia e Monumenti,* Di Mauro Editore, 1974.

ADRIAN Pic G., *L'Entité Art-Actuel (art principiel),* Arted, Paris, 1976.

ADRIAN Pic, *Essentialism and my Pictorial Art,* Leonardo, Vol. 9, 1976, pp. 1-4.

ALEXANDRESCU Sorin, *A Projet in the Semantic Analysis of Characters in Faulkner's Fiction,* Semiotica, 1/1971.

ALEXANDRESCU Sorin, *Le Discours étrange. A propos de "La Nuit" de Maupassant* in "Sémiotique narrative et textuelle", Paris, Larousse, 1973.

ALEXANDRESCU Sorin, *De Roemeense schrijver in zijn confrontatie met de Geschiedenis,* Internationale Spectator, 22 Iunie 1974.

ALEXANDRESCU Sorin, *D. Cantemir, Roemeense historicus en politicus,* Spiegel Historiael, Bussum, Martie 1975.

ALEXANDRESCU Sorin, *Le paradoxe roumain,* The International Journal of Rumanian Studies, 1976, Nr. 1-2.

ALEXANDRESCU Sorin, *Sur les modalités "croire" et "savoir"* in "Langages", 43/1976.

ALEXANDRESCU Sorin, *Mircea Eliade en de menselijke bronnen* (interview), Vrij Nederland, 20 Martie 1976.

ALEXANDRIAN Sarane, *Dictionnaire de la peinture surréaliste* [despre Gherasim Luca], Paris, Filipachi, 1973, pp. 49-50.

AUSTERLITZ Robert, *Ubi sunt ?* [poem], Mele, Honolulu, Iulie 1976.

BACIU Ştefan, *11+11 Poetas Rumanos Contemporaneos,* Nicaragua, 1976, 69 p.

BACIU Ştefan, *Şcoala primară "Andrei Mureşianu", Mele, Honolulu, 1976, 10 p.*

BACIU Ştefan, *Bilanţul celui din urmă averescan* [poeme], Colecţia "Start", Honolulu, 1976.

BACIU Ştefan, *Neîmpliniri* [poeme], Ediţia doua, Start, Honolulu, 1976.

BACIU Ştefan, *Costa Rica en seis espejos,* San José, Costa Rica, 1976, 139. p.

BACIU Ştefan, *Una interpretacion de Asdrubal Villalobos,* Papel Impreso, San José, Costa Rica, Nr. 11, Ianuarie 1975.

BACIU Ştefan, *Tres poetas rumanos* (Lucian Blaga, Petre Stoica, Marin Sorescu), La Hora, Guatemala, 3 Aprilie 1976.

BĂLAŞU Goerge, *Am tăcut destul,* Cuvântul Românesc, Hamilton, Anul I, Nr. 1, Mai 1976.

BANU Georges, *Exit le théâtre roumain,* Les Nouvelles Littéraires, Paris, Nr. 2555, 21 Octombrie 1976.

BANU Georges, *Lamentation et sérénité* [despre Andrei Şerban], Les Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 5, 1976, pp. 102-106.

BĂNULESCU Ştefan, *L'Hiver des hommes.* Traduit du roumain par F. Bloch, Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 5, 1976, pp. 47-70.

BÂRSAN Eugen, *Raţiunea de luptă a exilului,* Cuvântul Românesc, Hamilton, Anul I, Nr. 1, Mai 1976.

BÂRSAN Eugen, *Procesul contra P. Sf. Sale Episcopului Valerian,* Cuvântul Românesc, Hamilton, Nr. 3, Iulie 1976.

www.arhivaexilului.ro

BARSAN Vasile C., *Historical Background of the Mesterul Manole Sacrificial Rituals,* Romanian Sources, Pittsburgh, Vol. 2, Part., 1, pp. 23-49.

BELDICEANU Nicoară, *B. Câmpina : "Scrieri istorice",* Turcica, VIII/1, 1976, pp. 301-303.

BELDICEANU-STEINHERR Irène - Mihnea BERINDEI - Gilles VEINSTEIN, *Attribution de "Timar" dans la province de Trébizonde (fin du XVe siècle),* Turcica, Paris - Strasbourg, Tome VIII/1, 1976, pp. 279-290.

BELDIMAN Matei, *Poèmes,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 5, 1976, pp. 90-92.

BENEZIT E., *Dictionnaire des peintres* [despre Gherasim Luca], vol. 8, Paris, 1976, p. 212.

BERGMANN Miron, *Le Tombeau vide.* Récit avec la collaboration de Dominique Jamet, Ed. J.-Cl. Lattès, Paris, 1976, 350 p.

BERINDEI Mihnea - Gilles VEINSTEIN, *La Tana-Azaq de la présence italienne à l'empire ottomane* (fin XIIIe milieu XVIe siècle), Turcica, Paris - Strasbourg, Tome VIII/2, 1976, pp. 110-201.

BERNERT Philippe, *Les Coulisses de l'actualité. Sous la pression de Moscou, l'UNESCO censure Ionesco,* l'Aurore, Paris, 13 Aprilie 1976.

BLAGA Lucian, *Selbstbildnis.* Tr. Robert Austerlitz, Mele, Honolulu, Iulie 1976.

BLAGA Lucian, *Self Portrait.* Translated by Dorothy B. Aspinwall, Mele, Honolulu, Iulie 1976.

BLAGA Lucian, *Montagne-Sortilège,* traduit du roumain par Virgil Ierunca, Les Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 5, 1976.

BLAGA Lucian, *The Quatrians of the Beautiful Girl,* Tr. by Donald Eulert, Romanian Sources, Pittsburgh, Vol. 2, Part 1, 1976, pp. 15-16.

BLYTH Alan, *Radu Lupu,* The Gramophone, Londra, Iulie 1976.

BOBANGO Gerlad J., *Romanian under Alexandru Ioan Cuza,* Romanian Sources, Pittsburghs, Vol. 2., Part. 1, pp. 17-21.

BOBOC J. Dr., *Une Question roumaine et européenne. Bessarabie et Bukovine du Nord, territoires roumains occupés par l'URSS,* Bulletin Informatif de l'Association des Français d'origine roumaine, A.F.-D.O.R., Noembrie 1976.

BOCANICIU Dan, *Ofertoriu* [poem], Limite, Nr. 18, Martie 1975.

BOCHÈRE Guy de, *"Journal d'un Hérétique" par Miron Radu Paraschivescu,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 8, pp. 126-130.

BOŢOMAN Rodica, *Some Folklore Motifs in Panait Istrati's Fictions,* Yearbook of Romanian Studies, Salinas, California, Nr. 1, 1976, pp. 6-12.

BRĂDESCU Faust, *Păcatul contra speranţei,* Ţara şi Exilul, Madrid, Anul XII, Nr. 1-2, pp. 9-15.

BUCUR Ioan A., *Poezii,* Editura Dacia, Madrid, 1975.

BUICAN Denis, *Lumière aveugle* [poèmes], Éditions Saint-Germain-des-Prés, Paris, 1976, 119 p.

BUICAN Denis, *Réflexions sur la Dynamique de la Science et de son Histoire,* La Pensée et les Hommes, Bruxelles, Aprilie 1976, pp. 304-308.

BUTARIU Miron, *România Pitorească. Insula Şerpilor furt sovietic tăinuit,* Cuvântul Românesc, Hamilton, Anul I, Nr. 1, Mai 1976.

BUTARIU Miron, *Săptămâna Naţiunilor Captive,* Cuvântul Românesc, Hamilton, Nr. 4, August 1976.

C.A.P., *The Yard Four Premieres* [despre Dinu Ghezzo], Vineyard Gazette, 31 August 1976.

CĂLINESCU Matei, *Avant-Garde, Neo-Avant-Garde. Postmodernism: The Culture of Crisis,* Clio, IV, 3 (1975), pp. 317-340.

CARANFIL G., *Niveau de vie en France et en Roumanie,* Esope, Octombrie 1970.

CÂRJA Ion Dr., *Atentatul împotriva exilului,* Acţiunea Românească, New York, Aprilie-Septembrie 1976.

CARTIER J., *Ballets de Nancy. Un Roumain à suivre* [despre Gigi Căciuleanu], France Soir, 21 Iunie 1976.

CASTRO ARINES J., *Maria Droc,* Coleccion "Artistas Espanoles Contemporaneos", Madrid, 1976, 110 p.

CATANOY Nicholas, *Ion Caraion : "O ureche de dulceaţă şi-o ureche de pelin,* Books Abroad, 1976, p. 863.

CAVARRA Silvana, *Ionesco. De l'Absurde à la Quête,* C. Tringale Editore, 1976, 103 p.

CAZABAN Theodor, *Comoara şi sipetul. La moartea lui Mihail Vâlsan,* Limite, Nr. 18, Martie 1975.

CAZACU Matei - K. KEVONIAN, *La Chute de Caffa en 1475 à la lumière de nouveaux documents,* Cahiers du Monde Russe et Soviétique, Paris, Vol. XVII, Nr. 4, Octombrie - Decembrie 1976, pp. 495-538.

CHIROPOL Miron, *La Ușa mea* [poem], Limite, Nr. 11, Decembrie 1972.

CHARENSOL Georges, *"Introduction à la sculpture de Brancusi" de Ionel Jianu et Constantin Noica,* Les Nouvelles Littéraires, 26 August 1976.

CHIROT Daniel, *Social Change in a Peripheral Society : Wallachia 1200-1800,* New York, Academie Press, 1976.

CIORAN E.M., *La Catastrophe nécessaire,* La Délirante, Paris, Nr. 6, 1976, pp. 9-23.

CIORAN E.M., *A un lutteur,* L'Express, Nr. 1282, 2 Februarie 1976.

CIORANESCU Alexandru, *Los Primeros pobladores de Santa Cruz de Tenerife,* Madrid, 1975, 33 p.

CIORANESCU Alexandru, *La Reliure à l'esclave,* Francia, Roma, 1976, pp. 34-39.

CIORĂNESCU Al., *Unui trandafir* [poem], Limite, Nr. 22, Decembrie 1976.

CIORANESCU George, *The Political Signifiance of the Thracians, Radio Free Europe Research, 22 Octombrie 1976.*

CISMARESCU Michael, Die verfassungsrechtilche Entwicklung der Sozialistischen Republik Rümanien 1965-1975, in "Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart", Tübingen, 1975, pp. 232-285.

CISMARESCU Michael, *Das neue Programm der rumänischen kommunistischen Partei,* Österreichische Osthefte, Viena, 1976, pp. 160-168.

CISMARESCU Michael, *An original Legal Experiment in Rumania: The Party and State Bodies,* Review of Socialist Law, Leyden, 1976, pp. 5-13.

CISMARESCU Michael, *Rumania and the Legal Integration within COMECON,* Review of Socialist Law, Leyden, 1976, pp. 103-109.

CISMĂRESCU Mihai, *Din nou despre poporul "moldovenesc"...,* Limite, Nr. 22, Decembrie 1976.

CIUCA Eugen, *Mostra personale dedicata a Dante* [Album cu texte privind autorul de : Paolo Rizzi, Marziano Bernardi], Veneția, 1976.

CLARENDON, *"Antoine et Cléopatre"* [despre Viorica Cortez], Le Figaro, 6 Aprilie 1976.

CODRESCU Andrei, *A Mote Suite for Jan and Anselm,* Stone Post Art, Oakland, 1976.

CODRESCU Andrei, *Momentary Baflement with Return-Home at Dawn* [poem], Unmuzzeled, New York, Vol. IV, Nr. 1, pp. 73-75.

CONDÉ Gérard, *Musiques à Donaueschingen* [despre Horațiu Rădulescu], Le Monde, 31 Octombrie 1976.

CONSTANTIN Ilie, *A fi* [poem], Limite, Nr. 21, Martie 1976.

CONSTANTINESCU Magdalena, *Rug. Lied. Exil V* [poem], Limite, Nr. 18, Martie 1975.

CORDIÉ C., *B. Munteanu : "Solitude et contradictions de Jean-Jacques Rousseau",* Studi Francesi, Nr. 20, Septembrie-Decembrie 1976, pp. 625-626.

CRISTOVICI Șerban, *"Lénine à Zürich",* d'Alexandre Soljénitsyne, Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 5, 1976, pp. 109-111.

CRISTOVICI Șerban, *"Court traité de soviétologie à l'usage des autorités civiles, militaires et religieuses" par Alain Besançon,* Cahiers de l'Est, Nr. 6, 1976, pp. 116-118.

CRISTOVICI Șerban, *"Le Socialisme du silence" par Pierre Daix,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 7, 1976, pp. 121-123.

CRISTOVICI Șerban, *"Portrait d'homme à la faux dans un paysage marin", de Virgil Tanase,* Cahiers de l'Est, Nr. 8, 1976, pp. 136-138.

CRISTOVICI Șerban, *Expoziția G. Tomaziu,* Limite, Nr. 21, Martie 1976.

COSTE Brutus, *Agitația maghiară,* Cuvântul Românesc, Hamilton, Nr. 3, Iulie 1976.

CULIANU I.P., *La Religione come strumento del potere e mezzo di liberazione,* Verifiche, Nr. 4, 1975, pp. 236-255.

CULIANU I.P., *Nina Façon,* Limite, Nr. 18, Martie 1975.

CULIANU I.P., *La Femme céleste et son ombre,* Numen, Nr. 23, 1976, pp. 191-209.

CULIANU I.P., *Freud - Jung - Wittgenstein,* Ragguaglio librarion, Nr. 53, pp. 126-130.

CUPȘA Victor, *Cahier d'atelier (extraits)* in "Jean-Louis Pradel, Cupsa", Aix-en-Provence, 1976.

DE LA GRANGE Henry-Louis, *Lipatti l'éternel,* Diapason, Paris, Nr. 208, Iunie-Iulie 1976.

DELEUZE Gilles, *Avenir de linguistique* in Henri Gobard : "L'Aliénation linguistique", Paris, 1976 [despre Gherasim Luca], pp. 9-14.

DEMETRESCU Camilian, *Treizeci de ani dela "eliberarea" României,* Limite, Nr. 18, Martie 1975.

DEMETRESCU Camilian, *Il nouvo corso di Ceaușescu è vecchio,* L'Umanità, 4 Ianuarie 1976.

DEMETRESCU Camilian, *Il Carbonicino proibito,* L'Umanità, 14 Ianuarie 1976.

DEMETRESCU Camilian, *Non dire Burri se non l'hai nel sacco,* L'Umanità, 27 Ianuarie 1976.

DEMETRESCU Camilian, *Inventori del Passato,* L'Umanità, 6 Februarie 1976.

DEMETRESCU Camilian, *Il Dissenso satellite del Compagno Bessarabo,* L'Umanità, 11 Februarie 1976.

DEMETRESCU Camilian, *Meglio l'Esilio* [interview], L'Umanità, 7 Martie 1976.

DEMETRESCU Camilian, *Brâncusi ereticul,* Limite, Nr. 22, Decembrie 1976.

DHAINAUT Pierre, *Gherasim Luca : "Héros-Limite",* Cahiers du Symbolisme, Nr. 19-20, 1970, pp. 170-173.

DHAINAUT Pierre, *A gorge dénouée* [despre Gherasim Luca], La Quinzaine Littéraire, Paris, Nr. 178, 1 Januarie 1974.

DIMA Nicolae, *De ce ne opunem comunismului,* Cuvântul Românesc, Hamilton, Anul I, Nr. 1, Mai 1976.

DIMITRIU Sergiu, *Amintiri,* Les Roumains, Paris, Anul II, Nr. 5, Martie 1976, pp. 1-7.

DOUCELIN Jacques, *Radu Lupu : un coloriste,* Le Figaro, 5 Iulie 1976.

DUMÉZIL Georges, *Histoires des croyances de Mircea Eliade. Une "Légende des siècles",* Le Monde, 17 Iulie, 1976.

DUMITRESCU Cornel, *Tradiția antinațională a Partidului Comunist Român,* Cuvântul Românesc, Hamilton, Anul I., Nr. 7, Noembrie 1976.

DUMUR Guy, *Deux Descriptions de l'exil* [despre Andrei Șerban], Le Nouvel Observateur, 12 Aprilie 1976.

DUMUR Guy, *Frère, il faut mourir. "Le Roi se meurt" de Ionesco,* Le Nouvel Observateur, 6 Decembrie 1976.

DUNOYER Jean-Marie, *Brancusi : tradition et devenir,* Le Monde, 24 Iulie 1976.

ELIADE Mircea, *Da Zalmoxis a Gengis-Khan,* Ubaldini Editore, Roma, 1975, 225 p.

ELIADE Mircea, *Histoire des croyances et des idées religieuses, I., De l'âge de la pierre aux mystères d'Eleusis,* Payot, Paris, 1976, 492 p.

ELIADE Mircea, *Giornale.* Trad. Liana Aurigemma. Boringheri, Torino, 1976, 443 p.

ELIADE Mircea, *Miti sogni e misteri.* Trad. di Giovanni Cantoni, Rusconi, Milano, 1976, 267 p.

EZINE Jean-Louis, *Isidore Isou sur la sellette ? De Charybde en Syllabes,* Les Nouvelles Littéraires, 5 Februarie 1976.

EZINE Jean-Louis, *Virgil Tanase. Un écrivain roumain bâilloné parle* [interview], Les Nouvelles Littéraires, Paris, Nr. 2555, 21 Octombrie 1976.

FAUQUET Joël-Marie, *L'Héritage de Dinu Lipatti,* Harmonie, Paris, Nr. 119, Septembrie 1976, pp. 105-106.

FILLMAN George, *General George Pomut (1818-1882); Captain Nicolai Dunca (1835-1962),* Calendarul "Solia", 1976, pp. 137-144.

GABANYI Anneli Ute, *Ceaușescus nationaldogmatische Kulturpolitik — ein "dritter Weg",* Europa, Stuttgart, Martie 1976, pp. 194-201.

GABANYI A.U., *Ceausescus ideologisches Programm,* Wissenschaftlicher Dienst Südosteuropa, München, Septembrie-Octombrie 1976, pp. 175-177.

GALLEY Mathieu, *"Lulu" de Wedekind à l'Athénée. Zola plus Strindberg* [despre Miruna și Radu Boruzescu], Les Nouvelles Littéraires, 5 Februarie 1976.

GALLEY Mathieu, *"Le Roi se meurt„ de Eugène Ionesco,* Les Nouvelles Littéraires, Paris, 2 Decembrie 1976.

GAUTIER Jean-Jacques, *Quand Ionesco égale Shakespeare,* Le Figaro, 26 Noembrie 1976.

GĂZDARU D., *Limba și nația* III, Pământul Strămoșesc, Buenos Aires, Serie Nouă, Nr. 3, 1976, pp. 18-39.

GĂZDARU D., *Intre epopee și dramă (8 și 30 Noembrie),* Pământul Strămoșesc, Buenos Aires, Serie Nouă, Nr. 3, 1976, pp. 55-56.

www.arhivaexilului.ro

GĂZDARU D., *Fără ocolișuri,* Pământul Strămoșesc, Buenos Aires, Serie Nouă, Nr. 3 1976, p. 56.

GĂZDARU D., *O Telegramă mustrătoare,* Pământul Strămoșesc, Buenos Aires, Serie Nouă, Nr. 3, pp. 64-65.

GĂZDARU D., *Savantul român Gr. Nandriș despre Vasile Iasinschi și mișcarea liegionară,* Pământul Strămoșesc, Buenos Aires, Serie Nouă, Nr. 3, pp. 65-66.

GĂZDARU D., *Matei Hojbotă. Tenace luptător anticomunist,* Pământul Strămoșesc, Buenos Aires, Serie Nouș, Nr. 3, pp. 67-68.

GĂZDARU D., *Agens-Patiens,* Pământul Strămoșesc, Buenos Aires, Serie Nouă, Nr. 3, pp. 70-74.

GĂZDARU D., *"Popas sufletesc",* Pământul Strămoșesc, Buenos Aires, Serie Nouă, Nr. 3, pp. 75-79.

GĂZDARU D., *Dela incurie la crimă. In problema supraviețuirii Românilor din Istria,* Pământul Strămoșesc, Buenos Aires, Serie Nouă, Nr. 3, pp. 79-83.

GEORGESCU-OLENIN Șt., *Sub Cerul țării și sub cer străin,* Editura "Rigmor", N.S. Govora, Madrid, 1976, 491 p.

GHELBER Angela, *Les Fontaines de l'âme.* Lettre-Préface de Patricia de la Tour du Pin, Ed. "L'Age d'Homme„ Lausanne, 1976, 60 p.

GHELMEGEANU LAUSCH Mihaela, *Versuri,* Colecția "Apoziția" I., München, Verlag Jon Dumitru, 1976, 85 p.

GHERMANI D., *Zum Problem der Arbeitskräfte in Rumänien,* Wissentschaftlicher Dienst Südosteuropa, München, Septembrie-Octombrie 1976, pp. 181-186.

GHERMANI Dionisie, *Die rumänische Volksarmee,* Carpații, Madrid, Anul XXII, Nr. 1, Octombrie-Noembrie 1976.

GOMA Paul, *Cenzura, autocenzura și paraliteratura,* Limite, Nr. 11, Decembrie 1972.

GOMA Paul - Monica LOVINESCU, *Fragment dintr'un dialog,* Limite, Nr. 11, Decembrie 1972.

GOMA Paul, *Gherla.* Traduit du roumain par Serban Cristovici. Post-face de Virgil Ierunca, Ed. Gallimard, Paris, 1976, 224 p.

GOMA Paul, *The Tanase problem,* Index On Censorship, Vol. V, Nr. 2. 1976, pp. 57-60.

GOMA Paul, *Vingt ans après.* Traduit du roumain par Alain Paruit, Cahiers de l'Est, Nr. 8, 1976, pp. 15-20.

GOMA Paul, *Lettre ouverte à l'Union des Écrivains Roumains.* Présentation et traduction par Cella Minart, Les Temps Modernes, Nr. 359, Iunie 1976, pp. 2127-2137.

GOMA Paul, *A doua scrisoare către D. Țepeneag,* Limite, Nr. 22, Decembrie 1976.

GORDAN Victor, *The Giant of Căldărușani,* Bună Vestire, Roma, Anul XV., Nr. 1-2, Ianuarie-Iunie 1976, pp. 131-136.

GREBING Renate, *Mite Kremnitz (1852-1916). Eine Vermeittlerin der rumänischen Kultur in Deutschland,* Lang Verlag, Frankfurt, 1976, 208 p.

GROSSU Sergiu, *Au fond de l'abîme,* Apostolat des Éditions, 1976, 192 p.

GROSSU Sergiu, *Les Camps de travail en U.R.S.S.,* Éditions des Catacombes, 1975, 174 p,

GROSSU Sergiu, *Vania Moïsséieff. Le Jeune martyr de Volontirouka,* Éditions des Catacombes, 1976, 142 p.

GROSSU Sergiu, *Ceea ce vrem,* Isus Biruitorul, Anul I, Nr. 1, Ianuarie-Martie 1976.

GYR Radu, *Basm* [poem], Țara și Exilul, Madrid, Septembrie-Octombrie 1976.

HAIDER Hans, *Gegen Moskau und Papa Freud. Tsepeneag veröffentlicht die "ästhetische Opposition",* Die Presse, Viena, 2 Aprilie 1976.

HALMAGHI Ion, *Zi de doliu,* Cuvântul Românesc, An I, Nr. 4, August 1976.

HASSNER Pierre, *Détente : l'Ere du soupçon,* Le Quotidien de Paris, 7 Aprilie 1976.

HASSNER Pierre, *Détente : Défi à l'Europe,* Le Quotidien de Paris, 8 Aprilie 1976.

HATEGAN Vasile, Rev., *Mihail Marinescu,* Solia (The Herald), Detroit, Mai 1976.

HERESCU Solo, *Străzile au întrebări. Poezii.* Tel Aviv, 1976, 60 p.

HERLEA Alexandru, *Études pour un traitement des sources en histoire des techniques, C.D.H.T. - C.N.A.M., Paris, 1975, 161 p.*

HORIA Vintila, *James Joyce y el sentide de la autoridad,* Arbor, Nr. 350, Februarie 1975, pp. 33-45.

HORIA Vintila, *Introduction a la Literatura del Siglo XX (Ensayo de epistemologia literaria),* Editorial Gredos, Madrid, 1976, 515 p.

www.arhivaexilului.ro

HORIA Vintila, *Viaje a los centros de la tierra,* El Arca de Papel, Barcelona, 1976, 537 p.

HORIA Vintila, *Viitor petrecut.* Poeme. Associacion Cultural Hispano-Rumana, Salamanca, 1976, 84 p.

HORIA Vintila, *El Hombre actual aprisionado entre dos sistemas* [interview], Reconquista, Madrid, Februarie 1976, pp. 16-19.

HORIA Vintila, *Ernst Jünger ou l'Affrontement,* La Table Ronde, Paris, Hiver 1976, Cahiers Ernst Jünger, pp. 35-53.

HORIA Vintila, *"Gândirea" și Gândirismul,* Drum, Pittsburgh, Anul XII, Nr. 1, Ianuarie-Martie 1976, pp. 7-10.

HORIA Vintila, *"Archangeté", "Gnose"* [poeme], I Libretti di Mal'Aria, Pisa, Iunie 1976.

HÖSLE Johannes, *Partei und Literatur in Rumänien Seit 1945* [despre Annelei Ute Gabanyi], Schweizer Monatshefte, August 1976, pp. 460-462.

IASINSCHI Vasile, *La Moartea lui Mile Lefter,* Pământul Strămoșesc, Buenos Aires, Serie Nouă, Nr. 3, pp. 84-85.

IENCIU Dorina, *Poezii,* Ioan Cușa, Paris, 1976, 61 p.

IERUNCA Virgil, *Pronume personal [poem],* Limite, Nr. 11, Decembrie 1972.

IERUNCA Virgil, *Eminescu nu e acasă,* Limite, Nr. 18, Martie 1975.

IERUNCA Virgil, *Anillo* [poem], Trad. Ștefan Baciu. In "11+11 Poetas rumanos contemporaneaos", 1976.

IERUNCA Virgil, *Poezia față cu reacțiunea,* Limite, Nr. 21, Martie, 1976.

IERUNCA Virgil, *Zece ani dela moartea lui G. Călinescu,* Limite, Nr. 21, Martie 1976.

IERUNCA Virgil, *Cei plecați. Constantin Fântâneru. Radu Gyr. Dinu Pillat,* Limite, Nr. 21, Martie 1976.

IERUNCA Virgil, *Insectar. Sociologul apostat: Traian Herseni. Un profesor de propagandă comparată: Al. Dima. Intre ignoranță și D. Alamaș,* Limite, Nr. 22, Decembrie 1976.

IERUNCA Virgil, *Le Phénomène concentrationnaire en Roumanie,* in Paul Goma: "Gherla", 1976, pp. 191-220.

IONESCO Eugène, *La lâcheté ne paie pas,* France Soir, 19 Februarie 1976.

IONESCO Eugène, *D'une race inconnue,* Les Nouvelles Littéraires, 19 Februarie 1976.

IONESCO Eugène, *Un médecin de l'âme,* [despre Manès Sperber], Le Monde, 21 Mai 1976.

IONESCO Eugène, [Prefață la Catalogul expoziției Al. Istrati- Natalia Dumitrescu, Art-Curial, Paris, Iunie-Iulie 1976].

IONESCO Eugène, *Une cinquième Internationale,* Le Figaro, 7 Iulie 1976.

IONESCO Eugène, *Les tentacules soviétiques,* Le Figaro, 8 Iulie 1976.

IONESCO Eugène, *Les abus de langage,* Le Figaro, 31 August 1976.

IONESCO Eugène, *A propos d'une grève de la faim,* [despre Ben. Corlaciu], Le Quotidien de Paris, 24 Septembrie 1976.

IONESCO Eugène, *Agenouillés devant Mao,* Le Figaro, 30 Septembrie 1976.

IONESCO Eugène, *Ne trichons pas avec le théâtre,* Le Figaro, 6-7 Noembrie 1976.

IONESCO Eugène, *"Le Roi se meurt" de sa propre vie,* (propos recueillis par Claude Baignères), Le Figaro, 24 Noembrie 1976.

IONESCO Eugène, *Pourquoi est-ce que j'écris,* La Nouvelle Revue Française, Nr. 287, Noembrie 1976, pp. 1-21.

IONESCO Eugène, *Le Temps de la dérision,* Les Nouvelles Littéraires, 16 Decembrie 1976.

IONESCU Ghita, *The Poltical Thought of Saint-Simon,* Oxford, 1975.

IONESCU LUNGU Alexandru, *Mircea Eliade: "Pe Strada Mântuleasa",* Cuvântul Românesc, Hamilton Nr. 4, August 1976.

ISOPESCU Claudiu, *Mărturii despre Români, în America,* Cuvântul Românesc, Hamilton, Nr. 2, Junie 1976.

J.V., *Goulag à la roumaine,* [despre Paul Goma], Tribune de Genève, 19 Noembrie 1976.

JAMET Dominique, *"Le Roi se meurt" (vive le roi quand même!),* L'Aurore, Paris, 27-28 Noembrie 1976.

JIANU Ionel, *Omagiu poetului George Magheru,* Limite, Nr. 11, Decembrie 1972.

JIANU Ionel, *Etienne Hajdu,* Arted, Paris, 1975, 71 p. + 83 ilustrații.

JIANU Ionel - Contantin NOICA, *Introduction à la sculpture de Brancusi,* Arted, Paris, 1976, 96 p.

JIANU Ionel, *Priveghiu pentru Petru Comarnescu,* Limite, Nr. 21, Martie 1976.

JIANU Ionel, *Desenele lui Brâncuşi,* Limite, Nr. 22, Decembrie 1976.

Jimenez José Olivio, *Ştefan Baciu: "Antologia de la poesia surrealista latinoamericana",* Revista Interamericana de Bibliografia, Vol. XXV, Nr. 4, Octombrie-Decembrie 1975, pp. 438-440.

JOUFFROY Alain, *La Fin des alternances* [despre Gherasim Luca], Paris, Gallimard, 1970.

JUTRIN-KLENER Monique, *Comment j'ai rencontré Istrati,* Cahiers des Amis de Panait Istrati, Nouvelle Série, Nr. 1, 15 Ianuarie 1976, pp. 4-6.

K.R.K., *Arts of Summer. The Yard,* [despre Dinu Ghezzo], The Grapevine, 1 Septembrie 1976.

KANTERS Robert, *Troyennes à l'ancienne,* [despre Andrei Şerban], L'Express, 12 Aprilie 1976.

KANTERS Robert, *Ce que nous croyons. "Histoire des croyances et des idées religieuses" par Mircea Eliade,* L'Express, Paris, 14 August 1976.

KARLINGER Felix, *Der Gang Mariac zu de Qualen. Ein rumänisches Volksbuch des 16. Jahrhundreds,* Salzburg, 1976, 19 p.

KING Robert, *Romania and the Soviet Union: Assessing the Balance,* Radio Free Europe Research, 3 Noembrie 1975.

KING Robert R., *Debate Between Rumanian and Soviet Historians over Bessarabia Continues,* Radio Free Europe Research, 15 Iunie 1976.

KORNE Mihai, *La Sécurité européenne,* Conférence Internationale des Militans politiques de l'Europe du Centre et de l'Est, Strasbourg, 3-5 Octobre 1975, pp. 9-16.

LAMBERT Jean-Clarence, *L'Après-guerre froide de Victor Cupsa,* Opus International, Paris, Nr. 59, Mai 1976, pp. 32-33.

LAMBERT J. W!, *Triumph for Burge,* [despre Andrei Şerban], The Sunday Times, 29 August 1976.

LANNE Louis, *La Mama, les martinets et la caille,* [despre Andrei Şerban], Sud-Ouest, 12 Iunie 1976.

LAUDE André, *Irina Ionesco,* Les Nouvelles Littéraires, 26 Mai 1976.

LAURENTIU Dan, *Les Eaux du sommeil. Hiératique l'être.* Poèmes traduits du roumain par Virgil Tanase, Cahiers de l'Est, Nr. 7, 1976, pp. 74-75.

LEBLANC Alain, *Jorge Lavelli à la recherche d'Eugène Ionesco,* Le Quotidien de Paris, 26 Noembrie 1976.

LEBLANC Alain, *A l'Odéon. Le Roi se meurt,* [despre Eugen Ionescu], Comédie-Française, Paris, Nr. 53, Noembrie-Decembrie 1976, pp. 10-13.

LEVINAS Emmanuel, *Paul Celan. De l'être à l'autre* in "Noms propres", Ed. Fata Morgana, Paris, 1976, pp. 59-66.

LEVINE Miriam Scott, *The Final Cadence* [despre Dinu Ghezzo], Phœnix, 14 Decembrie 1976.

LONCHAMPT Jacques, *Toujours Halffter et Sinopolis à Royan,* [despre Horaţiu Rădulescu], Le Monde, 27 Martie 1976.

LOUPAN N., *La République soviétique socialiste de Moldavie,* Documentation sur l'Europe Centrale, Vol. XIV, Nr. 1, 1976, pp. 17-31.

LOVINESCU Monica, *La moartea lui Basil Munteanu,* Limite, Nr. 11, Decembrie 1972.

L(O)VINESCU M(o)nica, *La moartea lui Nichifor Crainic,* Limite, Nr. 11, Decembrie 1972.

LOVINESCU Monica, *Aspecte din România. Adevăruri de export. Interdicţia "Revizorului",* Limite, Nr. 11, Decembrie 1972.

LOVINESCU Monica, *Ghilotinarea lui "Danton" la Bucureşti,* Limite, Nr. 18, Martie 1975.

LOVINESCU Monica, *La Censure toujours présente,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 6, 1976, pp. 122-124.

LOVINESCU Monica, *"Gherla" de Paul Goma,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 8, 1976, pp. 124-126.

LOVINESCU Monica, *"Delirul" lui Marin Preda,* Limite, Nr. 21, Martie 1976.

LOVINESCU Monica, *"Omul cu valize" de Eugen Ionescu,* Limite, Nr. 21, Martie 1976.

LOVINESCU Monica, *La moartea Marioarei Voiculescu,* Limite, Nr. 22, Decembrie 1976.

LOVINESCU Monica, *Magia minciunii,* Limite, Nr. 22, Decembrie 1976.

LUCA Gherasim, *L'Extrême-Occidentale. Sept rituels illustrés par : Jean Arp, Victor Brauner, Max Ernst, Jacques Hérold, Wilfredo Lam, Matta, Dorothea Tanning,* Editions Meyer, Lausanne, 1961, 75 p.

LUCBERT Manuel, *Roumanie : Dès l'âge de quatre ans, les enfants seront éduqués dans l'esprit du communisme,* Le Monde, 26-27, Septembrie 1976.

LUNGU Alexandru, *Veghea fără greş* [poem], Limite, Nr. 18, Martie 1975.

LUNGU Alexandru, *Două bucăţi neîmbucate în maniera şi în memoria lui Apunake,* Mele, Honolulu, Martie 1976.

LUNGU Alexandru, *Altfel răsunau liliecii,* [poem], Limite, Nr. 21, Martie 1976.

LUNGU Alexandru, *Cenuşa zeilor,* [poem], Limite, Nr. 22, Decembrie 1976.

LUNGU Vera, *Călătorie* [poem], Limite, Nr. 18, Martie 1975.

M.-C. V., *Victor Cupşa,* Les Nouvelles Littéraires, Paris, 4 Noembrie 1976.

MAGGIE Dinah, *Danse. La montée du Ballet de Nancy* [despre G. Căciuleanu], Le Quotidien de Paris, 26 Februarie 1976.

MEIER Anneli, *Action. Program for Ideological, Political and Cultural-Educational Work,* Radio Free Europe Research, 5 Octombrie 1976, 16 p.

MANNONI Gérard, *Royan 76. Un Départ hésitant,* [despre Horaţiu Rădulescu], Le Quotidien de Paris, 23 Martie 1976.

MANZATTI J.N., *Dinu Lipatti,* Cuvântul Românesc, Hamilton, Anul I., Nr. 7, Noembrie 1976.

MARCABRU Pierre, *Ionesco : la mort à petits pas,* Le Point, Paris, Nr. 219, 29 Noembrie 1976.

MARIANO Pino, *La Réalité d'abord. Dialogue avec Georges Astalos,* New Europe, Luxemburg, Nr. 15-16, 1976, pp. 28-30.

MICHEL Marcelle, *Le Ballet du Grand Théâtre de Nancy,* [despre Gigi Căciuleanu], Le Monde, 18 Februarie 1976.

MIEREANU Costin, *Décomposons Wagner,* Musique en Jeu, Paris, Nr. 22, Ianuarie 1976, pp. 64-78.

MIEREANU Costin, *George Enescu, azi,* Limite, Nr. 21, Martie 1976.

MILOAIE Jean, *La Riposte aux attaques du gouvernement roumain contre l'Église Roumaine de Paris,* Paris, 1976, 368 p.

MILOÉ Jean, *La Roumanie d'Aujourd'hui,* Les Roumains, Paris, Anul II, Nr. 5. pp. 14-24.

MINART Cella, *"Le Voyage du prisonnier" de Sorin Titel,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 5, pp. 111-112.

MINART Cella, *"Moscou-sur-Vodka" de Vénédict Erofeiev,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 6, 1976, pp. 112-114.

MINART Cella, *"Trans-Atlantique et Journal (1957-1960)" de Witold Gombrowicz,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 7, 1976, pp. 116-118.

MINART Cella, *"Le Solitaire" d'Eugène Ionesco,* Les Nouvelles Littéraires, 26 August 1976.

MIRCEA Alexandru, *"Ethos", o nouă revistă românească în exil,* Limite, Nr. 11, Martie 1975.

MIRCEA Alexandru, *Despre o teologie captivă,* Nună Vestire, Roma, Anul XV., Nr. 1-2, Ianuarie-Iunie 1976, pp. 153-155.

MIRCEA Alexandru, *Impasul teologiei româneşti,* Bună Vestire, Roma, Anul XV., Nr. 1-2, Ianuarie-Iunie 1976, pp. 155-158.

MIRCEA Alexandru, *Autocefalie, Partiarhie... şi sărbătorirea lor,* Bună Vestire, Roma, Anul XV., Nr. 1-2, Ianuarie-Iunie 1976, pp. 158-160.

MIREA Ion, *Întâmplări simple...,* Drum, Pittsburgh, Anul XII, Nr. 1, Ianuarie-Martie 1976, pp. 19-24.

MORGAN Robert P., *Ghezzo-Various Works,* High Fidelity, Septembrie 1976.

MORRETTA Angelo, *Dall'Italia all'Egitto alla ricerca della metamorfosi degli Dei,* Cosmorama, Roma, XVII, 1976, pp. 30-38.

MORRETTA Angelo, *Brahmavidya and the Science of Religions,* Bulletin of Theosophical Society Centenary, Adyar 1975, pp. 102-109.

MUNTEANU Ştefan, *Căsuţa poştală 17* [poeme], California, 1976.

MUNTEANU Ştefan, *Pragul* [poeme], Oakland, 1976, 9 p.

MUNTEANU Ştefan, *Ceaţă londoneză* [poeme], California, 1976, 8 p.

MUNTEANU Ştefan, *Zăpezile violete* [poeme], California, 1976, 109 p.

MUNTEANU Ştefan, *Ploi,* Micron, Nr. 1, August 1976.

NACOU Démosthène, *Préhistoire, histoire et métahistoire de l'économie universelle, I : La Contradiction triadique de l'idéologie socialiste. II : La Symphonie économique* Neuw Europa, Luxemburg, (extraits) 1975-1976.

NACOU Démosthène, *Pour le Manifeste Syphonique,* Congrès Mondial des Poètes, Baltimore, 1976, 12 p.

www.arhivaexilului.ro

NICULAIE P., *Amintiri şi documente legionare. La siguranţă,* Pământul Strămoşesc, Buenos Aires, Serie Nouă, Nr. 3, 1976, pp. 40-44.

NAVARRE Yves, *"Journal d'un hérétique" de Miron Radu Paraschivescu,* Les Nouvelles Littéraires, 28 Octombrie 1976.

NICOLESCU Basarab, *Models for hadron-hadron scattering at high energies and rising total cross-section,* The Physical Review, 11, 1975.

NICOLESCU Basarab, *High energy data and the structure of the odd signature amplitude of pion-nucleon scattering,* Nuovo Cimento Letters, 13, 1975.

NICOLESCU Basarab, *Non-Regge and hyper-Regge effects in poin-nucleon charge exchange scattering at high energies,* Nuovo Cimento, 30 A, 1976.

NICOLESCU Mihai, *Clipa singură* [poem],, Limite, Nr. 22, Decembrie 1976.

NIŢESCU Sanda, *"Soleil aride" de Ioana Andreescu,* Limite, Nr. 11, Decembrie 1972.

NIŢESCU Sanda, *Istrati-Dumitrescu,* Limite, Nr. 22, Decembrie 1976.

NOURISSIER François, *Les Troyennes et Électre. La cuisine folklorique de la Mama,* [despre Andrei Şerban], La Figaro, 3-4 Aprilie 1976.

NOURISSIER François, *La Bonne Ame de Se-Tchouan. Un Brecht candide et aéré,* [despre Andrei Şerban], Le Figaro, 26 Aprilie 1976.

NOVAC Anna, *Les Mémoires d'un zombie ou si j'étais bébé-phoque,* Les Temps Modernes, Nr. 363, Octombrie 1976, pp. 449-477.

NOVAC Nicolae, *Nu cerem imposibilul,* Cuvântul Românesc, Hamilton, Anul I, Nr. 1, Mai 1976.

OISTEANU Valery, *Supra-Surrealism. The Second Manifesto,* The Voyeur, New York, Vol. 2, Nr. 4, Aprilie 1976.

OMESCU Ion, *Un tânăr regizor român la Paris,* [Petrică Ionescu], Limite, Nr. 18, Martie 1975.

PÂCLIŞANU Zenobie, *Istoria Bisericii Unite,* Bună Vestire, Roma, Anul xv, Nr. 1-2, Ianuarie-Iunie 1976, pp. 13-66.

PAPANACE C., *Omisiuni şi denaturări la traducerea scrierilor Căpianului,* Pământul Strămoşesc, Buenos Aires, Serie Nouă, Nr. 3, 1976, pp. 5-17.

PAPINIAN N., *Franchement penser,* Coopération, Paris, 1976, 150 p.

PARASCHIVESCU Miron Radu, *Journal d'un hérétique,* Traduit du roumain par Claude Jaillet. Préface de Virgil Ierunca, Éd. Olivier Orban, Paris, 1976, 335 p.

PARUIT Alain, *Un folklore citadin,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 7, 1976, pp. 105-115.

PARVULESCO Jean, *Lisieux* [poème], Exil, Genève, Nr. 4-5, 1975.

PARVULESCO Jean, *Politique arabe de la France, politique arabe de l'Europe,* De l'Atlantique au Pacifique, Paris, Nr. 1, Februarie 1976.

P(ARVULESCO) J(ean), *Pour la fin des contes moraux,* De l'Atlantique au Pacifique, Paris, Nr. 1, Februarie 1976.

PASSERON René, *Encyclopédie du surréalisme,* [despre Gherasim Luca], Paris 1975.

PĂUNESCU Ilie, *Un réfugié roumain s'adresse à Marchais et à Berlinguer,* L'Aurore, 2 Iunie 1976.

PAVEL Thomas, *Inflexions des voix,* Les Presses Universitaires de Montréal, 1976, 178 p.

PAVEL Thomas G., *La Syntaxe narrative des tragédies de Corneille, — Recherches et propositions,* Les Éditions de l'Université d'Ottawa, 1976, 160 p.

PAVEL Toma, *L'amour des possibles,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 7, 1976, pp. 61-73.

PAVEL Thomas G., *"Possible Worls" in Literary Semantics,* The Journal of Aesthetics and Art Criticism, XXXIV, 2, 1976, pp. 165-176.

PETRA N., *Deodată,* [poem], Limite, Nr. 11, Decembrie 1972.

PETRA N., *Mers,* [poem], Limite, Nr. 18, Martie 1975.

PETRA N., *Despărţire,* [poem], Limite, Nr. 22, Decembrie 1976.

PIERRE-PETIT, *La "Nana" de Marius Constan : un heureux cocktail,* Le Figaro, 10 Mai 1976.

PILON Juliana G., *Romania: Where Quiet Desperation Reigns,* Cuvântul Românesc, Hamilton, Anul I, Nr. 1, Mai 1976.

POPAN Flavio, *Il Martirio della chiesa di Romania,* Urbania, 1976.

POPESCU Petre Preot Dr., *Congresul limbii române,* Cuvântul Românesc, Hamilton, Nr. 2, Iunie 1976.

www.arhivaexilului.ro

POPESCU Traian, *Hasta cuando, vecinos Hungaros!,* Carpaţii, Madrid, Octombrie-Noembrie 1976.

POPOVICI Cirilo, *El Lenguaje de Brancusi,* Revista Bellas Artes, Nr. 50, 1976, Martie-Aprilie.

POSTEUCA Vasile, *Amintiri dela Iconar,* Drum, Pittsburgh, Anul XII, Nr. 1, Ianuarie-Martie 1976, pp. 13-16.

PRADEL Jean-Louis, *Cupsa,* Galérie des Maîtres Contemporains, Aix-en-Provence, 1976.

PROTOPOPESCU Ion, *Catehism legionar,* Cu un Cuvânt Inainte de Constantin Papanace, Editura "Armatolii", Cetates Eternă (Roma), 1976, 73 p.

RĂDULESCU Horaţiu, *Text concluziv* [poem], Limite, Nr. 11, Decembrie 1972.

RĂDULESCU Horaţiu, *Dona nobis pacem,* [poem], Limite, Nr. 18, Martie 1975.

RADULESCU-MOTRU Const., *The Psychology of the Romanian People,* Tr. by Natalia Dimitriu, Romanian Sources, Pittsburgh, Vol. 2, Part. 1, 1976, pp. 3-14.

RAUTA Aurelio, *Gli avvenimenti del 1940 in Romania riflessi sulla sua moneta d'argento da 250 Lei,* Quaderni ticinesi di numismatica e antichità classiche, Lugano, 1976, pp. 389-392.

REICHMANN Edgar, *Romanciers roumanis d'aujourd'hui. Cerisy-sur-Danube,* Le Monde, 12 Ferbuarie 1976.

REICHMAN Edgar, *Écrivains roumains entre chien et loup. L'hérétique, les rhinocéros et le benjamin.* Le Monde, 15 Octombrie 1976.

REICHMAN Sebastian, *Le Soleil métèque,* [poèmes], Les Cahiers de l'Est, Nr. 5, 1976, pp. 71-74.

RELGIS Eugenio, *Stefan Baciu, el poeta siempre joven,* Panama, R. de P. Viernes, 16 Ianuaerie 1976.

RICŒUR Paul, *L'Histoire des religions de Mircea Eliade. Tant qu'il y aura des dieux...* Les Nouvelles Littéraires, 19 August 1976.

ROMAN Horia, *Mircea Grigorescu şi drama unei generaţii,* Limite, Nr. 22, Decembrie 1976.

ROSSIGNON Yvonne, *Vecinătate* [poem], America, Detroit, 23 August 1976.

ROSSIGNON Yvonne, *Înoptare* [poem], America, Detroit, 15 Octombrie 1976.

ROUDAUT Jean, *E.M. Cioran : "De l'inconvenient d'être né",* Cahiers du Chemin, Paris, Nr. 26, Ianuarie 1976, pp. 150-162.

RUS Gheorghe, *Il Personalismo energetico di C. Radulescu-Motru,* Bună Vestire, Roma, anul XV, Nr. 1-2, Ianuarie-Iunie 1976, pp. 81-93.

RUS G. Pr., *Episcopul martir Ioan Bălan,* Isus Biruitorul, Nr. 3-4, Iulie-Decembrie 1976.

SAFIRESCO O., *In Memoriam: Msgr. Zăpârţan,* Drum, Pittburgh, Anul XII, Nr. 2-4, Aprilie-Decembrie 1976, pp. 29-30.

SANDULESCU Jacques, *Hunger's Rogues,* Harcourt Brace Jovanovitch, New York and London, 1974, 280 p.

SANDULESCU Jacques - Annie GOTTLIEB, *The Carpathian Caper,* G.P. Putnam's Sons, New York, 1975, 319 p.

SCHECHTER J., *Pe o planetă comică,* Tel Aviv, 1976, 240 p.

SCHRŒDER Klaus - Henning, *Die Geschichte vom trojanischen Krieg in der alten rumänischen Literatur,* Wilhelm Fink Verlag, München, 1976, 247 p.

ŞEITAN N., *Tabăra de muncă dela Carmen Sylva,* Pământul Strămoşesc, Buenos Aires, Serie Nouă, Nr. 3, 1976, pp. 44-48.

ŞERBAN Andrei, *"Ne demandez pas pourquoi?",* (Propos recueillis par Anne Surgers), Le Quotidien de Paris, 1 Aprilie 1976.

SIMA Horia, *El hombre cristiano y la accion politica,* Ed. "Fuerza Nueva", Madrid, 1974.

SIMA Horia, *Tensiunea istorică,* Ţara şi Exilul, Madrid, Anul XII, Nr. 1-2, Noembrie-Decembrie 1975.

SIMA Horia, *Chemare către întreg exilul,* Ţara şi Exilul, Madrid, Anul XII, Nr. 3-4, Ianuarie-Februarie 1976.

SIMIAN Mira, *Charles d'Orléans et Ronsard poètes d'avant-garde,* La Griserie/ Saint-Germain-des-Prés, Paris, 1976, 92 p.

SIMIAN Mira, *Cântec de frunză,* [poème], 1976.

SIRVIN René, *Danse. Jeunesse et enthousiasme du Ballet de Nancy* [despre Gigi Căciuleanu], L'Aurore, Paris, 16 Februarie 1976.

S(LAMA) A.-G., *L'Aragon de Bucarest* [despre M.R. Paraschivescu], Le Point, Paris, Nr. 218, 22 Noembrie 1976.

SMULTEA Ilie, *Reflecții asupra comunismului,* Cuvântul Românesc, Anul I., Nr. 6, Octombrie 1976.

SOCOR Vladimir, *The Limits of National Independence in the Soviet Bloc : Rumania's Foreign Policy Reconsidered,* Orbis, Philadelphia, Pennsylvania, Vol. XX, Nr. 3, 1976, pp. 701-732.

SOLOMON Michel, *Mon Calvaire roumain.* Préface de Fernand Ouellette. Les Éditions de L'Homme, Montréal, 1976, 392 p.

SPYCKET Jérome, *Clara Haskil,* Préface de Herbert von Karajan, Payot, Lausanne, 1976, 286 p.

STAMATU Horia, *Cronică la moartea Anișoarei Odeanu,* Limite, Nr. 11, Decembrie 1972.

STAMATU Horia, *Jurnal* [poème], Asociation Cultural Hispano-Rumana, Salamanca, 1976, 124 p.

STAMATU Horia, *Amintirea lui Paul Celan,* Limite, Nr. 21, Martie 1976.

STAMATU Horia, *Nicolae Petra: "Poezii",* Limite, Nr. 21, Martie 1976.

STAMATU Horia, *Inorog la zece ani. Balaurii de altădată. Colind în lume de nevoe. Trei parastrofe și scripcă. Altă primăvară. Știință. Sfârșit de vânătoare,* [poeme], Limite, Nr. 22, Decembrie 1976.

STAMATU Horia, *Rugăciune pentru osândiții la câini,* [poem], Micron, Nr. 3, Octombrie 1976.

STAMATU Horia, *Țăranii,* Drum, Pittsburgh, Anul XII, Nr. 2-4, Aprilie-Decembrie 1976, pp. 3-10.

STAMATU Horia, *În Amintirea poeților simboliști din România Mică,* Mele, Caiet Special "Denete", Honolulu, 1976, pp. 9-11.

STANCIU V.V., *Terrorisme d'État et terrorisme privé.* Le Quotidien de Paris, 15 Ianuarie 1876.

STANCIU V.V., *La criminologie a cent ans Hommage à Lombroso,* Études Internationales de Psycho-Sociologie Criminelle, Paris, 1976, Nr. 29-30, pp. 3-7.

STAVILA Constantin, *Un Coup de théâtre philosophique: la consécration spirituelle de l'Homme Nu et sans Masque Technologique,* Foi et Vie, Paris, Decembrie 1976, pp. 48-71.

STOLOJAN Sanda, *"România de azi" de Ion Rațiu,* Limite, Nr. 21, Martie 1976.

STOLOJAN Sanda, *Un jardinier bien compliqué. Marin Preda: "Le Grand solitaire",* Journal de Genève, 27 Martie 1976.

STOLOJAN Sanda, *En Liberté surveillée. Sorin Titel : "Le long voyage du prisonnier",* Le Journal de Genève, 29-30 Mai 1976.

STOLOJAN Sanda, *La Vie quotidienne dans un monastère toléré,* France Catholique - Ecclesia, 5 Noembrie 1976.

STOLOJAN Sanda, *Urma trecătorului. Clipe,* [poeme], Limite, Nr. 22, Decembrie 1976.

STOLOJAN Sanda, *Ossip Mandelstam : "Tristia et autres poèmes",* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 5, 1976, pp. 107-109.

STOLOJAN Sanda, *"La Bouche pleine de terre" par Branimir Scepanovic,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 6, 1976, pp. 118-120.

STOLOJAN Sanda, *"Histoire des croyances et des ides religieuses" par Mircea Eliade,* Cahier de l'Est, Nr. 7, 1976, pp. 118-121.

STURDZA Michel, *Betrayal ba Rulers Western Island,* Boston-Los Angeles, 1976, 335 p.

ȘUGA Alexandru, *Știință și polemică. Istoricii ruși falsificatori ai istoriei,* Buletinul Bibliotecii Române, Freiburg, Vol. V., (IX), Serie Nouă, 1975-1976, pp. 71-100.

SUGA Alexander, *Die europäische Sicherheit aus der Sicht des sozialistischen Republik Rumänien,* Internationales Recht und Diplomatie, Köln, 1975-1976, pp. 73-91.

TĂNASE N.T., Preot, *Orbeții,* Troița, Toronto, Martie 1976.

TANASE Virgil, *Portrait d'homme à la faux dans un paysage marin.* Traduit du roumain par Alain Paruit, Éd. Flammarion, 1976, 206 p.

TEODORESCU Paul, *Bessarabia and the Encyclopedia Americana,* Yearbook of Romanian Studies, Salinas, California, Nr. 1, 1976, pp. 19-28.

TEYSSEDRE Bernard, *La Peinture par l'oreille,* [despre Isidore Isou], Le Nouvel Observateur, 26 Iulie 1976.

TIPEI Sever, *Mihai Rădulescu sau o reabilitare tardivă,* Limite, Nr. 11, Decembrie 1972.

TIPEI Sever, *Corespondență din U.S.A.,* Limite, Nr. 22, Decembrie 1976.

TITEL Sorin, *Le Long voyage du prisonnier.* Traduit du roumain par Marie-France Ionesco, Collection "Les Lettres Nouvelles", Éd. Denoël, Paris, 1976, 176 p.

ȚOLESCU Ion, *Cântec martirial* [poem], Pământul Strămoșesc, Buenos Aires, Serie Nouă, Nr. 3, 1976, pp. 49-53.

TOMAZIU G., *Omagiu poetului George Magheru,* Limite, Nr. 11, Decembrie 1972.

TOMAZIU G., *Din Grecia,* [poem], Limite, Nr. 22, Decembrie 1976.

TSEPENEAG Dumitru, *La Tentative onirique après la guerre,* Lettres Nouvelles, Paris, Februarie 1976, pp. 177-178.

T(SEPENEAG) D., *"Dostoievski et les juifs" par David I. Goldstein,* Cahiers de l'Est, Nr. 8, 1976, pp. 141-142.

TURDEANU Emile, *Sur trois noms roumains du diable,* Foi et Langage, Octombrie 1976, pp. 52-56.

URWICH Johann, *Fără pașaport prin URSS,* vol. I., München, 1976, 284 p.

UȘERIU Eugenia, *Nation and Folklore,* Yearbook of Romanian Studies, Salina, California, Nr. 1, 1976, pp. 13-18.

VALÉRY Nicole, *Bénie sois-tu prison. Une ancienne détenue politique en Roumanie parle...,* Éd. Plon, Paris, 1976, 234 p.

VALÉRY Nicole, *La Riposte,* Catacombes, 15 Octombrie 1976.

VĂLIMĂREANU Petre, *"Răzbunarea Căpitanului",* Vatra, Freiburg, Nr. 139, Iulie-Septembrie 1976.

VIGNAL Marc, *La Voie Royanne* [despre Horațiu Rădulescu], Les Nouvelles Littéraires, 1 Aprilie 1976.

VOISINE J., *Basil Munteanu : "Solitude et contradictions de Jean-Jacques Rousseau",* Revue de Littérature Comparée, Iulie-Septembrie 1976, pp. 326-327.

WALDBERG Patrick, *Les Demeurés d'Hypnos,* Éditions de la Différence, Paris, 1976, [despre Luc. Bădescu].

WBG., *Ein Erfinder unter Künstlern,* [despre Radu-Anton Maier], Neue Ruhr-Zeitung, 24 Noembrie 1976.

WURMBRAND Richard, *Nossos Evangelhos Chiegam a China Vermelha!,* "A Voz dos Martires", Sao Paolo, Aprilie-Mai 1976.

WURMBRAND Richard, *Karl Marx et Satan,* Catacombes, Nr. 58-59, Iulie-August 1976.

ZUCA Theodor, *Un poet în exil,* [poem], Limite, Nr. 11, Decembrie 1972.

*** *Le dit de l'Empereur Nicéphore II Focas et son épouse Théophano.* Introduction, textes slaves, traduction et commentaires par Emile Turdeanu, Thessalonique, 1976, 98 p. + 6 planches.

*** *Mircea Eliade doctor honoris causa la Sorbona,* Limite, Nr. 22, Decembrie 1976.

*** *Résistance intérieure. Stratégie et liberté.* Groupe de Paris, Paris, 1976, 39 p.

*** *Documentul din 18 Ianuarie 1954. V. Iasinschi către Horia Sima,* Pământul Strămoșesc, Buenos Aires, Serie Nouă, Nr. 3, 1976, pp. 57-63.

*** *L'Enfer chinois.* Brutalités commises par les Gardes Rouges. Avant-propos de Sergiu Grossu, Éditions des Catacombes, 1976, 78 p.

*** *"New York Times" despre Paul Goma,* Limite, Nr. 22, Decembrie 1976.

*** *Will the United States Endorse Cultural Genocide in Rumania?* The New York Times, 7 Mai 1976.

*** *Pagini de jurnal. 0 zi din viața lui Petru Comarnescu,* Limite, Nr. 21, Martie 1976.

*** *Cum trăiesc scriitorii în România? După treizeci de ani, o întrebare mai brutală decât toate,* Limite, Nr. 18, Martie 1975.

www.arhivaexrutului.ro

Imprimé sur les presses de la C.F.I.
Z.A.I. du Bois de l'Épine, 91015 Évry
Dépôt légal - 3ème trimestre 1986.
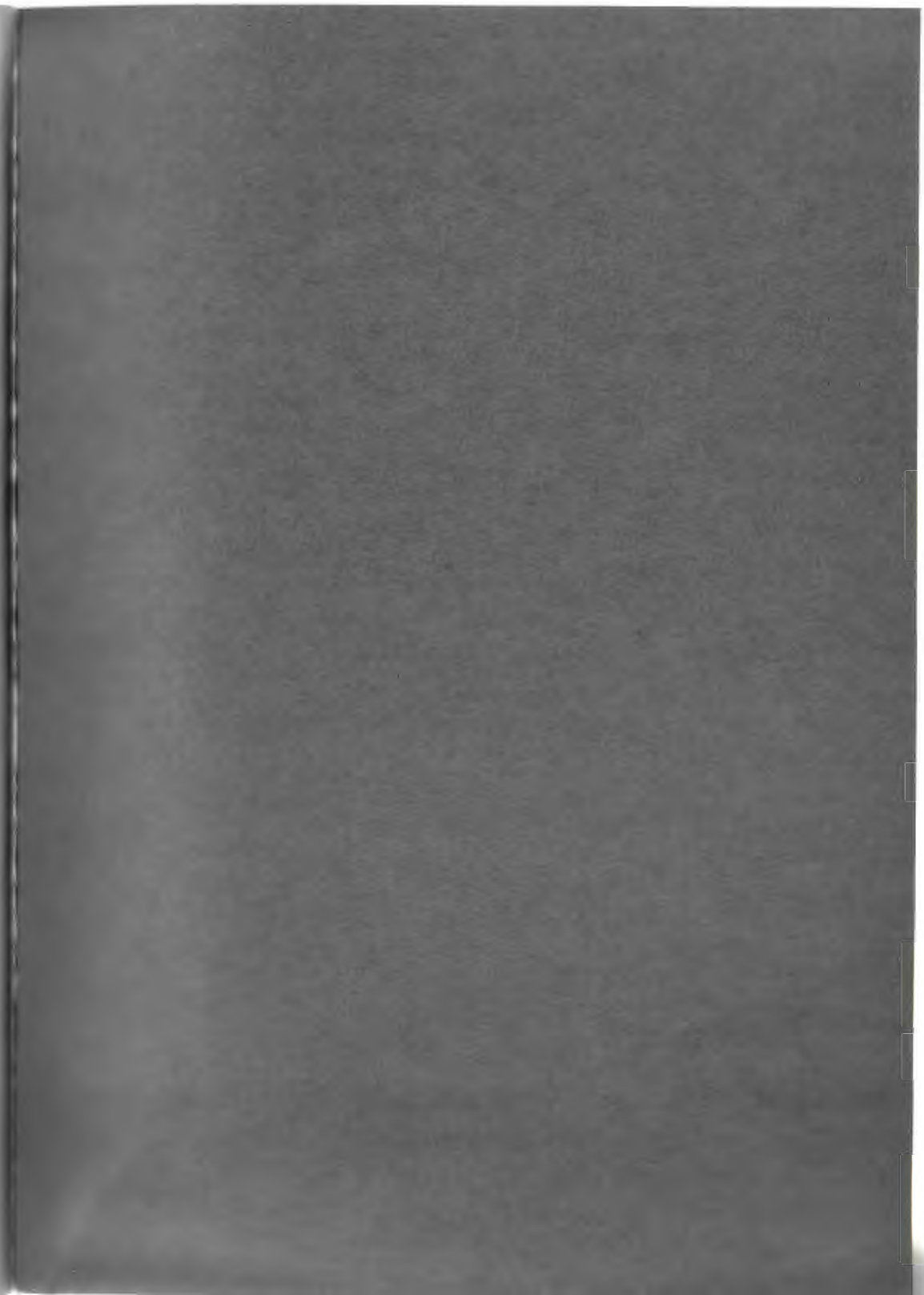
www.arhivaexilului.ro